

Theodor Schvindt

uomen
kansan
pukuja
I. Karjala

Hustannusosakehtiö Kirja

THEODOR SCHVINDT

SUOMEN KANSAN PUKUJA

1800-LUVULLA

I

KARJALA

POHJOIS-KARJALAN
MAAKUNTAKIRJASTO

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ KIRJA

HELSINKI, 1913
SUOMALAISEN KANSAN KIRJAPAINO

VÄLIAIKAINEN JOHDANTO.

Ensimmäinen Suomessa painettu julkaisu, jonka nimenomaisena tarkoituksena oli esittää kotimaisia kansanpukuja värikuvin, on G. W. Edlundin kustannuksella vuonna 1863 ilmestynyt vihko „Suomalaisia kansanpukuja“, johon K. F. Ignatius kirjoitti tekstin. Sitä oli aiottu toimittaa kolme vihkoa, kussakin neljä värikuvaa, mutta kun ostajia ei karttunut riittävästi, pysähtyi julkaiseminen ensimmäiseen vihkoon; siinä on kuvattuina pukuja Säkylästä, Wiipurin maalaiskunnasta, Sakkolasta, Pietarsaaresta ja Kruunupyystä. — Toinen julkaisu, edellistä kooltaan suurempi ja asultaan taiteellisempi, ilmestyi F. Liewendalin kivipainosta ja kustannuksella v. 1867 jouluksi. Siinä on kolme hovimaalari R. W. Ekmanin taulujen mukaan tehtyä värikuvaa Tammelan ja Someron kansanelämästä. Tätäkään julkaisua, joka oli suunniteltu 10-vihkoiseksi, ei ilmestynyt muuta kuin mainittu ensimmäinen vihko.

1870-luvun lopulla ja 1880-luvun alulla suunniteltiin taas tämän tapaista teosta, johon kuvat piti valmistettaman valokuvaamalla, mutta tämäkin yritys raukesi jo valmistuksiin ryhtyessä.

Sittemmin on „Koti- ja yhteiskunta“ niminen aikakauslehti 1890-luvulla julaissut käytännöllistä tarvetta silmälläpitäen väripainoksena 8 naispukuja, jonka kokoelman laajennettuna ja myös miestenpukuja käsittävänä Yrjö Weilin kustannustoimisto v.

1902 kustansi. Muutamassa vuodessa tämä julkaisu loppuunmyytiin. Senjälkeen on tohtori U. T. Sirelius „Karjalan kirjaan“ ja „Omaan maahan“ toimittanut kuvilla valaistuja tutkimuksia kansanpuvuista. Näistä ovat Oman maan kuvat osaksi väritettyjä. — Vielä on aivan viimeisinä vuosina muutamia pieniä julkaisuja tällä alalla painettu.

Tämän teoksen syntyyn ovat vaikuttaneet sekä käytännölliset että tieteelliset pyrkinnöt. Toiselta puolelta on kasvava kansallinen yhteistunto vartuttanut nuorison pyrkimystä erityisissä tilaisuuksissa esiintymään ulkoasussaankin omaan kansaan, vieläpä kotiseudun kansaan kuuluvana. Tämä harrastus on ilmenyt muun muassa kansallismuseon kansatieteellisen osaston virkamiehille tuon tuostakin tehdyistä huomautuksista, että koko maata käsittävä kansanpukuja selvittävä teos olisi tarpeellinen ja välttämätön jossakin määrin tukemaan vasta mainittua pyrkimystä. — Toiselta puolelta ovat erittäin ulkomaiset kansatieteen tutkijat vertailevan tutkimuksen kannalta kaivanneet kuvallisia julkaisuja, joissa kansatieteellisen museomme aarteita olisi tieteellisellä tarkkuudella esitetty. Tätä viimeksi mainittua tarvetta sekä kotimaista tutkimusta silmällä pitäen, allekirjoittanut ehdoitti ja muinaistieteellinen toimikunta päätti, että toimitettaisiin, mikäli valtiovaroja sitä varten saataisiin, viisiosainen suomalainen kansatieteellinen kuvasto, jonka viides osa käsittäisi kansanpukuja. Näin suunniteltua kuvastoa ilmestyi ensimmäinen osa, käsittävä metsänkäyntiä ja kalastusta, vuonna 1905. Kun juuri kansanpuvut ja tiedot niistä enemmän kuin muut kansatieteen tutkimuksen esineet ovat vaarassa joutua unhotuksiin, sain vuonna 1910 ryhtyä toimittamaan nyt ilmestymässä olevaa teosta, joka erityisistä syistä julaistaan yksityisen toiminimen kustannuksella. — Pukuselityksien toimittamista varten olen kolmena viimeksi kuluneena kesänä käynyt lähes jokaisessa Suomen kunnassa, josta kansallismuseossa on yksikin täydellinen kansanpuku, vanhojen (etupäässä naisten) kertomuksien johdolla tekevässä muistiinpanoja kansanpuvuista, etenkin niistä, joita paikka-

kunnalla käytettiin kertojain lapsuuden ja nuoruuden aikoina, siis noin viime vuosisadan keskivaiheilla. — Valokuvien mukaan tehtyjen värikuvien hankinnassa olen saanut tehokasta apua useiden ylioppilasosakuntien jäseniltä, nais- ja miesylioppilailta, jotka ovat kuvissa edustaneet kukin kotiseutunsa kansaa. Pie-nempi osa kuvista on tehty M. v. Wrightin y. m. taiteilijain taulujen mukaan.

Julkaisu, joka pyrkii tyydyttämään sekä käytännöllistä että tieteellistä tarvetta, on järjestetty niin, että ensin julaistaan maakunnittain edellämäinittujen ynnä Suomalaisen kirjallisuuden seuran y. m. arkistoissa säilytettyjen muistiinpanojen sekä painettujen lähteiden johdolla tehdyt kertomukset eri pitäjien kansanpuvuista niihin kuuluvine kuvineen ja loppuun liitetään vertailevaan tutkimukseen perustuva yleisesitys kansanpuvuista Suomessa 1800-luvulla.

Teos on aiottu julaista neliosaisena. Ensimmäinen, nyt ilmestynyt osa käsittää Karjalan pukuja. Toinen osa on suunniteltu käsittämään pukuja Savosta, Hämeestä ja Uudeltamaalta, kolmas Varsinaissuomen, Ahvenanmaan, Satakunnan, Pohjanmaan ja Lapin pukuja ja neljäs edellämäinitun yleisesityksen. Kolmeen ensimmäiseen osaan liittyy kuhunkin noin 20 värikuvaa paitsi värittömiä kuvia tekstissä. — Teos valmistunee kokonaisuudessaan tämän vuoden kuluessa.

Helsingissä 17 p. maaliskuuta 1913.

Theodor Schvindt.

KARJALA.

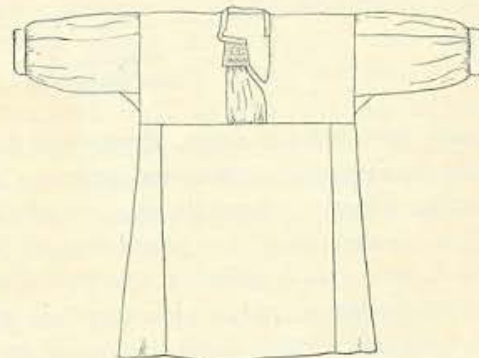

SAKKOLA. RAUTU.

SAKKOLA, METSÄPIRTTI, RAUTU.

Kansanpuvut olivat vielä 1860-luvulla nykyisen Käkisalmen kihlakunnan pitäjissä kussakin erilaiset, lukuunottamatta pikkuiista Käkisalmen pitäjää, josta kerrotaan Pyhäjärven pitäjän yhteydessä. Metsäpirtti on vasta sen jälkeen Sakkolasta lohkaistu eri pitäjäksi ja olivat puvut sen tähden siellä samat kuin Sakkolassa. Sen seikan, että puvut Raudussakin olivat samat kuin Sakkolassa, vaikka Rautu kuuluu Äyräpään kihlakuntaan, voi osaksi selittää sillä, että Rautukin alkuaan kuului Käkisalmen kihlakuntaan. Olot ovat kai entisaikaan olleet pysyväisesti samanlaiset Sakkolassa ja Raudussa, koska puvutkin ovat pysyneet yksinä, vaikka, kuten sanottu, Käkisalmen kihlakunnan muilla pitäjillä oli kullakin eri pukunsa.

Naiset käyttivät yleiseen rekkopaitaa, josta kansatieteellisen museon luettelossa I: 51 sanotaan: „Rekkopaita tehdään seuraavaan tapaan: Liinavaatepalasen toinen pää (eli puoli) poimutaan pieniin poimuihin, jotka

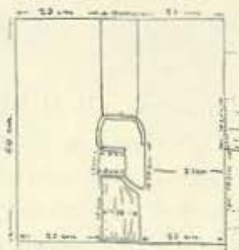

Naisen paita.

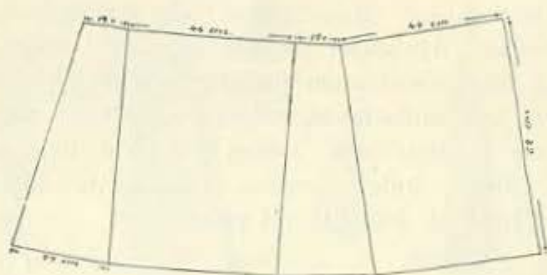
rihmalla vedetään yhteen niin lujasti kuin mahdollista. Tämä vaate ommellaan kiinni paidan *ylisiin*, niin että poimuttu osa tulee olemaan ylinnä leuan alla ja vaateen alareuna ylettyy yli rinnan paidan *alasiin*. Tuo paksu poimuttu osa (ja vähän vierestä lisää) kirjataan nyt umpeen keltaisilla ja muun karvaisilla langoilla. Täten syntyy *rekko*,

Hihan osat.

Paidan yliset.

Paidan alaset.
Naisen paidan osat.

joka on neliskulmainen, alapuolelta vähän leveämpi. Paidan kaulukseksi ommellaan erikseen samankarvaisilla langoilla kirjattu vaatekaistale. Rekkopaidoissa on sepalus aina vasemmalla. — Kauluksessa sepaluksen yläpäässä oli kummallakin puolella rihmasta tehty pieni raksi, johon hopeisen soljen paljin pistettiin, kun sepalus pantiin kiinni. — Paidan yliset, jotka ulottuivat noin vyötäisille, olivat säännön mukaan parempaa vaatetta, kuin jatkona alaspäin

olleet alaset, jotka enimmäkseen tehtiin piikosta eli kaksiniitisestä paksusta rohdinkankaasta. — Rekot tehtiin 1800-luvun alkupuoliskolla etupäässä punaisesta kirsilangasta ja jotenkin suuret. Myöhemmin tehtiin rekot yhäti pienemmiksi ja ruvettiin kirjaamisessa käyttämään etupäässä keltaista lankaa. — Sakkolan ja Raudun rekkojen kuoseja nähdään tämän tekijän teoksessa „Suomalaisia koristeita I“ värikuvissa 152—165.

Hameet olivat hartuusniekkahameita, s. o. lyhyillä kannikkeilla varustettuja hameita, joissa kaulus ulottui melkein keskelle rintaa. Hameet olivat joko punaisia, sinisiä tai mustia. Punaisissa hameissa oli leveä nauhan tapainen helmus, joka oli kudottu mustiin, punaisiin ja keltaisiin juuviin eli viiruihin (kirjava helma). Sinisissä ja mustissa hameissa oli punainen verkahelmus. Hameet saattoivat olla joko kokovillaisia, joita käytettiin vain talvella, tai puolivillaisia, jolloin loimet olivat rihmaisista eli pellavaisista, kude villainen. Hame oli piirteiltään Pyhäjärven naisten hameen tapainen (kts. siv. 18).

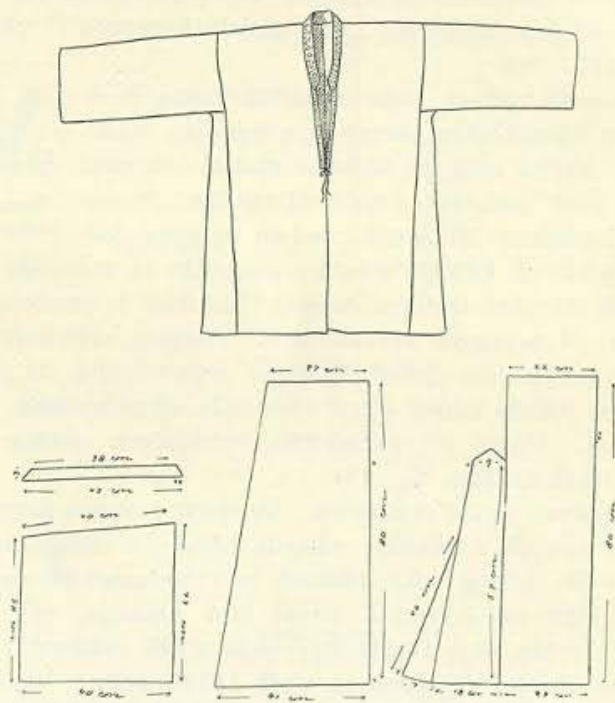

Hameen hartuukset.

Esiliinat olivat valkoisia. Vanhaan aikaan niissä oli kotona tehtyjä niinikään valkeita pääte- ja välinyytinkejä eli pitsejä, joiden teko lakkasi jo 1800-luvun alkupuoliskolla. Kun ne kuitenkin olivat niin vahvoja, että niitä monta kertaa sopi siirtää vanhoista uusiin esiliinoihin, oli niitä joitakuuta käytännössä vielä 1870-luvulla. Väliajalla pidettiin nytytinkiesiliinan päissä röppyjä eli lankaripsuja. Sen jälkeen pidettiin yhdestä palttinapalasta tehtyjä valkoisia pääteripsuisia tai pääteripsuttomia esiliinoja. Toiset käyttivät ylös ryntäille ulottuvia esiliinoja karttuunista, kuten siv. 9 kuvattu vaimo.

Kesällä käytettiin päällimmäisenä vaatteena kostolia (kostolj), joka oli tehty toimikkaisesta eli neliniitisestä liinavaatteesta, useasti kuvikkaasta, murteikkaisesta (dräll). Se ulottui

lähes polviin ja olivat sen kaulus ja sepalukset ompeluksilla kuvitetut. Sepaluksen alapäässä oli pieni raksi kummallakin puolella pientä hopeasolkea varten, jolla kostolj pantiin kiinni. Kostolin kaulus ja sepalukset kuvitettiin samantlaisella langalla kuin rekko ja paidan kaulus. Kostolin

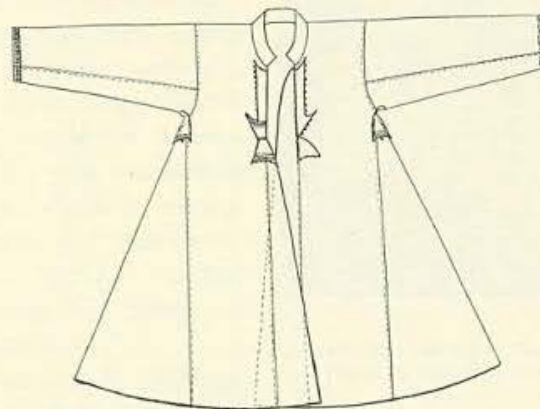

Naisen kostolj ja sen osat.

kaulusien ja sepaluksien kuoseja nähdään teoksessa „Suomalaisia koristeita I“ värikuvissa 143—151, joista tosin enimmäkseen ovat Muolan pukuihin kuuluvia.

Talvella käytettiin päällysvaatteena viittaa, joka oli tehty sarasta eli paksusta neliniitisestä kokovillaisesta, kovasti vanutetusta vaatteesta. 1800-luvun alkupuolella oli

viittaa aina valkea. Sittemmin käytettiin kylmimpänä aikana ensin harmaata viittaa, etenkin pakkasella, turkin päällä. Köyhillä tietysti oli vain yksi viittaa, joka kai usein lienee ollut valkea. — Viitoissa oli punainen verkakaulus ynnä kuvitetut säämyskäiset hihansuut ja rohkamot (vyötäisien sivuilla kainalojen alla). Vielä oli kuvitettua säämyskää vyötäisien kohdalla oikeanpuolisen sepaluksen alla, jonka säämyskän päälle myöhemmin aikoina kiinnitettiin kaunis

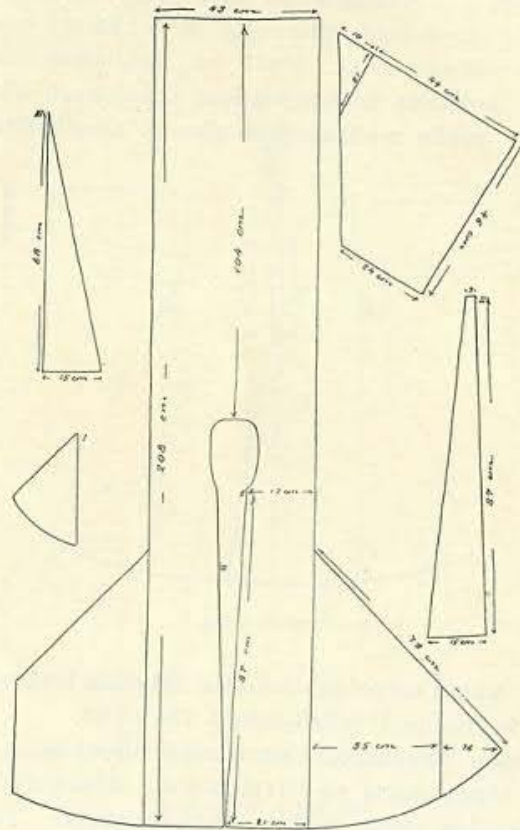

Naisen viitta.

nappi. — Viitan ompelukoristuksia nähdään teoksessa „Suomalaisia koristeita I“ värikuvissa 184—190.

Naisten lammasnahkaiset turkit olivat lähes yhtä pitkät kuin viitat, mutta ne olivat suorat. Niissä oli kaita n. s. makkarakaulus, eikä mitään päällysvaate. Niiden piti pyhäpäivinä olla valkeita, jonka tähden ne, kun olivat käytettäessä marautuneet, pyhäamuna liiduttiin. Ne vyötettiin kussakalla eli ostovyöllä. Kun naiset 1870-luvulla menivät talvella kirkkoon, oli heillä tavan mukaan kaulavaate kaulassa ja tämän sikot pistetty turkin vyön alle. Päässä oli heillä toinen kaulavaate, joka oli käytetty kiinni niskaan.

Kaikki naiset käyttivät lyhyitä hiuksia. — Pikku tyttöillä tavan mukaan ei ollut mitään päässä. — Kun tyttö päästettiin ripille, kiinnitettiin lähelle etupuolista hiussarjaa säppäli eli

Naisen viitan osat.

säppälj, joka viimeisinä käyttöaikoina oli enää vain noin kolme senttiä pitkä ja puolitoista leveä, punaisesta verasta tehty, jonka päälle oli ommeltu kiinni tinaisia nastoja. Säppäliin kiinnitettiin myös palmikoksi sanottu noin kah-

den sormen levyinen silkkinauha, joka kahtena riippui yli pään ja selän, ulotuen istuessa penkkiin asti. Kun tyttö joutui naimisiin, pantiin hänen päähänsä säppälin sijaan huntu, joka sekin Sakkolassa viimeisinä käyttöaikoina oli supistunut noin viidenpennin kokoiseksi. Pyöreä, valkeasta liinavaatepalasesta tehty huntu kiinnitettiin hiusrajaan siten, että otsahiukset käärittiin pienellä nauhapalmikolla sen kokoiseksi kääröksi, että se mahtui hunnun sisään, johon se sitten pantiin.

Sukat, joita jaloissa käytettiin, olivat kesällä liinaisia ja talvella villaisia, melkein aina valkeita.

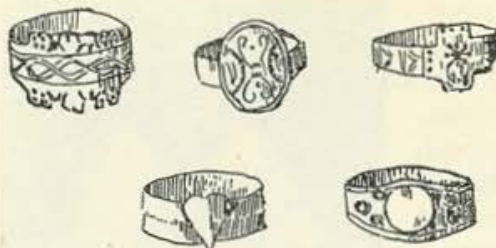
Sukanvarsientapaiset kalsut, joilla naiset etupäässä suolasivat pohkeitaan, olivat kesällä valkeat liinaiset, talvella punaiset villaiset.

Kenkinä käyttivät naiset 1800-luvun alkupuoliskolla kautaisia. Ne olivat mataloita paulakenkiä, joiden paulat käytettiin kiinni nilkkaan. Näiden jälkeen käytettiin lipokkaita, jotka nekin olivat mataloita, mutta ilman pauloja.

Kädessä käyttivät naiset kirkkomatkoilla sormikkaita (sanottiin myöhemmin hanskoiksi), talvella villaisia, joissa oli töpsyjä sormien päissä, ja kesällä liinaisia (myöhemmin puumulisia), joissa ei ollut töpsyjä, vaan jotka olivat reikäkuvikkaita.

Sakkolainen vaimo S. H. Keinänen 1873 tekemän maalauksen mukaan.

Naisten sormukset ikäjärjestyksessä.

Sormukset, joita säästäväisesti käytettiin, olivat hopeisia. 1800-luvun alussa olivat leveät saraperäsormukset (1) käytännössä, sen jälkeen pyöreä- ja ristikantaiset (2, 3)

mainitun vuosisadan 50-, 60- ja 70-luvuilla herttaperäsormukset (4) ja vuosisadan loppuaikoina kiviperäsormukset (5). Nykyään käytetään jo sileitä kultasormuksia.

Helmiä käytettiin ennen enemmän kuin nyt, useitakin helminauhoja yhdellä kertaa, mutta niitä ei käytetty ryntäillä kuten nyt, ne olivat kaulan ympärillä.

Miehen paidassa, jossa ei ollut erityistä paksua alasta, kuten naisten, oli matala kaulus, jossa oli 5 tai 6 valkealla rihmalla tehtyä tikkausta. Paidan sepalus oli vasemmalla puolella ja suljettiin se pienellä hopeaisella tai vaskisella soljella.

Pöksyt olivat kesällä liinaiset, valkeat, talvella ne olivat sarkaiset, vanhempaan aikaan valkeat tai harmaat, myöhemmin siniset. Sepalus oli housuissa vähän vasempaan.

Takki eli liivi oli vanhaan aikaan valkeasta sarasta; sittemmin pidettiin myös harmaita. Ne olivat vyötäisistä alaspäin nyöryssä ja oli niissä takana „halkiloi“ (haukuttiin sitten halkhänniksi). Ne olivat senpituiset kuin nykyiset lyhyet takit.

Kesällä käytetyt liinaiset kostolit olivat miehillä vielä pitemmät kuin naisilla ja pidettiin ne kotikutoisella vyöllä vyötettyinä.

Talviset sarkaviitat olivat yhtä pitkät kuin kostolit. Niissä vanhaan aikaan ei ollut muuta kaulusta kuin samettinauha ja sanottiin sellaisia reumaskoiviitoiksi.

Turkit, lammasnahkaiset, olivat nekin pitkät ja ilman päällysvaatetta. Niitä liiduttiin kuten naistenkin turkkeja. Turkki ja viitta vyötettiin ostetuilla kussakoilla.

Kesällä käytettiin kirkkoteillä huopahattuja, arkitoimissa lippulakkeja. Talvella taas käytettiin karvahattuja sekä pyhinä että arkina.

Kenkinä pitivät miehet vanhaan aikaan upokkaita, joiden alaosat olivat pieksusaappaiden tapaiset, vaan lyhyet varret eivät olleet umpinaiset. Nämä käärittiin säärien ympärille ja köytettiin nahkapauloilla, jotka olivat kiinni upokkaissa kantapään yläpuolella. Viimeksi käyttivät miehet upokkaita kyntäessä noin viisikymmentä vuotta sitten. Kenkien sisässä pidettiin jalkarättiä tai sukkia.

Käsineitä pitivät miehet vain talvella: kinnasneulalla tehtyjä villaisia kintaita ja näiden päällä useinkin nahkaisia rukkasia.

Sormuksia miehet eivät pitäneet; tietysti eivät myöskään helmiä.

VENÄJÄNUSKOISTEN PUVUISTA VASKELAN KYLÄSSÄ METSÄPIRTISSÄ.

Naisen paidassa oli kapea kaulus, jossa oli yksi tikkaus valkealla rihmalla. Siinä oli sepalus keskellä rintaa ja lenksi kummallakin puolella; näistä sepalus pantiin rihmalla kiinni.

Hame oli musta, punainen verka helmassa.

Noin 70 vuotta sitten pidettiin valkeita esiliinoja kotikutoisesta palttinasta; helmassa oli neulalla tehtyä kirjutusta. Noin 60 vuotta sitten alkoivat tehdä esiliinoja ostovaatteesta mikä minkin näköisiä.

Liiviä ei pidetty, vaan oli päällä hihakas alaspäin levenevä tankki sinisestä sarasta. Se oli viime vuosisadan alkupuolella lyhyt ja oli punaista verkkaa helmassa sivuilla „siipilöin“ päässä. Sitten se piteni melkein polviin asti. Tankissa oli kaita kaulus.

Kuten luterilaiset käyttivät venäjänuskoisetkin pitkää alle polvien ulottuvaa valkeaa sarkaviittaa, jossa oli puna-

Jäljennös Edelfeltin taulusta: Larin Paraske itkulauluja laulaen.

verkakaulus, kirjutusta rinnassa, sivuilla säämyskää, ja joka pidettiin kiinni kussakalla.

Tyttöillä oli pitkät hiukset, jotka koottiin yhteen lettiin.

Kun tyttö meni naimisiin, jaettiin hiukset kahtia, pantiin pellavatukku lisäksi kummallekin puolelle ja kahden sormen levyisellä punakirjavalla palmikolla (nauhalla) kierrettiin yhdistetyt hiukset ja pellavatukut sykeröiksi, jotka pantiin päälleen yli päällekkäin, ja näiden päälle pantiin harakka, s. o. myssy liinavaatteesta, joka oli runsaasti

ompelemalla kuviteltu. Katso kuvaa. — Vaskelan vaimojen harakat, joiden kuosien runsaus oli ylen suuri, antoivat lähimmän aiheen Suomen Käsityön Ystävät nimisen yhdistyksen syntyyn. Näitä kuoseja on kuvattu teoksessa „Suomalaisia koristeita I“ värikuviissa 1—74.

Säärissä pidetyt kalsut olivat samantapaisia kuin luterinuskaisilla, talvella punaiset ja kesällä valkeasta liinavaatteesta. 1800-luvun alkupuoliskolla painettiin villakalsut keltaheinillä keltaisiksi. — Sukat olivat valkeat.

Nyt elävä kansa ei enää muista nähneensä, vaan on kuullut, että vanhaan aikaan kävivät naiset kirkossakin kurppuskengillä eli paulakengillä. Nykyiset eläjät muistavat ainoastaan saapaskenkiä ja niiden jälkeen lipokkaita.

Hyvin vanhaan aikaan sanottiin venäläisuskosienkin naisien pitäneen lappavoita, joista enemmän kertomuksessa Pyhäjärven ja Räisälän puvuista.

Käsissä pitivät naiset sormikkaita, jotka kesällä olivat liinaiset (myöhemmin puumuliset), talvella villaiset, kaikki valkeita.

Saraperäsormuksia muistavat vielä vanhimmat ihmiset vanhimpina käytännössä olleista sormuksista.

Miehien paidoissa oli kapea kaulus, joka oli päär-mäTTY tessantkanauhalla. Paidan sepalus oli vasemmalla puolella; se pidettiin kiinni raksiin köytetyllä rihmalla; sittemmin pantiin toisen raksen sijaan kotitekoinen rihmanappi.

Enin käytettiin senlaatuista pöksyjä, jotka olivat tehdyt kaksiniitisestä liinavaatteesta. Lahkeissa oli valkealla rihmalla ompelemalla tehty hiirentie tai puolihiiirentie, joka oli vain toisella puolella. Pöksyin sepalus oli suora (keskellä) ja vedettiin pöksyt kurenauhalla kiinni. Paita pidettiin pöksyjen päällä.

Hihakas nyörperä-tankki tehtiin vanhaan aikaan valkeasta sarasta, kokonaan ilman vuoria. Sitten se tehtiin sinisestä tahi mustasta sarasta ja pantiin vuoria tankin yläosaan ja hihoihin. Se ulottui puolisääreen asti. Kaulus oli toisilla käännetty alas.

Pitkiä viittoja valkeasta sarasta käytettiin myös.

Turkit olivat viittoja lyhyemmät.

Miesten päähineet olivat samat kuin luterilaistenkin.

Vanhaan aikaan kävivät miehet paulakengissä, mutta niitä nykyinen kansa ei nähnyt; se näki vain saappaita käytännössä.

Sukat tehtiin vanhaan aikaan kinnasneulalla.

Käsineitä, kintaita, pidettiin vain talvella ja olivat ne valkeasta villalangasta kinnasneulalla tehdyt.

Miehet käyttivät monenlaisia vöitä, etenkin paidan päällä. Niitä oli lautavöitä (4, 6 tai 8 laudalla tehtyjä), vironvöitä ja silmävöitä (tiuhalla tehtyjä) ja tikutteita („sormella isettyjä“).

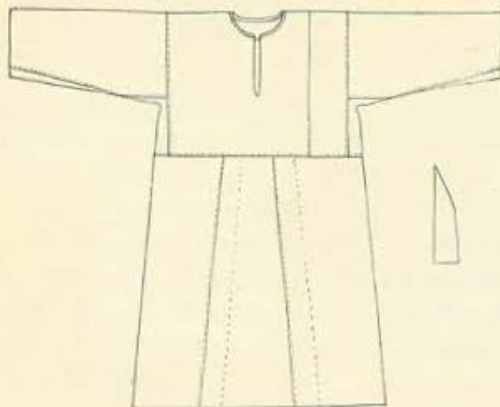
Hj. Holopaisen Kansanvalistusseuralle jättämässä kertomuksessa „Asunnoista ja kansan elämästä Sakkolassa“ sanotaan muun muassa: „Alusvaatteita, niinkuin housuja ja paitoja, muutetaan aina viikon päästä, mutta sukkia tuskin kertaakaan kuukaudessa. — Sänkyvaatteina käytetään ensinnäkin n. k. röijyä, joka levitetään sängyssä olevien olkien päälle, ja päänalaisina käyttää isäntäväki tyynyä, mutta muu perhe mitä vaatteita tahansa; peitteenä käytetään villatäkkiä.

Isäntä ja emäntä makaavat sängyssä, mutta muu perhe makaa lattialla, johon on levitetty olkia ja niiden päälle röijy. Sänkyvaatteita muutetaan kerran kuukaudessa.

Pyykin pesua toimitetaan myöskin kerran kuukaudessa ja se tapahtuu siten, että tuhkasta ja vedestä keitetään lipeätä, joka sitten kaadetaan johonkin suurempaan astiaan ja siihen mätetään vaatteet, jossa niiden annetaan hautua; sitten otetaan vaatteet pois ja huuhdotaan puhtaaksi, muutamissa paikoissa ennen huuhtomista sotketaan niitä vielä kartulla.“

PYHÄJÄRVI.

Pyhäjärven ja Käkisalmen pitäjät olivat yhteen aikaan 1700-luvulla yhdistetyt yhdeksi pitäjäksi. Tämä on kai vaikuttanut sen, että puvut Vuoksen eteläpuolella olevassa suurimmassa osassa Käkisalmen pitäjää myöhemminkin olivat samat kuin Pyhäjärvellä. Myöskin Mellitsänpellon kylässä Räisälän pitäjää käytettiin viimeiseen saakka pyhäjärveläistä pukua, johon kai on ollut syynä se, että mellitsänpeltolaiset säännöllisesti kävivät Pyhäjärven kirkossa,

Naisen paita.

joko palttinaiset kokonaan tai olivat hartookset (keskiosa) toimikkaiset ja hihat ruohtimiset tai saattoivat yliset olla

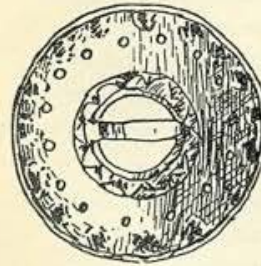
niillä kun oli paljon lyhempi matka sinne kuin oman pitäjän kirkkoon.

Pyhäjärven naisen paidassa oli, kuten suomalaisten naisten yleiseen, arvokkaammasta vaatteesta tehdyt yliset ja vähemmän arvoisesta tehdyt alaset. Yliset olivat

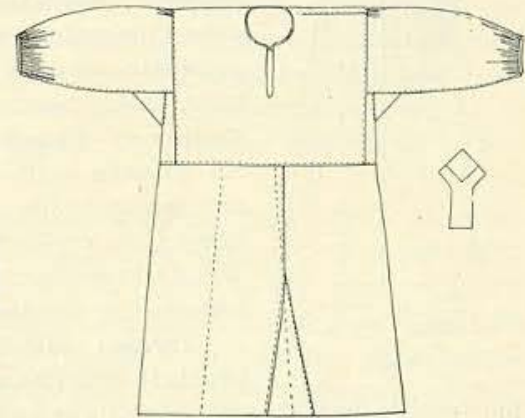

PYHÄJÄRVI.

kokonaan ruohtimiset¹⁾. Alaset olivat tavan mukaan piikka (kaksiniitistä liinatappurakangasta, jota asetettaessa on pantu kaksi loimirihmaa toiseen piirakoon, kun on pantu yksi loimirihma toiseen). — Paidan kaulus oli noin 4 mm leveä, tikattu kerran valkealla rihmalla. Sepalus, joka oli keskellä rintaa, oli vain päärmätty. Vaimot käyttivät 1800-luvun alkupuolella usein tinaisia (kts. kuva) tai vaskisia

Naisen paidan solki.

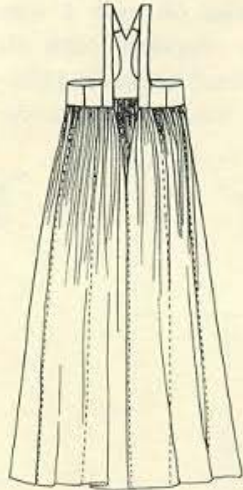
Naisen paita.

paidansolkia, vuosisadan loppupuolella melkein yksin suuria hopeaisia paidansolkia, joista suurimmat olivat kahvikupin lautasen kokoiset. — Pyhäpaidan hihat olivat tavan mukaan suustaan poimutut ja varustetut liitingillä (rumppahihat.)

Hame oli joko sarkahame (kokovillainen) tai ärmäkäinen (puolivillainen: loimet pellavaisia ja kude villainen). Kesällä pidettiin aina puolivillaista, useasti myös talvella; eihän kaikilla kokovillaista sarkahametta ollutkaan. Kuten Sakkolassa oli Pyhäjärvelläkin naisen hameessa lyhyet har-

¹⁾ Kokoruohtimiseksi sanotaan paksua liinavaatetta, jonka kangasta asetettaessa on pantu kaksi loimirihmaa jokaiseen piirakoon.

tuukset, jotka usein tehtiin punaisesta verasta hameen kauksineen. Helmassa oli sormen levyinen punainen verka-kaistale, listiksi sanottu.

Hame.

Senlaatuista hametta, joka on vasemmalla olevan naisen päällä, käytettiin Pyhäjärvellä 1700-luvun lopulla. Se on muodostettu kahdesta neliskulmaisesta vaatepalasta, jotka eivät ole yhteen ommellut, vaan varustetut kumpainenkin olkamuksella eli olkanauhalla, jotka pantiin ristiin, niin että vasemman hamepuoliskon olkamus tuli oikealle olalle ja oikeanpuolisen vasemmalle olalle. Näitä hameenpuoliskoja on myöhemmin käytetty yksittäin lapsenhurstin (makuupussin) katteena ja sanotaan niitä hursteiksi.

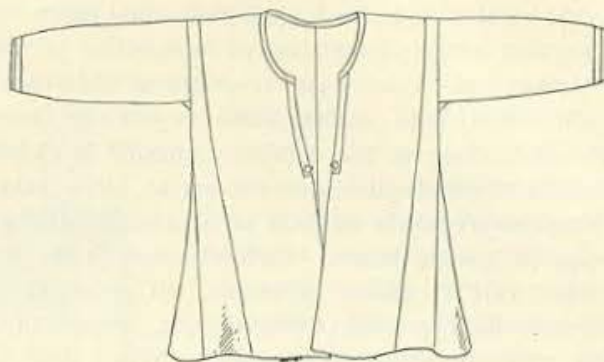
— Hevaan pitäjässä Inkerinmaalla käyttivät inkerikkonaiset vastamainitun tapaisia hameita vielä 1800-luvun keskivaiheilla ja myöhemminkin. He nimittivät toista hameenpuoliskoa hurstueksi, toista aanuaksi.

Kirkkoesiliinassa oli 3, 4 tai 5 mustasta rihmasta tehtyä nytytinkiä, joista yksi oli alareunassa. Sitä paitsi ommeltiin punaisella kumakalla (puumulilangalla) polvia valkeihin välivaatteihin tai tehtiin näihin revintäisiä eli nyhentäisiä (s. o. reikäompelua). — Arkena käytettiin parva-pääesiliinoja.

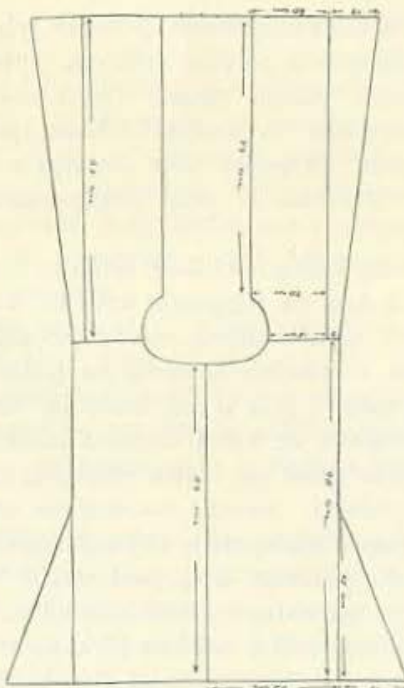
Talvisia viittoja oli kahta laatua, molemmat paksusta valkeasta sarasta tehdyt: kauhtana- eli sarkaviitat ja veroitetut eli verkaviitat. Edellisissä (verrattavat Sakkolan viittoihin) oli säämyskää rohkamoissa (vyötäisten kohdalla kainalon alla), hihan suissa, kaulan ympärillä ja vyötäisten kohdalla edessä oikeanpuoleisessa reunassa, kirjutuksia ryntäissä (ompelukoristuksia edessä) ja oli edessä toisella puolella nappi ja toisella lanka. Verkaviitoissa (katso kuvaa) taas, jotka olivat vähän lyhempiä, oli punaiset verat kaulan ympärillä, ryntäissä ja hihansuissa. Punainen verka oli tavan mukaan reunustettu sinisellä, joskus vielä keltaisellakin verkakaistaleella. Veroitetuissa viitoissa oli tinaiset hakaset.

Turkit tehtiin lampaannahasta, työturkit lyhyet ja matkaturkit pitkät, alapuolelle polven ulottuvat. 1800-luvun alkupuolella käytettiin yhteen aikaan (ehkä noin 1820—40) naisten matkaturkeissa revonnahkakaulusta, joka käännettiin alas; myöhemmin käytettiin noin kahden sormen leveää pystykaulusta. Turkissa ei ollut päällysvaateita, liiduttiin kun marautui.

Naiset pitivät yleiseen hiukset lyhyiksi leikattuina, kuitenkin niin, että kun ne riippuivat korvilla, korvanlehtiä ei näkynyt. Pikku tytöt kulkivat aivan paljaspäisinä. Kun he tulivat noin 12-vuotiaiksi, saivat he päähänsä pintelin. Tämä, joka oli noin 4 mm leveä, kudottiin samaan tapaan kuin nauha: keskellä oli kaksi keltaista loimirihmaa, kumpaisellakin sivulla kaksi tai kolme punaista; kude oli tavallista valkeaa rihmaa. Pinteli, muodoltaan samantapainen kuin säppäli (katso alempana), köytettiin päähän hiuksilla molemmin puolin jakausta noin pari senttiä hiusrajasta ja takaa pääläen ja takaraivon välille niinikään. — Kun tyttö alkoi tulla rippikouluikänsä, sai hän kirkkomatkoilla käyttää säppäliä, joka oli muodostettu kahdesta etu- ja takapäässä yhdistelystä rinnakkaisesta punaverkakaistaleesta ja näiden

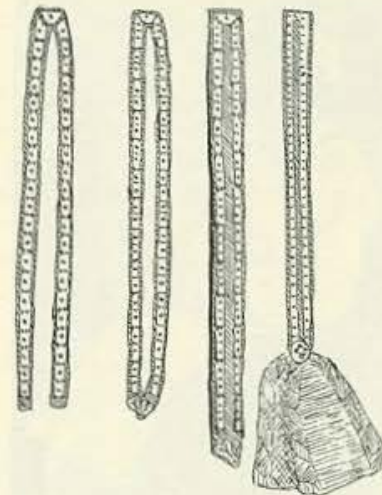

Naisen verkaviitta.

Naisen verkaviitan osia.

päälle ommelluista tinanas-
toista (katso oikeanpuolisen
naisen päätä). Rippikirk-
koon mennessä liitettiin säp-
päliin palmikko. Se oli noin
kolme sormea leveä musta,
ruohonpäinen tai sininen
silkkinauha, jonka päät riip-
tuivat noin 15 senttiä pit-
kinä säppälin perässä. Kun
säppälissä ei ollut palmik-
koa, kiinnitettiin se päähän
samaa tapaan kuin pinteli.
Kun säppälissä oli palmik-
ko, kierrettiin vähän hiuk-
sia säppälin etupuolen mo-
lemmilla puolilla noin sor-
men levyisellä silkkinauhalla ja asetettiin nuo sykerön
alut pitkin päälakea. Näiden hiuskääröjen päälle pan-
tiin säppäli. Säppälin takapää ja palmikko köytettiin sitten
hiuksilla ja hiuksiin kiinni.

Tyttöjen säppäleitä.

Kuvassa näemme neljä säppäliä, joista ensimmäinen on
vanhinta muotoa. Siinä on kukin tinanasta erikseen va-
lettu. Seuraavassa on kaksi tinanastaa yhteen valettu. Kol-
mannessa on niinkään kaksi nastaa yhteen valettu, mutta
punaverka-alustassa ei enää ole halkea nastarivien välissä.
Neljännessä, jossa riippuu silkkiset palmikot, on tinakoriste
valettu kokonaan yhdestä palasta.

Kun säppäliä pidettiin ainoastaan kirkkomatkoilla ja
muissa juhlissa, pitivät ripillä käyneetkin tytöt pinteliä sun-
nuntaina kotosalla ja arkenakin.

Kun tyttö joutui naimisiin, pantiin valkoinen liinainen
huntu päähän. Hunnun pitimiksi tehtiin sen alle (sen si-
sään pantiin) samallaiset sykeröt kuin palmikkosäppälin

Pyhäjärveläinen vaimo. Jäljennös
S. A. Keinäsen 1873 tekemästä malauksesta.

alle. Sitä paitsi oli huntu käytetty hiuksilla hiuksiin kiinni hunnun solmun vierestä pääläen takapäähän.

Kalsut olivat kesällä liinaiset valkoiset, talvella villaiset, mustat, yläpäästä valkeat. Vanhaan aikaan ne olivat pitempiä kuin nyt.

Sukat, sekä liinaiset (myöhemmin puumuliset) että villaiset, olivat valkoiset.

„Äitivainajallani olj paulakengät, mie piin ensiks kotikkaita; ne olliit matalat nekkii, mut ilman pauloi“, sanoi 70-vuotias ämmä Pyhäjärven Tolsterniemessä vanhoista puvuista kesällä 1910 kertoessaan.

Ylen vanhoina aikoina käyttivät naiset kurpposia, jotka nekin olivat paulakenkiä, vaan ne tehtiin yhdestä nahkapalasta, joka oli ommeltu yhteen kantapään takaa ja varpaiden päältä (kts. kuvaa).

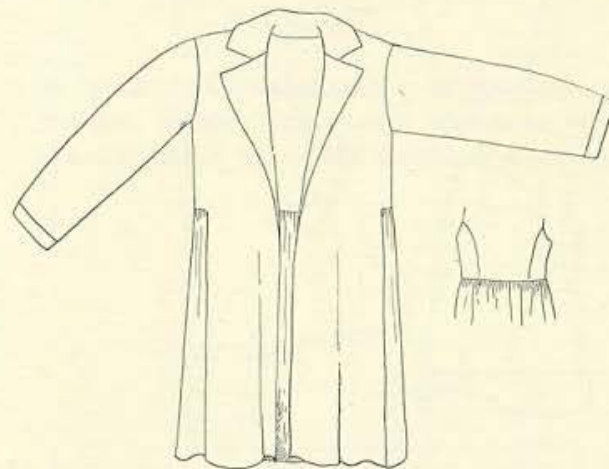
Kurpponen.

Naiset käyttivät kesällä liinaisia, talvella villaisia sormikkaita, joita myöhemmin hanskoiksi sanottiin.

Lasisia kaulahelmiä ja hopeisia sormuksia käyttivät nuoret naiset yleisesti.

Miehen kirkkopaita oli palttinainen ja arkipaita ruohittinen. Sillä oli kahden sormen levyinen pystykaulus ja sepalus vasemmalla puolella.

Kesällä pitivät miehet liinapöksyjä, talvella sarkapöksyjä. Molemmissa oli reiät kauluksessa molemmin puolin; näihin pantiin nauha, jolla pöksyt vedettiin kiinni. Pöksyjen sepalus oli vähän vasempaan. Se jäi pöksyjä kiinni vedettäessä jotenkin avonaiseksi, vaan ei ollut näkyvissä, kun paita pidettiin pöksyjen päällä. Sarkapöksyt olivat vanhaan aikaan valkeat; myöhemmin käytettiin myös harmaita.

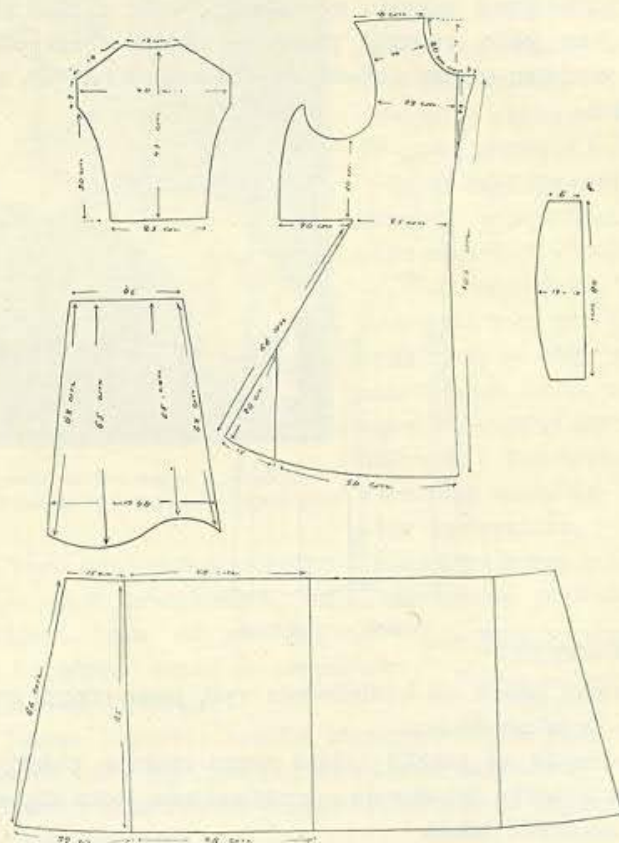
Miehen nyörperäviitta.

Paidan päällä oli kotitekoinen vyö, jossa riippui vaskikampa ja tuluskukkarro.

Enempää ei kesällä työssä tavan mukaan pidetty. — Talvella pidettiin hihattomia rynnästäntukkeja, jotka käytettiin kiinni nauhoilla takaa.

„Emmä myö nähneet miehill kostolii; olipa heillä kesällä valkea viitta, lyhvemp ku talvell“, kertoi edellä mainittu Tolsterniemen ämmä. Siis on kai enemmän kuin 60 vuotta kulunut siitä, kun miehet lakkasivat kostolia käyttämästä.

Viittoja oli, kuten juuri mainittiin, kahta laatua, lyhyitä ja pitkiä, edellisiä oli nyörperäviitta (katso kuvaa), joka oli vyötäisien kohdalla poimuttu. Viitat olivat kaikki tehdyt valkeasta sarasta. Pitkissä viitoissa oli nahkaa hihansuissa.

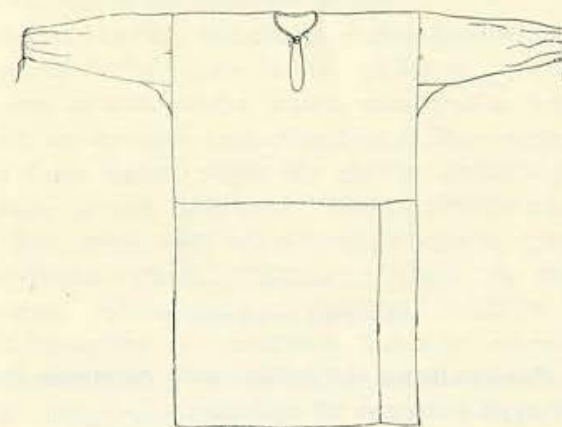

Miehen nyörperäviitan osia.

Päähineet, jalkineet ja käsi- neet olivat Pyhäjärven miehillä samallaiset kuin naapuripitäjissä, Sakkolassa ja Räisälässä.

RÄISÄLÄ.

Naisen paidat olivat kahta laatua: aivinaiset ja ruohtimiset. Edellisiä, joiden yliset olivat aivinaiset, käytettiin etupäässä pyhäpäivinä ja kesällä puhtaissa töissä (viljan-

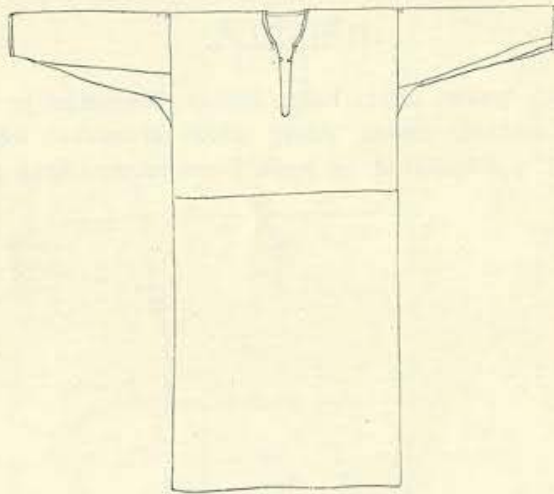

Aivinainen naisen paita.

leikkuussa ja heinänteossa), jälkimäisiä, joissa sekä yliset että aliset olivat ruohtimisia (vaikka eri laatua), käytettiin muina arkipäivinä. Aivinaisissa paidoissa olivat hihansuut poimutut ja varustetut kauluksella, joka oli mustalla rihmalla kauniisti tikattu, kuten oli myöskin paidan kaulus ja sepalukset. Ruohtimisissa paidoissa, joissa niissäkin oli ka-

pea kaulus, ei ollut poimuttuja hihansuita eikä mitään tikkausta. — Paidat suljettiin soljella, joka vanhaan aikaan useasti oli vaskesta tai tinasta, myöhemmin aina hopeasta ja monella naisella sangen suuri.

Hameet olivat joko koko- tai puolivillaisia, mustanharmaita ja pienissä tiheissä poimuissa. Pyhähameissa oli punainen kaulus ja punainen, noin sormen levyinen, verka-

Ruohtiminen naisen paita.

helmus. Arkihameessa käytettiin usein helmassa hangolla tehtyä kirjavaa koittanaa eli nyöriä.

Vanhaan aikaan käytettiin nyytinkiniekka esiliinoja, jotka muuten olivat valkeasta liinavaatteesta paitsi että niissä oli kolme harmaata pitsiä: päänyytinki esiliinan alapäässä ja kaksi välinyytinkiä. Nyytinkin- eli pitsinteko lakkasi 1800-luvun keskivaiheilla, jonka jälkeen käytettiin enimmäkseen leveitä kokovalkeita esiliinoja, jotka olivat tehdyt hienosta huntuvaatteesta (kuvassa kaikilla naisilla).

Tankki (liivi), joka oli tehty kokovillaisesta mustasta sarasta, oli usein reunustettu, kuten kuva osoittaa, punaisella nauhalla. Se pidettiin rinnasta auki ja oli vyötäisien kohdalla pari hakasia tai muutamia nappeja ja vastaisella puolella lankalenkit. Käytettiinpä yhteen aikaan koko rivi nappeja koristuksena tankissa. — Hihattomat tankit eli liivit ovat verrattain myöhään tulleet käytäntöön Karjalaan, toisin paikoin 1700-, mutta ehkä useimmissa paikoissa vasta 1800-luvulla.

Kesällä oli päällysvaatteena kirkkomatkalla kostoli (katso oikeanpuoleista naista), joka tehtiin hienosta toimikkaisesta liinavaatteesta ja ulottui polviin asti (myöhemmin lyhyempi). Siinä käytettiin pientä hopeaista solkea, jolla välistä oli hertan eli sydämen muoto.

Syksyin, kevään, talvella ja joskus kesälläkin oli päällysvaatteena viitta, joka tehtiin paksusta kokovillaisesta harmaasta sarasta (katso naista vasemmalla, jonka viitta kuitenkin on kuvassa liian sinertävä ja liian vaalea). Viittoja oli kahta laatua: pitkiä alle polven ulottuvia ja lyhyitä yläpuolelle polven päättyviä. Pitkillä viitoilla käytiin kirkossa, kun eivät vielä olleet kovin kuluneita, lyhyitä viittoja käytettiin työssä. Pitkissä viitoissa oli säämyskää kauluksena, rohkamoissa (vyötäisien kohdalla kainalon alla), hihansuissa ja vyötäisien kohdalla edessä (katso naista vasemmalla). Viitta oli reunustettu punaisella kirs-langalla, jolla ryntäätkin (rinta) olivat vähin koristetut. Viitta suljettiin vyötäisien kohdalta hakasilla, joiden aluksina oli punaisia verkkapalasia. Rinnasta olivat viitat avonaisia. — Vaikka naiset säännön mukaan tekivät kaikki talossa tarvittavat vaatteet, olivat viitat kuitenkin tästä säännöstä poikkeuksena. Kun oli viitta tehtävä, kutsuttiin taloon kylän räätäli sitä tekemään. — Lyhyissä viitoissa käytettiin säämyskää ainoastaan kauluksena ja vyötäisillä hakasen alla toisella puolella.

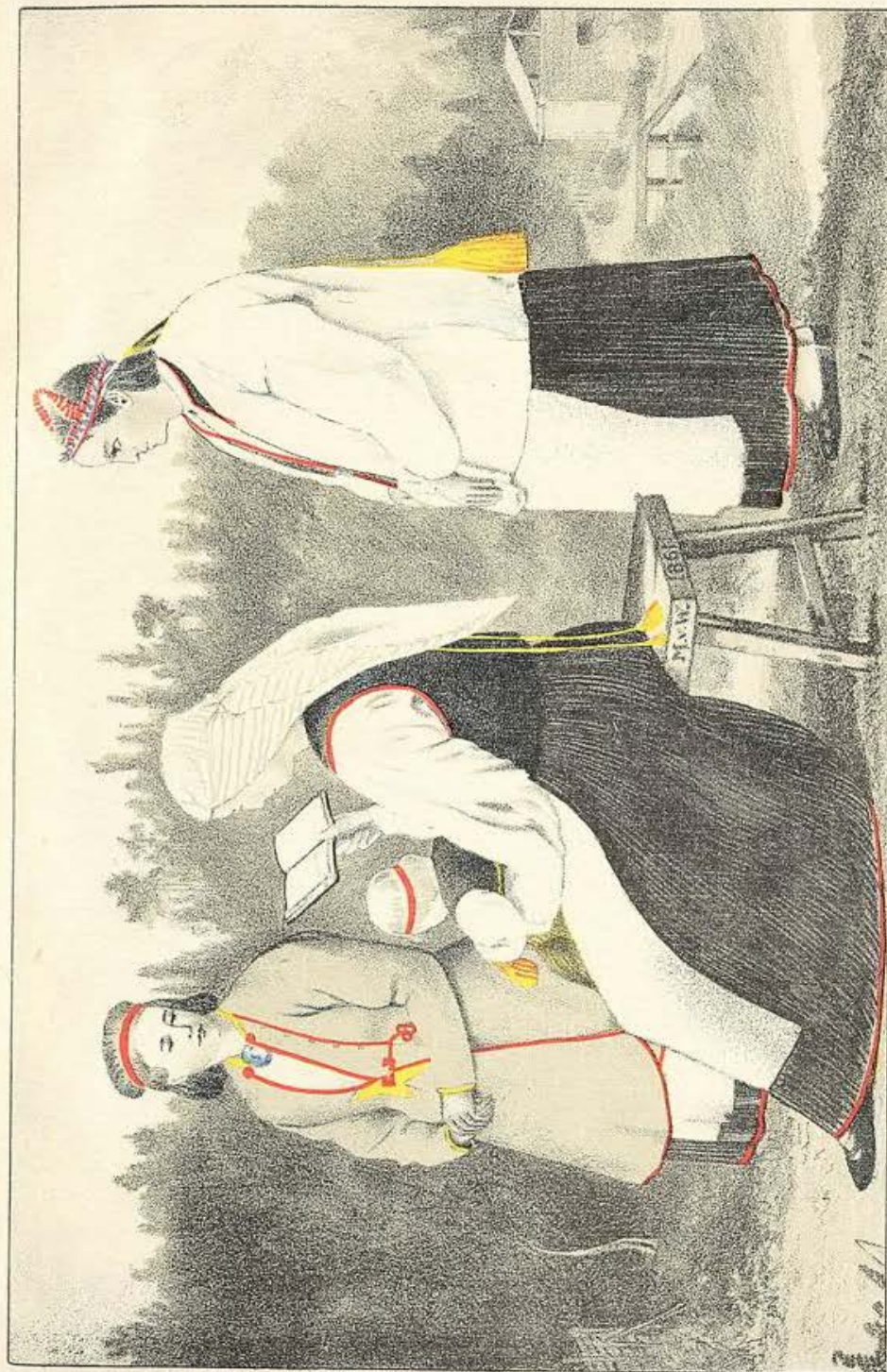
Kuten viittoja oli turkkejakin kahta laatua: pitkiä, joita pidettiin matkoilla, ja lyhyitä, joita pidettiin työssä. Molemmat olivat lampaannahkoista tehdyt, ilman päällyysvaatetta, ja liiduttiin etenkin pitkä turkki kirkkoon lähtiessä, jos se oli ehtinyt käytännössä marautua. Lyhyet turkit, jotka istuessa juuri penkkiin tapasivat, olivat useasti rinnasta koristetut siten, että reunoihin oli ommeltu riviin pieniä noin 2 à 3 mm leveitä nahkapalasia, vuoroin valkeilla ja vuoroin mustilla lyhyiksi leikatuilla karvoilla. Näitä turkkeja sanottiin kirjavapuuhkoisiksi. Pitkissä turkeissa ei tällaisia koristeuksia pidetty.

Naisen lyhyt turkki.

Tyttöjen hiukset leikattiin niin lyhyiksi, että ne juuri ulottuivat paidan kauluksen päälle. Jotta ne eivät tytön eteenpäin kumartuessa valuisi silmille, käytettiin pinteliä eli hiusnauhaa, joka tavan mukaan oli punainen (tyttö vasemmalla) tai musta ja punainen tai muuten punakirjava, arkena ja pikku tyttöillä 4 à 5 mm, pyhinä isommilla noin 8 mm leveä. Kirkkomatkoilla käyttivät isommat tytöt säppäliä. Se oli päätä ympäröivä noin sormen levyinen punainen verkakaistale, joka oli melkein kokonaan katettu neliskulmaisilla piikkipäisillä tinanastoilla, jotka kustakin kulmasta ommeltiin kiinni verkaan (nainen oikealla). Nastat valettiin kotona kivisissä valimissa.

Kun tyttö päästettiin ripille, kierrettiin kirkkomatkaa varten ohimoiden yläpuolella kasvavia hiuksia palmikkonimisellä punavalkean kirjavalla nauhalla sykeröiksi, jotka sitten muodostivat kaksinkertaisen vempelentapaisen yli pääläen. Sykeröiden päät köytettiin kumpainenkin vastapuolella olevan sykerön juureen kiinni tikute-nimisellä, sor-

missa tehdyllä nauhalla, jonka lupsupäiset päät riippuivat alas pitkin selkää. Kun sykerölaitos näin oli valmis, pantiin säppäli päähän (katso oikeanpuoleista tyttöä kuvassa).

Kun tyttö meni vihille, oli hänellä sykeröt ja säppäli päässä. Läksiäisissä pantiin huntu (keskimäinen nainen) sykeröiden ja säppälin päälle niin, että kolme säppälin nastaa jäi edestä näkyviin. Kun sitten lähdettiin sulhasen kotiin, katettiin morsiamen pää suurella nytyinkireunaisella valkealla päänästykillä, jota ei ollut joka talossa; useimmille morsiamille se lainattiin. Vasta toisena päivänä sulhasen kodissa otettiin säppäli morsiamen päästä pois. Silloin kai leikattiin kaikki muut hiukset morsiamen päästä aivan lyhyiksi paitsi ne, jotka olivat sykeröihin käännetyt. — Kun hiuksien sykeröiksi kiertäminen teki monen pään kipeäksi ja hiukset täten usein irtaantuivat päästä, tehtiin 1800-luvun myöhemmällä puoliskolla monelle vaimolle irtonaiset sykeröt, joissa hiuksien asemesta oli pellavia.

Kreikanuskoiset vaimot Räisälässä käyttivät päähineinä sorokkoja, joiden kauniita kuvituksia nähdään teoksessa „Suomalaisia koristeita I“ kuvissa 75—111 ja jotka pidettiin päässä samaan tapaan kuin Vaskelan vaimojen harakat (katso edellä olevaa Parasken kuvaa).

Kesätoissa ollessaan olivat naiset joko paljain jaloin taikka oli heillä tuohiset virsut tai tohvelit jalassa. Molemmissa tapauksissa oli heillä liinaiset sukanvarren tapaiset kalsut pohkeita suojelemassa. Ainoastaan kirkkomatkoilla käytettiin sukkia, jotka kesällä olivat rihmaiset eli liinaiset. Näiden kanssa säännön mukaan ei pidetty kalsuja, vaan tietysti aina kenkiä. Talvella pidettiin villakalsuja, jotka olivat kokolankaiset (kokovillaisia) ja mustat. Liinasukat taas olivat valkoiset. Pakkasessa pidettiin välistä matkoilla sekä sukat että kalsut, jälkimäiset silloin sukkien alla. 1800-luvun alussa käytettiin vielä yhdestä

nahkapalasta tehtyjä paulakenkiä, joita sanottiin kurpposiksi (katso kuvaa Pyhäjärven kert.). „Paulakengät olj mammallain, mie piin kottasii“, sanoi kahdeksankymmenvuotinen ämmä kesällä 1910 kertoessaan Räisälän naisten vaatetuksesta. Nuo paulakengät olivat tehdyt kolmesta nahkapalasta, joista suurin muodosti pohjan ja syrjät, toi-

Naisen paulakenkä.

nen reunuksen takaa ja sivuilla ja kolmas oli päällysnahkana edessä. Reunukseen tehtyjen reikien läpi pujotetulla nahkapaulalla köytettiin kenkä nilkkaan kiinni. Kottaset taas olivat ilman pauloja, sentapaisia matalia kenkiä, joita nähdään kuvassa naisten jaloissa.

Käsineitä ei miesmuistiin pidetty kesällä. Talvella pidettiin kintaita ja sormikkaita, jotka aina olivat kokovillaisia. Kintaat tehtiin kinnasneulalla, joka usein oli vaskinen; oli niitä myös luisia ja rautaisiakin. Sormikkaat tehtiin puikkoilla.

Vyötäisillä pitivät naiset vaskivyötä eli lappavyötä (solkivyötä), jossa riippuivat sivulla vöylliset: pieni veitsi tupessaan, nielikynä (nielisputki, neulaputki) vaskinen ja pieni nahkainen kukkaro, jossa pidettiin pientä hopeaa, lankakerä y. m. Kukkaron sulkivat n. s. suilliset (vaskinen helyillä varustettu torvi, jota saatettiin siirtää pitkin kukkaroa kannattavia nahkapauloja).

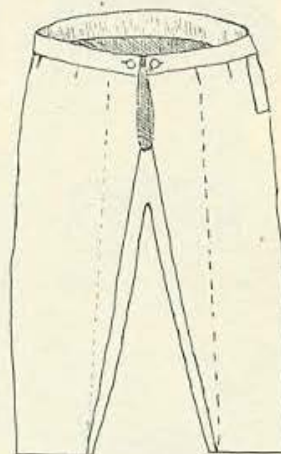
Lappavyö ja vöylliset.

Naisien sormukset olivat Räisälässä samallaiset kuin Sakkolassa ja Pyhäjärvellä.

Kaulassa (ei ryntäillä) oli tyttöillä helmiä, useasti montakin helminauhaa yhtäikaa. Enin taisi olla käytännössä valkoisia ja mustia helmiä.

Miesten paidoissa oli 1800-luvun alkupuolella yhtä kapeat kaulukset kuin naisienkin; hihojen suut olivat leveät, ilman kaulusta. Sitten tehtiin niihin kämmenen leveä kaulus ja hihansuihinkin kaulukset. Miehen paidat ovat aina olleet kauttaaltaan samanlaatuista vaatetta ja on niissä sepalus aina ollut keskellä rintaa. Miesten paidan kaulus suljettiin pienellä soljella, ennen vaskisella, sitten hopeisella, kunnes solkien sijaan noin 1860-luvulla vähitellen levisi nappi, joita on käytetty myöskin hihojen kauluksissa.

Pöksyt olivat kesällä ruohtimiset tahi pellavaiset toimikkaiset. Sepalus oli vähän vasemmalla ja pidettiin se ylhäältä kiinni molemmin puolin oleviin reikiin pujotetulla langalla, myöhemmin mainittuihin reikiin pistetyllä kaksipäisellä vaskinapilla. Näillä pellavaisilla pöksyillä käytiin kirkossakin, kun ne olivat oikein valkoiset. — Talvella käytettiin sarkapöksyjä, mustia tai harmaita. Vanhaan aikaan pidettiin nekin nauhoilla kiinni. Pöksyissä oli oikealla puolella kormana (tasku), jossa pidettiin tupakaneuvoja.

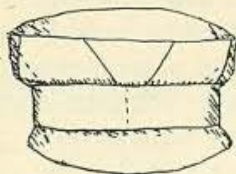
Sarkapöksyt.

Paidan päällä pitivät miehet mustaa sarkaista tankkia, jossa oli yksi rivi nappeja sulkemista varten.

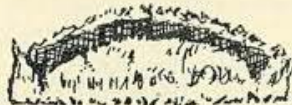
Päällysvaatteina olivat kesällä kostulit, joita käytettiin etupäässä kirkkomatkoilla, muina vuodenaikoina viitat ja turkit. Molempia viimeksimainittuja oli kahta laatua: lyhyitä ja pitkiä (katso miehiä kuvassa). Edellisiä pidettiin enemmän töissä, jälkimmäisiä kirkossa käydessä ja yleiseen matkoilla. Kaikki viitat olivat Räisälässä tehdyt harmaasta (toimikkaisesta) sarasta, kuten naistenkin. Niissä ei ollut taskuja. — Miehillä ei ollut kirjavapuuhoisia turk-

keja; sen sijaan oli heidän turkkiensa reunaan useasti pantu hieno nahkakaistale karvat ulospäin.

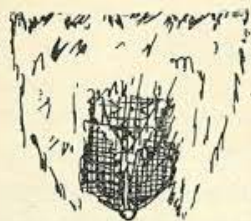
Syksyin ja kesällä käyttivät miehet joko huopahattuja (katso kuvaa) tai lippulakkeja, talvella taas karvahattuja,

Lippulakki.

Karvahattu näädännahka-korvallisineen.

Ahmannahkahattu.

enin lampaannahasta valmistettuja, joissa joskus oli näädännahkaiset korvalliset ja punainen päälaki (katso kuvaa). Rahtimatkoilla käytettiin kalliita kirjavapuuhoisia ahmannahkahattuja, joissa oli hyvin suuret korvalliset (katso kuvaa).

Kesättöissä olivat miehet enimmäkseen joko avojaloin tai tuohisissa jalkineissa (pauloilla varustetuissa virsuissa tai paulattomissa tohvleissa). Enin talvella taas, harvemmin kesällä, käyttivät miehet nahkaisia upokkaita, jotka muuten olivat pieksusaappaiden tapaisia, paitsi että varret olivat lyhyet ja avonaiset, jotta niitä saatettiin kiertää nilkan ja pohkeiden alapuolen ympärille ja köyttää kiinni kantapään yläpuolelle kiinnitetyillä nahkapauloilla. Upokkaat olivat parkitun värittämättömän nahkan karvaiset. Niin olivat myös enimmäkseen ne saappaat, jotka tulivat ensiksi käytäntöön (katso vasemmanpuolista miestä kuvassa). — Tuohivirsuun

ja tohvleihin pantiin jalka säännön mukaan paljaana, vaan upokkaaseen ja saappaaseen, kun jalka oli pantava, kierrettiin tämän ympäri neliskulmainen kudottu rätti (talvella kokovillainen) tai vedettiin sukka jalkaan. Vanhaan

aikaan ja ehkä vieläkin käyttävät miehet enemmän rättejä kuin sukkia.

Käsineitä käyttivät miehet vain talvella ja silloin villaisia kintaita joko sellaisina tai nahkasiin rukkasiin pistettyinä.

Kesätoissa, kun miehillä tavan mukaan oli vain paita ja pöksyt päällään ja edellinen ensimmäiseen jälkimäisien päällä, käytettiin paitavyönä kotikutoista nauhaa: viilivyötä, säär-siettä, vironvyötä tai yksinkertaisemmin tehtyä, tiuhtakirjavaista, pokramoa tai isentäistä. Pitkä viitta ja turkki vyötettiin vanhaan aikaan nekin kotikutoisilla vöillä (esim. seinävyöllä), vaan myöhemmin käytettiin siihen ostokussakkaa. Nauhoista saadaan tietoja teoksesta Suomalaisia koristeita II: Nauhakoristeita.

Kirkkomatkoilla käyttivät sekä miehet että naiset joko röppy- tai nytytinkinästykyä (ripsu- tai pitsireunaista nästykyä); naiset pitivät niitä käsissään, miehet hatussaan.

Kinnas.

Täkäläisiä oloja 1860- ja 1870-luvulla kuvaavassa kansatieteellisen museon luettelossa sanotaan Räisälän puvuista muun muassa: Räisälän naisen puku tunnetaan helpoimmin harmaasta sarkaviitasta, harmaasta nytytingeistä esiliinassa ja tankin lankakirjoituksista tai nappirivistä. Asiaa tunteva voi tässä vielä tehdä päätöksensä hunnun sykeröistä sekä sen välistä ja poimuista, palmikosta, pintelistä, hameesta, paidansepäluksien ompeluksista y. m. pikku-seikoista. — Räisälän miehen puku on ennemmin kuin naisen kadottanut omituisuutensa: ainoastaan muutamilla vanhoilla ukoilla nähdään vielä noita sinisillä langoilla kirjattuja lyhyitä viittoja, joista Räisälän miehet ennen tunnettiin.

Vuoteessa oli tavan mukaan alimmaisena vanhoja vaat-
teita tai olkia, joko irtonaisina tai vuoteen levyisessä säkissä.
Tämän päälle pantiin neliniitisestä liinavaatteesta tehty hursti,
joka ei ulottunut yli vuoteen, vaan jätti noin kolmannen
osan vuoteen jalkopuolesta kattamatta. Hurstin päänpuo-
leinen pää oli usein nyytingillä reunustettu. — Pään alla
oli pulkka (tyyny), jonka päällys (tyynynvaaru) pyhinä oli
neliniitisestä aivinaisesta liinavaatteesta, päissä nyytinkiä
(pitsiä), arkipäivinä taas ruohtimisesta vaatteesta ilman
nyytinkiä. — Peitteenä käytettiin musta- ja valkea-ruutuk-
kaista kokovillaista vaippaa, joka toisinaan oli kaksi-, mutta
tavallisesti kolmepietistä, sen kun piti hyvin riittää ainakin
kahdelle hengelle yhtäikaa. Kuusi naulaa villaa laskettiin
menevän yhteen vaippaan.

Huoneen (vaateaitan) sängyn päällä pidettiin uutimia,
jotka tehtiin paksusta neliniitisestä liinavaatteesta teltan ta-
paisiksi. Nämä suojelivat makaajia kesällä itikoilta (sääs-
kiltä) ja kylmänä aikana pakkaselta, äsken-naineet kun
tavan mukaan makasivat ulkona huoneessa talvellakin.

KAUKOLA.

Vaikka Kaukola oli Räisälän kappelina vielä 1860-
luvulla, oli sillä omat omituiset pukunsa, jotka olivat hel-
posti Räisälän puvuista eroitettavissa.

Naisten paidat olivat kuitenkin molemmissa kunnissa jo-
tenkin yhtäläiset: aivinaisia tikattuja paitoja, joiden hihansuut
olivat poimutut, ja ruohtimisia työpaitoja, joissa oli avonaiset
hihansuut, oli Kaukolankin naisilla. Nämä käyttivät sentään
paljon enemmän kuin Räisälän naiset ylisiä ja valleuksia, jotka
viimeksi mainitut olivat ilman hihoja ja sivuilla
auki (katso kuvaa). Kirkossa käydessään oli
Kaukolan naisilla tavan mukaan vähintään kah-
det paidat päällekkäin (nimittäin aluspaidan päällä
joko yliset tai valleukset, tai sekä yliset että val-
leukset). Nuorilla tytöillä oli aina kirkkomat-
kalla uudet valleukset tai yliset; kun nämä van-
henivat, joutuivat ne vanhemmille ihmisille. Val-
leuksia pidettiin yleiseen, kun ei paita ollut puh-
das tai kun tämä ei ollut niin kaunis kuin tah-
dottiin. Ylisiä käytettiin myös lämpimyiden ta-
kia ja asetettiin niiden helmat hameen kauluk-
sen päälle.

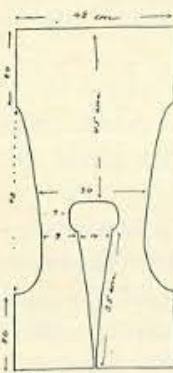
Hameet olivat joko kokovillaisia tai puolivillaisia. Ke-
sällä pidettiin yksin puolivillaisia, talvella kumpiakkin. Kuten

Valleukset.

kuvista nähdään, olivat ne mustat ja hienosti poimutut. Hameen poimut vedettiin tehtäessä niin kovasti yhteen, että

nainen saattoi uudella hameella kävellessään ottaa vain aivan lyhyitä askeleita.

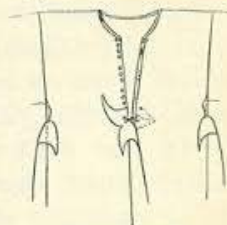

Naisen tankki ja sama ratkottuna.

1800-luvun alkupuolella käytettiin nytyinkiesiliinoja, joiden nytyingit olivat ruskeita, matarajuurilla painettuja ja muu vaate valkeata liinaa. Myöhemmin tehtiin esiliinat kokonaan valkeasta palttinasta. Esiliinan vyö oli niin pitkä, että sen päät riippuivat takana melkein hameen helmassa. Vyön päässä olivat kirslangasta tehdyt sormenpään kokoiset töpsyt.

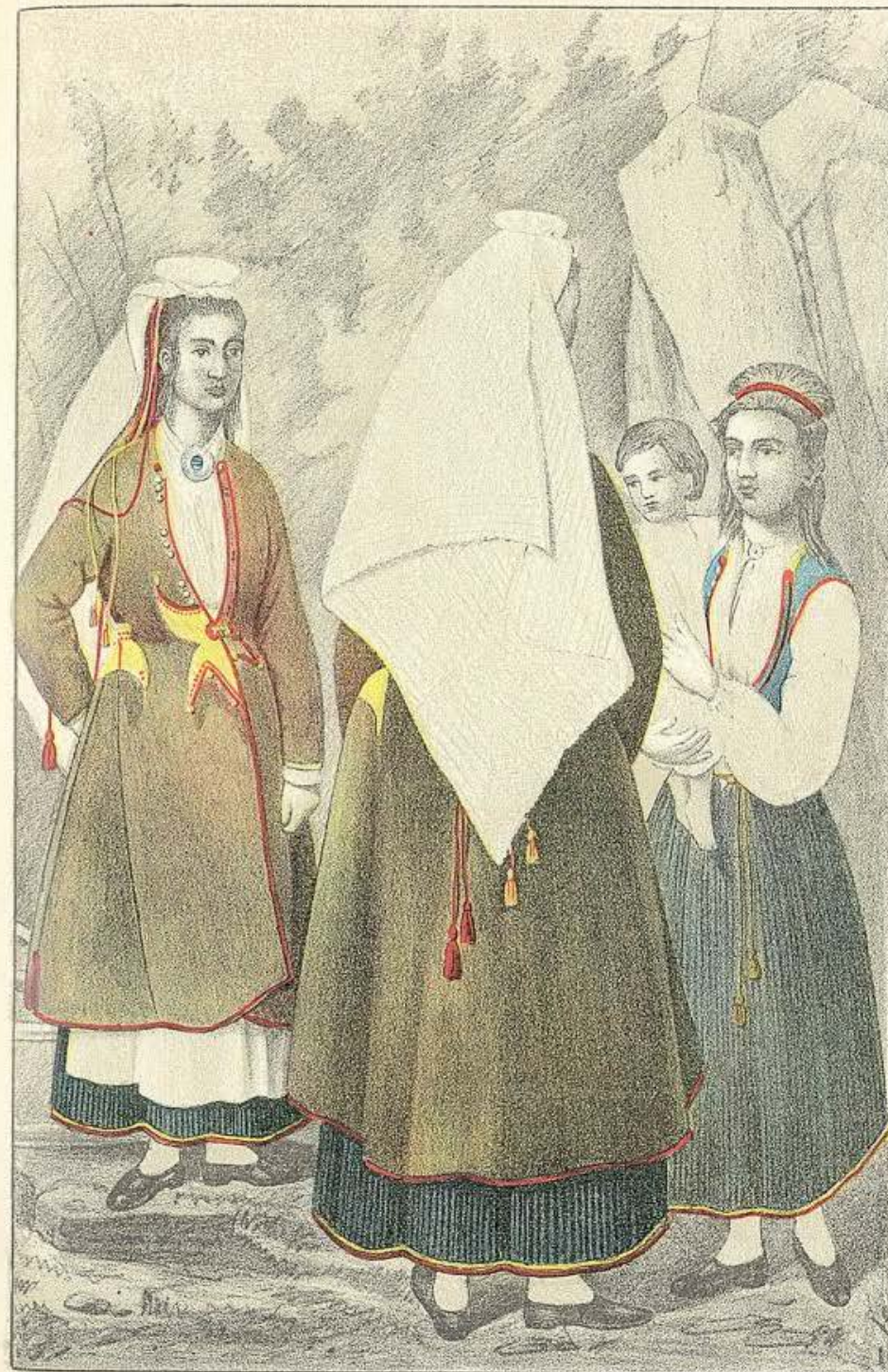
Tankki (liivi) oli tehty lampaan mustasta (joskus sinisestä) sarasta ja pyöreillä lankanyplillä koristettu, ja pantiin se kiinni vyötäisien yläpuolelta vaskisella hakasparilla. Hakasien yläpuolella oli tankki auki rinnasta. Tankki oli niin lyhyt, että paita pyrki näkyviin tankin ja hameen kauluksen välistä.

Kun viitta oli tehtävä, kutsuttiin kylän räätäli taloon sitä tekemään talon aineksista, nimittäin kokovillaisesta lampaanmustasta paksusta sarasta. Viittoja oli kahta laatua, pitkiä ja lyhyitä. Pitkiä pidettiin kirkossa käydessä ja muuten matkoilla kesällä sekä talvella; lyhyitä etupäässä työssä syksyin keväisin, mutta myöskin matkoilla pitkän viitan alla syksyin talvin, milloin ei käytetty turkia, joka pidettiin välittömästi tankin päällä. — Kuten tankki oli viittakin

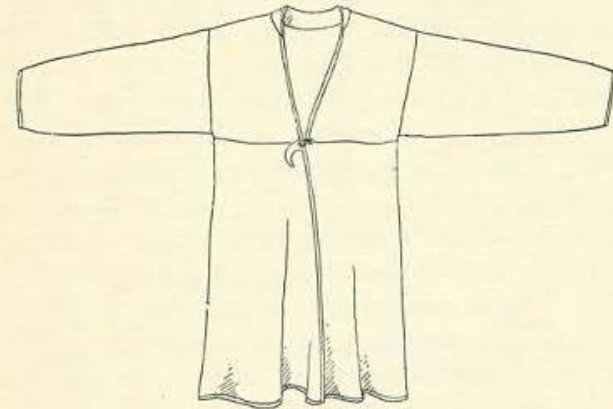
Naisen viitta.

vyötäisien kohdalta koristettu pyöreillä lankanyplillä ja oli siinäkin vaskinen hakaspari edessä. Nämä hakaset kiin-

nitettiin viittaaan kuten tankkiinkin, siten että niiden kannat pistettiin saran läpi ja puutikku kantojen reikien läpi nurjalle puolelle. Toisiinsa yhdistettiin hakaset taas siten, että reikäpuoleen pantiin tikute lenkille ja hakapuoli pantiin tuohon lenkkiin; tikutteen päissä olevat tupsut taas riippuivat jonkun matkaa alas.

Kuten viittoja oli turkkejakin pitkiä ja lyhyitä. Ne tehtiin mustavillaisista lampaannahkoista, jotka liiduttiin, ennenkuin turkiksi ommeltiin. Rinnasta tehtiin turkin reunat usein

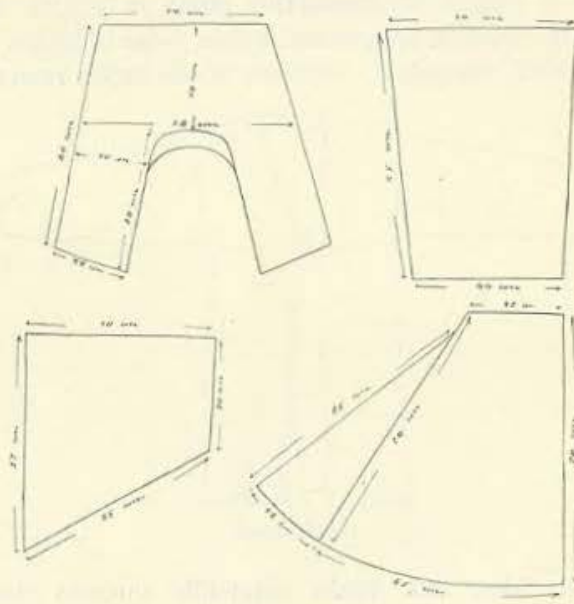
Naisen turkki.

kirjaviksi siten, että niihin ommeltiin vuoroin mustia ja vuoroin valkeita noin 3 mm leveitä vasikan säärinahoista leikattuja nyppylöitä eli nahkakaistaleita. Pitkässä turkissa oli oikealla puolella kaksikin riviä noita nyppylöitä, joten, kun pakkasessa joskus pidettiin lyhyt turkki pitkän turkin alla ja pitkä turkki oli lyhyttä avonaisempi, näkyi rinnassa viisi riviä noita mustia ja valkeita nahkanyppylöitä.

1840-luvulla tai vähän ennen käyttivät naiset päällyspaitoja, joiden hihat roikkuivat takana ja ulottuivat melkein polvien alle; käsivarret oli näet pistetty hihojen läpi

edestä. Näitä päällyspaitoja käytettiin kaikkien muiden vaatteiden päällä.

Päässä ilman jakausta levällään olleiden hiuksien päällä oli tylöillä arkena (pienillä pyhinäkin) punainen pinteli (katso tyttöä, jolla on lapsi sylissä). Pyhinä pitivät vartuneemmat tinanastaista säppäliä, vaan kun oli Herran

Naisen turkin osia.

ehtoolliselle mentävä, oli heillä sitäpaitsi päässä sykeröt pystyssä kuin astian korva (katso kuvassa ensin oikealla olevaa tyttöä.) Sykeröt tehtiin siten, että palmikolla (hyvin tiukka kudotulla nauhalla) kierrettiin päälle ohimoiden yläpuolella kasvavat hiukset erikseen vasemmalla puolella ja erikseen oikealla. Näin syntyneistä kankean nuoran tapaisista muodostettiin kuvassa näkyvät tytön päälle olevat sykeröt. Sykeröiden päät köytettiin toisensa

juureen kiinni tikutteella (sormissa tehdyllä nauhalla), jonka päät, samoin kuin edellä mainitun palmikon päät, riippuivat pitkin selkää alas. Nämä päättyivät neljään suureen usein silkkitiilkuista tehtyyn terttuun eli tupsuun. Paitsi palmikkoa ja tikutetta riippui sykeröiden juurista alas hartioille usein myös kahden sormen levyiset silkit.

Kun tyttö meni naimisiin, pantiin läksiäisissä hänen päähänsä sykeröiden päälle valkea hunttu (kuvassa seisovillaan olevat naiset vasemmalla), joka oli hienointa aivinaista vaatetta, mitä kotona osattiin tehdä. Hunttu oli siksi suuri, että siihen tarvittiin $1\frac{1}{2}$ piedintä ja tehtiin neulalla ja valkealla rihmalla 3 à 4 mm leveä kuvikas „väli“ pietimien välille.

1800-luvun alkupuolella käyttivät naiset matalia ruohikentkiä, jotka olivat tehdyt ruskeasta nahkasta, jota ei milloinkaan voideltu. Ruohikengissä oli paulat, jotka käärittiin säärien ympäri ja köytettiin kiinni polvien alle sukien päälle. Myöhemmin käytettiin lipokkaita, jotka nekin olivat matalia kenkiä, mutta niissä ei ollut pauloja. Kengät koristettiin Kaukolassa ensin kannan takaa.

Sukkia käytettiin kesällä, jolloin ne olivat valkeat, liinasta rihmasta kudotut, kuten kenkiä, melkein yksinomaan kirkossa käydessä. Arkipäivinä käytiin joko avojaloin tai tuohisissa virsuissa (tahi tuohitohveleissa), jolloin pohkeilla pidettiin kalsuja, jotka olivat melkein kahden vaaksan pituiset ja kesällä valkeasta rihmasta tehdyt. — Kylmänä aikana pidettiin villalangasta tehtyjä kalsuja tai valkeita villaisia sukkia.

Käsissä pitivät tytöt talvella valkeita villaisia sormikkaita tai kintaita. Kun he menivät naimisiin, tehtiin heille rukkasat, joiden sisäpuoli oli mustakarvaista lampaannahkaa ja kauksena suden häntä, tai vielä parempi jos revon häntä.

Valmon rukkanen.

Vanhaan aikaan oli naisilla vaskilappaiset (vaskisolki-set) nahkavyöt, joissa riippuivat vöylliset¹⁾: pieni veitsi nahkatupessa, vaskinen neulaputki ja pieni nahkakukkaro, jotka riippuivat nahkapauloista vöyllispyörässä, mikä taas vuorostaan riippui vöylliskokassa; molemmat olivat vaskiset. Myöhemmin ripustettiin vöylliset kokastaan hameenkaulukseen, kun lappavöitä ei enää käytetty; vaan kohta sen jälkeen joutuivat vöyllisetkin pois käytännöstä.

Nuoret naiset käyttivät paljon helmiä kaulassaan, 5 à 6 rihmallista, pieniä, eri rihmoissa erivärisiä.

Miehen paidassa oli kämmenen korkuinen kaulus, joka suljettiin pienellä hopeasoljella. Myöhemmin oli soljen sijassa rihmasta tikutetut nauhat; niiden jälkeen tuli nappi käytäntöön. Kirkkopaidoissa saattoi olla punaista tikkausta.

Pöksyt olivat lampaanmustasta sarasta, lyhyemmät kuin nykyään. Sepalus oli oikealla puolella, niin auki että paita aina näkyi. Sepaluksen ympäritys kirjutettiin punasella langalla. Käytettäessä panttiin pöksyjen säärykset upokkaiden varsien sisään, jotka köytettiin nahkapauloilla nilkkoihin kiinni. Pöksyissä oli yksi tasku paksusta ruohimisesta vaatteesta.

Miehen tankki, joka oli tehty lampaanmustasta sarasta, oli pitempi kuin naisen. Siinä oli yksi tai kaksi taskua. Näiden suussa oli punaista sahvia, jonka kolmessa kolkassa kussakin oli punakeltainen töpsy eli lankanyplä.

Viittoja oli pitkiä, joita käytettiin etupäässä matkoilla, ja lyhyitä, joita taas käytettiin säännön mukaan työssä.

¹⁾ Katso kertomusta Räisälän puvuista.

Molemmat tehtiin lampaanmustasta sarasta. Lyhyiden viittojen ja tankkien reunoissa oli punaista nyöriä. Lyhyissä viitoissa oli kaksi taskua, pitkissä ei ollut taskua ollenkaan. — Viittojen jälkeen tulivat käytäntöön ärmäkkäät, jotka tosin nekin tehtiin lampaanmustasta sarasta; ne eivät kuitenkaan olleet avorintaisia kuten viitat, vaan melkein umpinaisia ja kolmella napilla kiinni pidettyjä. — Ärmäkkään

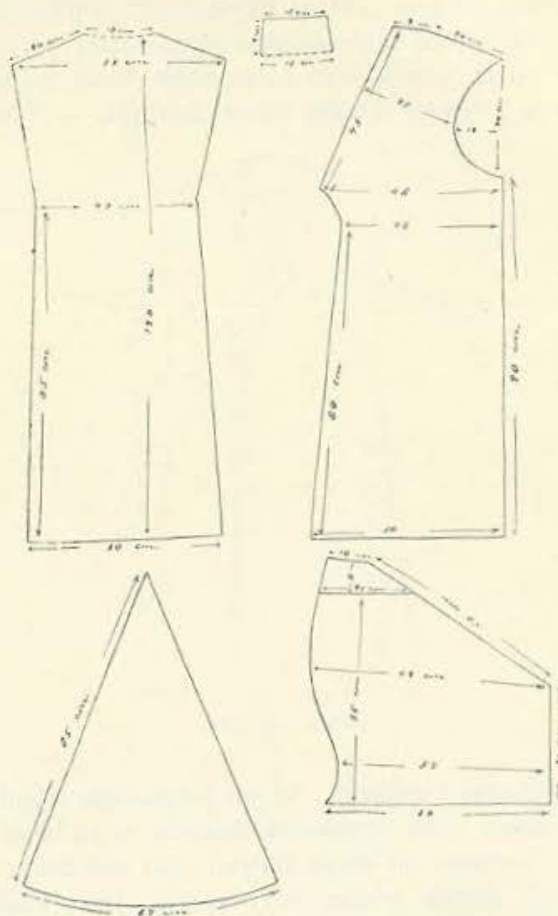
Miehen pitkä viitta.

jälkeen pidettiin kurtikasta. Se oli yläpuolelta jotenkin ruumiinmukainen, vaan vyötäisiltä alaspäin se oli leveä ja poi-
muissa. Kurtikka oli aivan lyhyen ajan muodissa.

Päässä pitivät miehet karvahattuja, jotka Kaukolassa olivat terävämpipäisiä kuin naapuripitäjissä. Muodissa oli näistä yhteen aikaan kilapannahkainen hattu. — Kesällä käytettiin huopahattuja ja lippulakkeja.

Jalassa käyttivät miehet, kuten pöksyistä puhuessa sa-

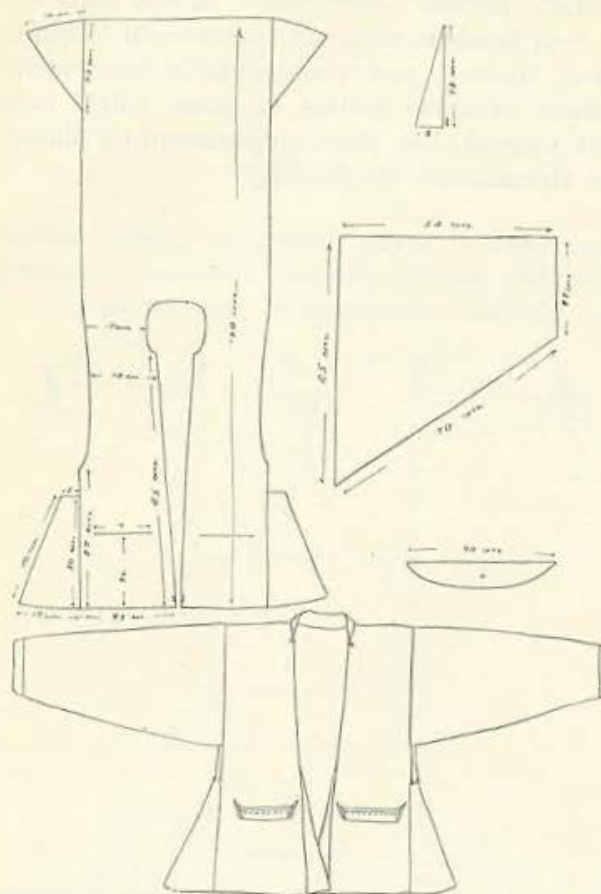
nottiin, upokkaita eli pieksusaappaita, joissa oli avonaiset nilkan ympärille käärittävät varret ja nahkapaulat, joilla nuo varret köytettiin nilkkaan kiinni.

Pitkän viitan osia.

Sukkia käyttivät miehet harvoin; niiden sijasta oli melkein aina rätit, liinaiset tai villaiset, milloin nimittäin kenkiä käytettiin.

Kesällä ei käsiineitä käytetty, talvella villalangasta tehtyjä kintaita ja näiden päällä nahkaisia rukkasia.

Miehen lyhyt viitta ja sen osia.

Antti Sihvo kertoo Kansanvalistusseuralle jättämässään kertomuksessa „Kansan asunnoista ja elämäntavoista Kaukolassa“ muun muassa:

„Alusvaatteita, niinkuin housuja ja paitoja, muutetaan noin kerta kuukaudessa ja samoin sukkia.

Vaatteita pestään useammassa talossa kerta kuukaudessa. Pesu tapahtuu siten, että paksummat vaatteet pidetään ensin lipeässä pari vuorokautta ja hienommat vaatteet pestään saippuan kanssa ja sitten kaikki sotketaan kylmässä vedessä; sen jälkeen ripustetaan ne muutamaksi päiväksi liinautumaan ulkoilmaan.“

HIITOLA.

Vaikka mitään täydellistä pukua vanhaa hiitolaista vaatepartta ei tiettävästi ole enää säilössä eikä siis voida tähän teokseen kuvata, on se kuitenkin säilynyt nykyään

Naisen paita.

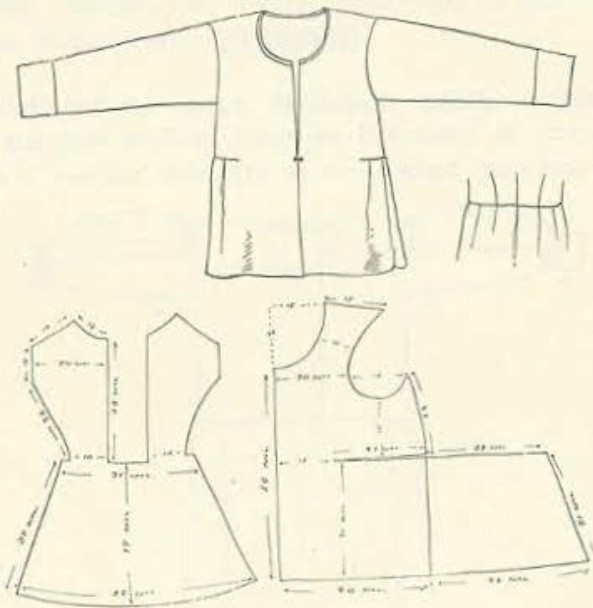
häviämässä olevan ihmispolven muistossa siksi selvänä, että siitä saattaa kertomuksen tehdä.

Naisen paidassa oli sormen levyinen tikattu kaulus. Tikkausta oli myös olkapäissä, jossa vaate oli poimuttu. Paidassa oli vielä huomattava kainalotilkut, liitinki, liitinkipoimut ja liitinkinäpykät.

Hame oli sinisestä kaksiniitisestä sarasta; jollakin vanhalla saattoi vielä 1800-luvun keskivaiheilla olla musta hame. Helmassa oli sormen levyinen punainen verk.

Esiliina tehtiin valkeasta palttinasta ja oli sen päässä punaisesta ja valkeasta puumulilangasta tehdyt riput.

Liiviit olivat joko mustia tai sinisiä; niissä oli vaskiset

Naisen lyhyt viitta ja sen osia.

hakaset edessä ja joku volli takana. Ylen vanhoina aikoina ei liene liiviä käytetty ollenkaan.

Liivin päällä pidettiin kesällä lyhyen viitan tapainen hihakas tankki, joka 1800-luvun alkupuolella oli valkeasta sarasta ja sitten sinisestä. Valkeassa sarkatankissa oli punaista verkkaa hakasien alla ja kaulus säämyskällä reunustettu. Tankeissa olivat volliit takana.

Talvella pidettiin liivien päällä valkeasta kokovillai-

sesta sarasta (kuten tankkikin) räätälän tekemä pitkä viitta, jossa oli säämyskää rohkamoissa (kainalojen alla vyötäisillä) ja edessä suurien vaskihakasien alla.

Pakkasella käyttivät naiset kirkkomatkoilla pitkiä valkeita turkkeja (ilman päällysvaatetta), sitä muotoa kuin kuva seuraavalla sivulla osoittaa. Ne olivat poimutut vyötäisien kohdalta takaa ja sivuilta ja oli poimujen juurien päälle pantu punaiset verkakaistaleet.

Pyhäpukuun puettuna oli täysikasvuisella tytöllä päässä leveä pinteli, jonka alus oli sinireunainen punainen ja kesellisenä kiiltävä nauha. — Keskenkasvuisella tytöllä oli pinteli matalampi.

Kun tyttö joutui naimisiin, tehtiin korvien yläpuolelle sykeröt ja päähän pantiin valkoinen, liinainen poimuttu hunttu, joka ei kokonaan kattanut hiuksia edestä, vaan ulottui pitkälle selkään. Takana riippui hunnun alla palmikko ja loplanka. Nuorilla vaimoilla oli joka nauhan nenässä silkkitetut, joita ei vanhoilla ollut.

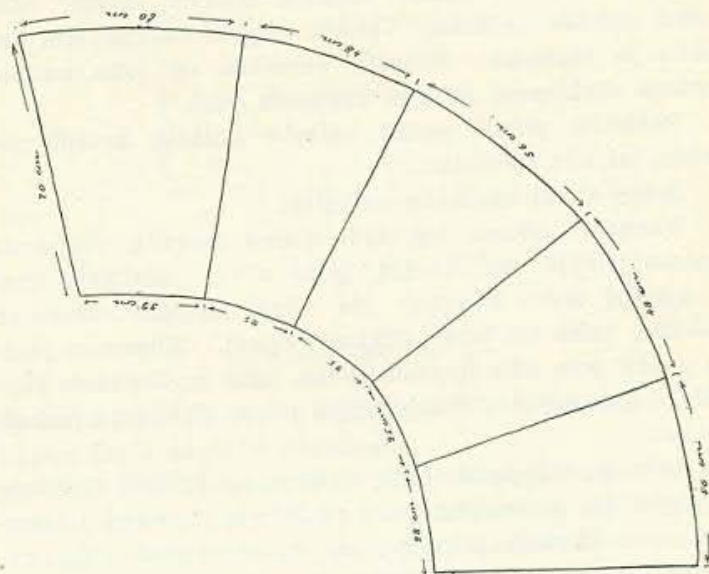
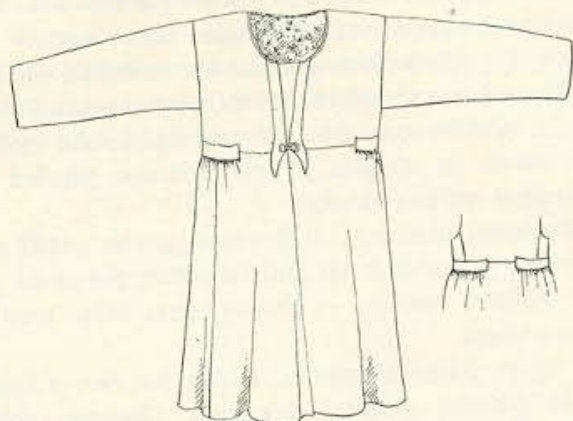
Pohkeilla pitivät naiset valkeita kalsuja, kesällä rihmaisia, talvella villaisia.

Sukat olivat niinkään valkoiset.

Vanhaan aikaan käyttivät naiset matalia, ruskeasta nahasta tehtyjä ruohikenkiä, jotka olivat ylälaidasta tikatut ympäri koko kengän. Ne olivat alkuaan varustetut pauloilla, jotka köytettiin nilkkaan kiinni. Sitten jätettiin paulat pois eikä lipposissakaan, joita myöhemmin käytettiin, ollut pauloja. Ruohikengät olivat Hiitolassa teräväkärkiset.

Kirkossa käydessään käyttivät naiset kesällä rihmasta (myöhemmin puumulilangasta) neulottuja (kudottuja) hanskoja (sormikkaita); talvella taas säämyskäisiä rukkasia, joiden sisässä pidettiin villaisia kintaita.

Kirkossa käydessä oli naisella usein kädessä rippuilla reunustettu „nästyypki“. Nenäliinan riput tehtiin niin,

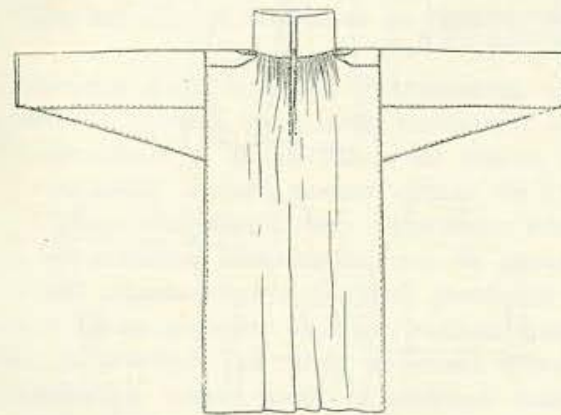

Naisen turkki ja sen osia.

että papelon ympäri pantiin kymmenen kierrosta punaista rihmaa, sitten kymmenen valkeaa, taas kymmenen punaista j. n. e. Nämä leikattiin sitten poikki ja ommeltiin kiinni nenäliinan reunaan.

Vanhaan aikaan tehtiin Hiitolassakin nyytinkejä (pitsejä), ne olivat valkeita, mustaviivaisia, ja käytettiin niitä esiliinoissa, nenäliinoissa, hursteissa, vieläpä paidoissakin.

Koristuksina käyttivät naiset isoja, hopeisia solkia rinnassa, sormuksia sormissa ja helmiä kaulassa. Helmet,

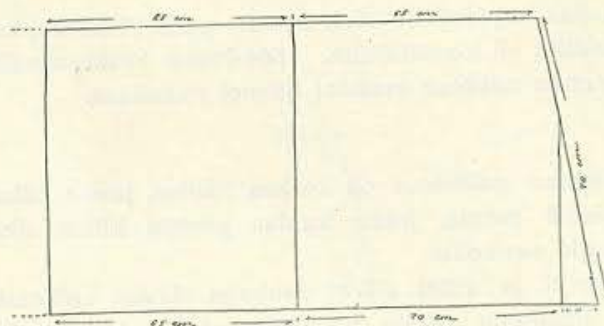
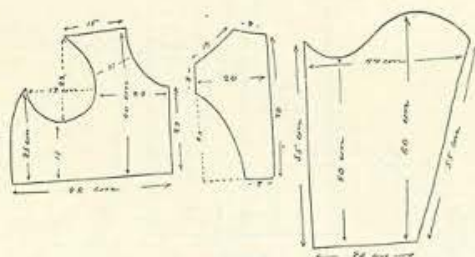
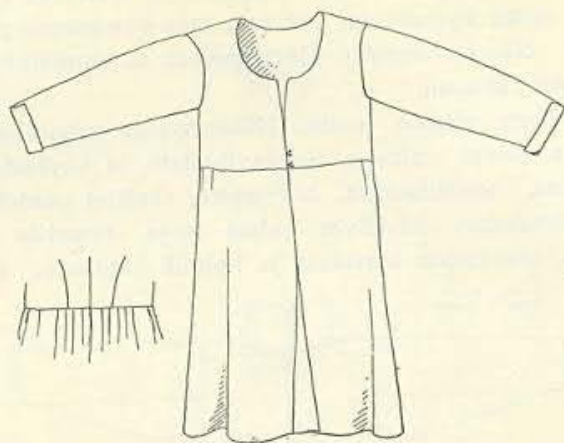

Miehen paita.

joita toiset käyttivät kahdet, kolmet parit yhtäkaa, ostettiin harjulaisilta eli konttilaisilta. 1800-luvun keskivaiheilla olivat torakan näköiset ruskeat helmet muodissa.

Miehien paidoissa oli korkea kaulus, jonka päissä oli rivi pieniä raksia, joista kaulus pantiin kiinni rihmasta tikutetuilla nauhoilla.

Pöksyt ja viitat olivat vanhaan aikaan valkeasta sarasta, sittemmin tehtiin ne harmaasta. — Pitkä turkki on kuvattu tähän osineen.

Miehen pitkä turkki ja sen osia.

Jalkineina käyttivät miehet upokkaita. Näiden varret köytettiin nilkkaan kiinni nahkapauloilla, joiden toisessa päässä oli pieni, vaskinen rengas.

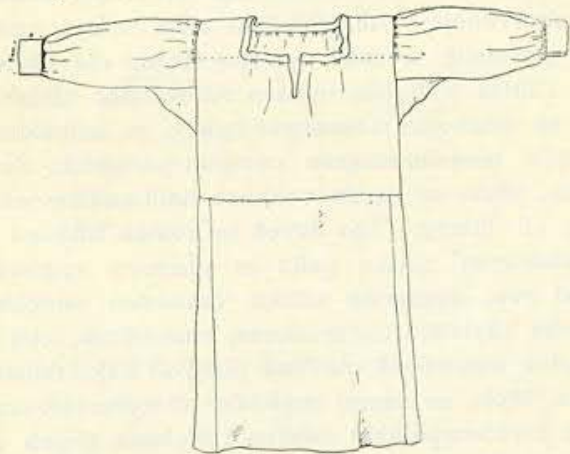
Noin v. 1870 tienoissa hävisivät vanhat miesten puvut uudemman muodin tultua valtaan.

1880-luvun alulla kirjoitetun ylioppilasosakuntien kansatieteellisen kokoelmien luettelossa on Hiitolan puvuista sanottu:

„Hiitolasta ovat omituiset kansanpuvut käytännöstä poistuneet jo melkein tukkunaan; sorokkoja, vaaleanharmaita sarkaviittoja y. m. nähdään vielä joskus, vaan huntuja ja pinteitä ei enää moneen aikaan ole käytetty. — Vaikka Hiitola nykyään luetaan Käkisalmen kihlakuntaan, kuuluu se vanhojen kansanpukujen y. m. esineiden, niin kuin myös maanluonteensa puolesta paremmin Kurkijoen alueeseen, johon se ennen vanhaan hallinnollisissakin suhteissaan oli liitetty. Tuo leveä ja komea Hiitolan pinteli, väljäkauluksinen naisen paita ja yleiseen suurireikäinen rintasolki ovat enemmän niiden vastaisien esineiden kaltaisia, joita käytettiin Sortavalassa, kuin niiden, joita käytettiin Hiitolaa lähempänä olevissa pitäjissä Käkisalmen kihlakunnassa. Myös ne suuret revintäis- eli nyhentäis-ompeukset, joita myöhempinäkin aikoina Hiitolassa paljon valmistettiin, liittävät tätä pitäjää paremmin pohjois- kuin etelänaapuriin.“

KURKIJOKI.

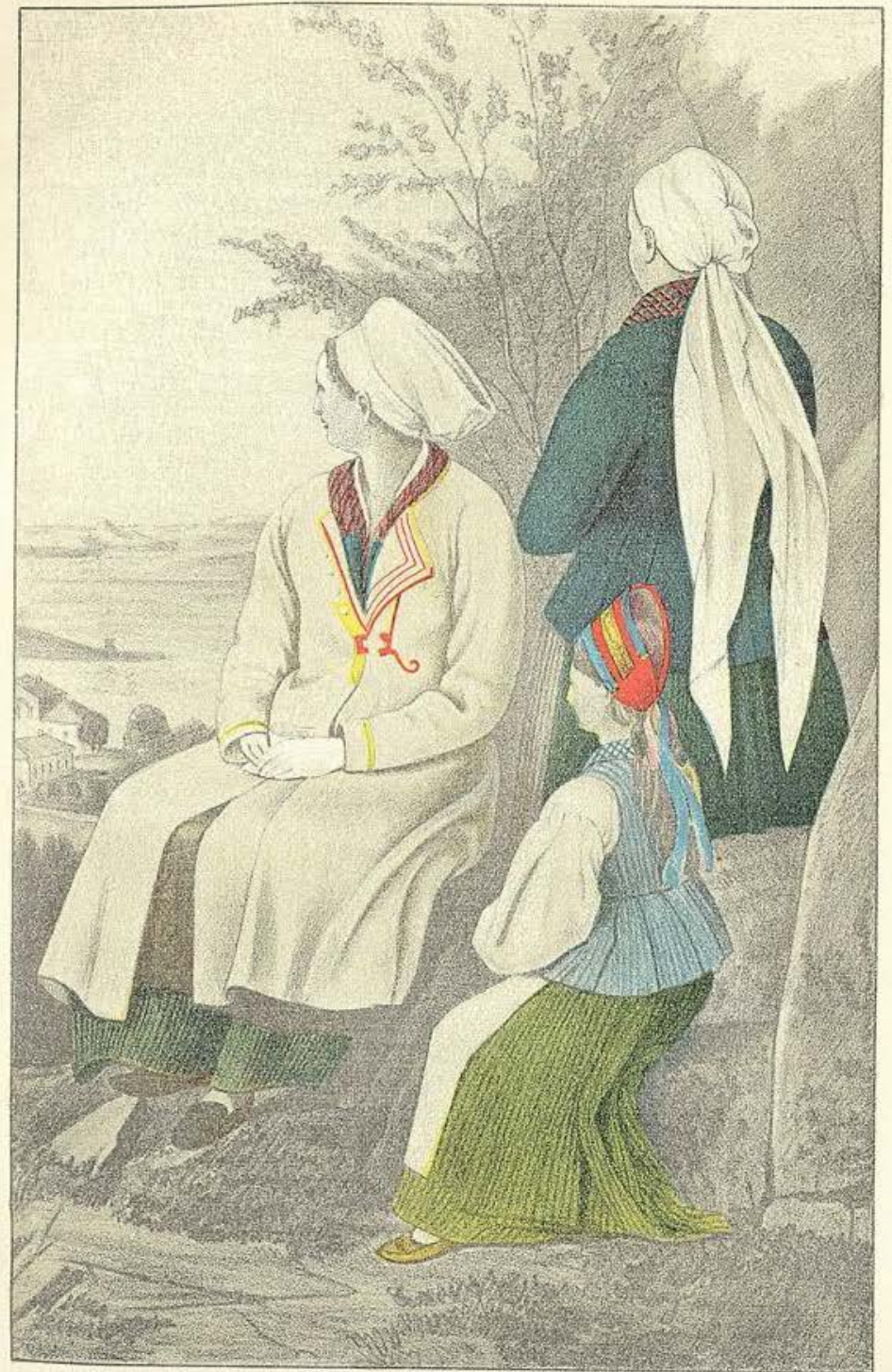
Naisten paidoissa, joissa Kurkijoella, kuten muuallakin Karjalassa, tavallisesti oli hienommasta liinavaatteesta tehtyt yliset ja karkeammasta vaatteesta tehdyt alaset, oli

Naisen paita.

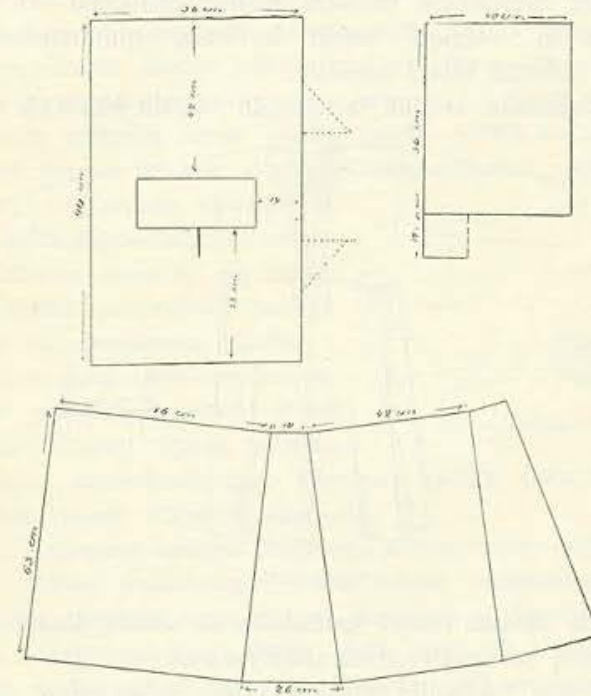
suuri pääntie ja lyhyt sepalus, joka suljettiin soljella. Tyttöillä oli pieni solki, mutta kun sulhanen tuli, toi hän suuren hopeaisen soljen morsiamelleen.

Hamevaatteessa oli aivinaiset loimet ja villaiset kuteet. Se kudottiin juovaiseksi, milloin minkin karvaiseksi. Kun se tehtiin hameeksi, poimuttiin se pitkin juovia ja vedettiin

rihmoja läpi poimutun vaatteen, jotta poimut pysyivät sellaisina, kun pantiin kaulus ja hameen helman sisäpuolelle vuori.

Esiliinat olivat tavan mukaan joko valkoiset tai poikki-viiruiset eli juovaiset, joista edelliset olivat tavallisimpia kirkkoesiliinoja.

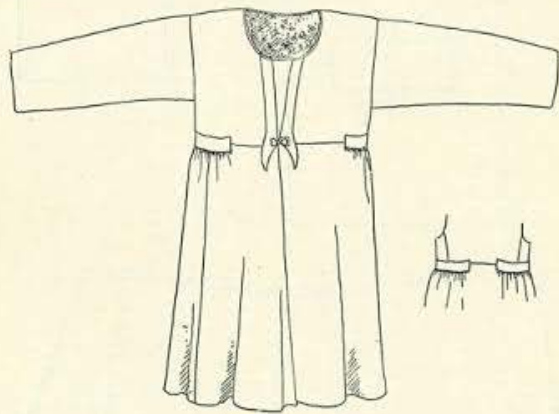
Naisen paidan osat.

Liiveissä, jotka viimeisinä aikoina (noin v. 1860) jo enimmäkseen olivat niin lyhyitä, että ne kattoivat vain hameen kauluksen, oli laaja pääntie ja pantiin ne kiinni kahdella hakasparilla. — Niiden tai viitan alle pantiin yksi tai kaksi huivia, kesällä tavallisesti valkea yksin tai alimmaisena, (katso kauhtanaan puettua vaimoa). Vanhoilla oli tavan

mukaan vain yksi huivi, nuorilla ja etupäässä tytöillä oli kahdet, silkkinen päällä päin.

Hihoilla varustettu tankki oli niin pitkä, että se juuri ylettyi penkkiin, kun sen pitäjä penkille istuutui. Tankki-vaate kudottiin kahdella niidellä aitoவில்லைiseksi valkeaksi ja värjättiin, ennenkuin tankiksi tehtiin, mustaksi tai, kuten huntupäisen vaimon tankki kuvassa, tummansiniseksi. Tankki pidettiin kiinni napeilla.

Sadeilmalla kesällä ja syksyin keväin käyttivät naiset

Naisen turkki.

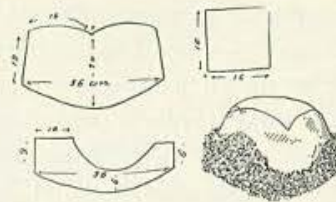
valkeasta sarasta tehtyä kauhtanaa eli viittaa, jonka kokat (rohkamot, sarvenat) olivat säämyskästä.

Talvella käytettiin turkkia, jonka nahat olivat vyötäisien kohdalta sivuilta poimutut. Näiden poimujen päälle kumpaisellekin sarvenalle pantiin noin vaaksan pituinen punainen verkka. Muuta päällystää ei turkin nahoilla ollut. Turkki pidettiin kiinni yksillä hakasilla, kuten viittakin.

Tytöt pitivät hiuksensa yhdessä letissä. Kun heidät päästettiin ripille, saivat he komean pintelin päähänsä (katso tyttöä alanurkassa oikealla), jolloin hiukset kierrettiin yhdessä takaraivolle pintelin solmun yläpuolelle. — Vihkiäisten jäl-

keen mentiin morsiamen kodista ratsain, sulhanen toisella hevosella ja morsian toisella, pinteli päässä. Seuraavana aamuna pani morsiamen sukulaisvaimo tämän päähän lakin.

Lakkia varten jaettiin morsiamen hiukset takaa kahtia ja kierrettiin ompelunauhalla (usein valkoisella) punneille, jotka kierrettiin eteenpäin ja ommeltiin kiinni. Näin varustettuun päähän pantiin neliskulmaisesta liinavaatteesta tehty lakki (katso kauhtanaan puettua vaimoa). — Kesällä kirkkomatkalla pidettiin lakin päällä pyyhe, jonka kaksi pitkää sikkua riippui takana (katso oikeanpuolisinta vaimoa kuvassa). — Talvella pidettiin lakin päällä huivi (silkkinen huivi). Varakkailla naisilla oli näätäreunuksilla varustettuja hattuja, joissa oli samettinen päällys.

Naisen näätähattu.

Kun lakit 1860-luvulla jouduivat pois käytännöstä, ottivat vanhat vaimot sijaan mustan myssyn, nuoremmat taas käyttivät neittiä, joka tuli käytäntöön laajalti Viipurin läänissä.

Vanhimmat naisten jalkineet, joita nykyiset eläjät muistavat, olivat ruohikengät, jotka tehtiin mustaamattomasta nahasta, pohja ja sivut yhtenä nahkana, ja köytettiin nilkkaan nahkapauloilla. Näitä vielä noin 60 vuotta sitten jotkut vanhat naiset käyttivät. Näiden jälkeen tulivat käytäntöön lapokkaat, joissa oli kannat, mutta ei pauloja.

Kesällä arkena ei käytetty sukkia, vaan oli valkeasta liinarihmastä tehdyt kalsut pohkeita suojaamassa. Pyhänä ja talvella pidettiin sukkia, jotka kesällä olivat valkeat liinaiset, talvella harmaat lankaiset.

Sormissa oli naisilla usein yksi tai kaksi hopeista sormusta, risti- tai ympyräkantaa. — Kirkossa käydessä käyttiin sormikkaita, kesällä liinaisia, talvella villaisia. Vanhat

naiset käyttivät kuitenkin mieluummin lapikkaita, joissa ei ollut sormia.

Muita taskuja ei naisten vaatteissa ollut kuin irtomainen tilkuista tehty taskukormanto, jota pidettiin milloin hameen päällä, milloin tämän alla.

Helminauhoja pitivät nuoret naiset ennenkin, mutta ylhäällä kaulassa eikä, kuten nykyään, ryntäillä.

Miesten paidoissa oli korkeat kaulukset, joiden päissä oli rakset ja näissä rihmat eli nauhat, joilla kaulus pantiin kiinni. Kaulus käännettiin alas edestä, mutta ei niskassa, jossa se oli pystyssä.

Pöksyt olivat valkeat, kesällä liinaiset ja talvella sarkaiset. Sepalus, joka sanottiin hyvin vanhaan aikaan olleen sivulla, oli miesmuistiin keskellä ja suljettiin se pöksyjen kauluksen kohdalla napilla, jäi siten alapuolelta auki. Housujen haarassa oli neliskulmainen runtilkku ja kauluksen alla leveät poimut. Vanhoilla ukkoloilla oli pöksyissä yksi tasku. Nuorilla ei vanhaan aikaan liene pöksyissä ollut yhtään taskua, myöhemmin niissä oli kaksikin.

Liivit, joita aivan vanhaan aikaan miehillä ei liene ollutkaan, tehtiin ainakin jokapäiväiset samasta aineesta kuin naisten. Miehillä oli niissä taskut ja pidettiin ne kiinni napeilla.

Liivien päällä ja aivan vanhaan aikaan paidan päällä käytettiin valkeasta sarasta tehtyä hihakasta tankkia, joka oli pituudeltaan verrattava nykyisiin lyhyihin takkeihin.

Tankin päällä käytettiin vielä, milloin oli tarvis, pitkää valkeata sarkaviittaa, jonka hihansuut olivat käännetyt ja reunuksena säämyskää tai mustaa samettia (katso miestä kuvassa ja tekstikuvaa).

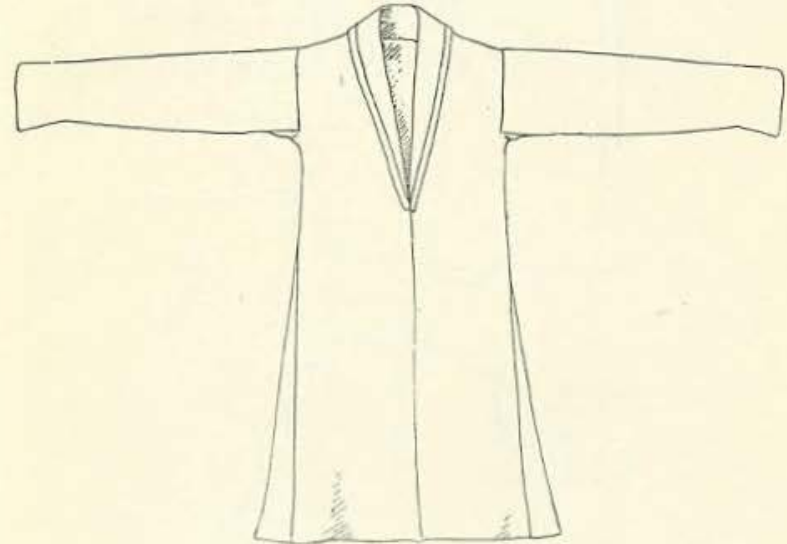
Miesten turkeissa, jotka tehtiin kuten naisten lampaan

nahasta, oli iso korkea kaulus ja käytettiin niitä ilman päällysvaatetta.

Viitta sekä pitkä turkki vyötettiin leveällä kussakalla, joka kudottiin laualla (nauhapirralla) ja niisillä; toiset kutoivat niitä kangaspuissa.

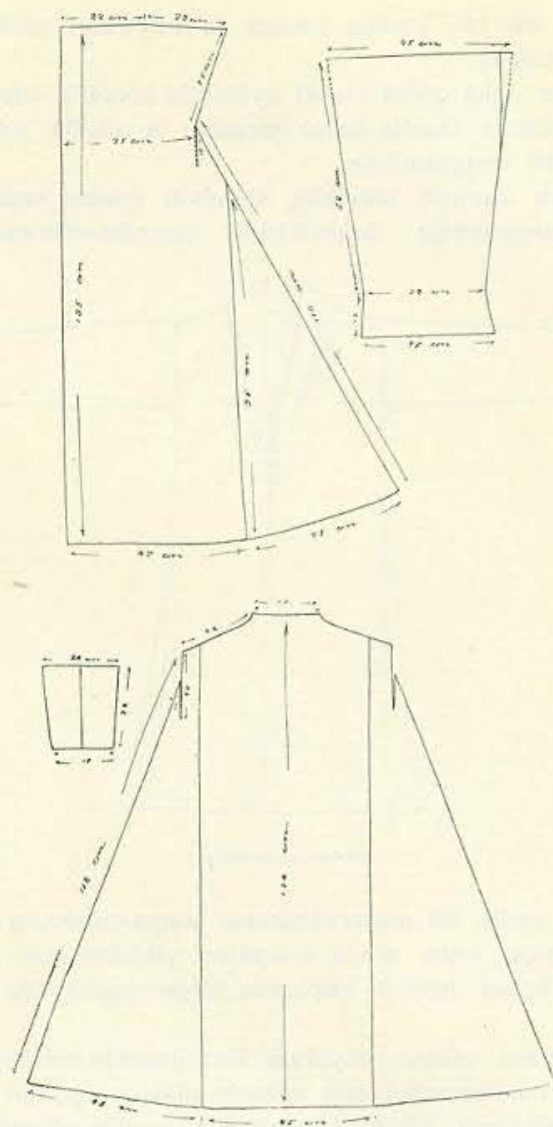
Kuten kuvasta nähdään, käyttivät miehet kesällä pyhinä huopahattuja tinasolkisine samettinauhoineen. —

Miehen sarkaviitta.

Talvella heillä oli mustavillaisesta lampaannahasta tehtyjä karvahattuja, jotka olivat tasapäiset ylhäältä kuin saavinpohjat. Toiset ostivat Viipurista kirjavapuuhekkoisia karvahattuja.

Vanhaan aikaan käyttivät Kurkijoenkin miehet upokkaita eli mustaamattomasta nahasta pieksusaappaan tapaan tehtyjä jalkineita, joiden varsinahat kierrettiin pöksyjen lahkeiden ympärille ja köytettiin kiinni nahkapauloilla. Varsi-

Sarkkiviitan osia.

naisten saappaiden alkuaikoina tehtiin nämäkin mustaamattomasta nahasta (katso kuvaa).

Miehet käyttivät lankasukkia (villasukkia) kesälläkin, milloin eivät käyttäneet rätkiä. Sukat lienevät olleet tavallisempia Kurkijoella.

PARIKKALA.

Tiedot otettu opettaja Matti Pajarin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle 1900 jättämästä laajemmasta kertomuksesta Parikkalassa käytetyistä puvuista.

1800-luvun alkupuoliskolla oli naisten paidoissa suuri pääntie ja edessä sepalmus, joka pantiin kiinni hopeaisella soljella. — Kun sitten sepalmus hävisi, joutui solki pois käytännöstä, ja pääntie oli niin pieni, että vaivoin pää sen läpi mahtui. Ennen vuosisadan loppua oli pääntie kuitenkin jo laajentunut melkein olkapäihin asti. — Paidan hihat olivat vanhaan aikaan pitkät, kalvoisiin asti ulottuvat, myöhemmin ne päättyivät puoleen olkavarteen. — Ylisiä paksimmat alaset on vieläkin Parikkalan naisten paidoissa.

Vanhaan aikaan käyttivät Parikkalankin naiset sinisiä sarkahameita, joissa oli punainen tai sininen verkka helmassa. Sitten, kai 1800-luvun keskivaiheilla, olivat jo moniväriset pitkäjuovaiset hameet muodissa. Näiden jälkeen noin v. 1870 tulivat poikkijuovaiset hameet käytäntöön ja vihdoin ristijuovaiset. Poikkijuovaisien hameiden aikana alkoivat toiset naiset käyttää leninkejä, jotka ensin tehtiin laukkuryssien tuomasta vihtoriinista. — Paksujen sarkahameiden aikana eivät naiset käyttäneet mitään alushametta, mutta kun hameet ohenivat, tulivat alushameet käytäntöön, sittemmin kahdetkin yhdellä kertaa.

Sarkahameet tehtiin kolmesta tahi neljästä pietimestä, pitkäjuovaiset yhdestä, hamekangas kun silloin oli yhtä leveä kuin hame oli pitkä. Poikki- ja ristiraitaiset tehtiin taas 3 tai 4 pietimestä.

Vanhaan aikaan eivät naiset käyttäneet liiviä, vaan jo 1800-luvun keskivaiheilla oli käytännössä sinisien sarkahameiden kanssa siniset sarkaliivit, reunassa punaisia tai sinisiä nauhoja. Kun tähän aikaan juovaiset hameet alkoivat tulla käytäntöön, muuttuivat liivitkin juovaisiksi, mutta poikkijuovaisien hameiden käytäntöön tultua hävisivät liivit tykkönään.

Päällimmäisenä vaatteena oli naisille sarkanuttu joko valkeasta tai harmaasta sarasta. Se oli vyötäisien kohdalta ruumiinmukainen ja oli sarvenilla säämyskät joko kauniisti keltaiset tai aivan valkeat. Hihansuut olivat säämyskällä kantatut. Nutun rinnat olivat koristetut punaisella koittananyörillä. — Sarkanuttujen jälkeen käytettiin nyörinttuja, joiden yläpuoli oli kuin leningin ja alapuoli yhtenä levynä ommeltu poimuttuna vyötäisien kohdalta yläpuoleen kiinni. „Vyötäisien kohdalle pantiin leveä sarkaremeli kantattuna sinisellä saralla.“ Nuttu oli harmaasta sarasta, pitkä, melkein maata vetävä.

Naisen turkki oli vanhaan aikaan samaa tyyliä kuin äsken mainittu nyörinttu. „Vyötäisien ompeleen päälle tikattiin nahka-siisna s. o. samasta nahkasta remeli, mistä itse turkkikin. Siisnan alle pantiin punainen verkka, jonka reunat leikattiin kuin kukon harja kahden puolen siisnaa. Lyhyet turkit tehtiin samaan kuosiin noin 40 vuotta takaisin¹⁾. Turkit olivat ilman päällystä ja kaulusta.“ „Ennen kuviteltiin ja koristeltiin naisten turkin rintamat.“

Ainakin jo 1800-luvun keskivaiheilla pitivät Parikkalan tytöt hiuksensa yhdellä letillä, myöhemmin kahdella. —

¹⁾ S. o. noin v. 1850.

Vanhaan aikaan palmikoitsivat vaimot hiuksensa kahdelle palmikolle. „Palmikot tehtiin siten, että jakaus kulki halki pään otsalta niskaan; se jakoi hiukset kahteen yhtä suureen osaan. Hiukset käärittiin palmikolle palmikkonauhalla, joka oli tehty tiuhalla värilleen punainen.“ Nauhakin oli jaettu kahteen osaan. „Kääriminen alettiin niskasta hiusrajasta. Nauha kierrettiin hiusten ympäri siksi kuin hiuksia piisasi, ensin yksi, sitten toinen palmikko. Kun palmikot olivat valmiit, käännettiin ne ympäri pään hiusrajaa myöten niskaan takaisin“ vastakkain. „Palmikot peitettiin lakilla.“ Lakki oli valaistusta palttinasta tehty kuin lapsen myssy. Lakin nauhat jäivät riippumaan selkään. Ne olivat valkeaa kanttinauhaa. Morsiamille pantiin huntua vielä lakin päälle. — Talvella pitivät naiset kirkossa käydessään hunnun päällä karvahattua, jonka päällys oli sametista, sisus joko lampaan nahkaa tai puumulitoplinkia ja ulkoreunat joko nädän tai ilveksen nahkaa. Ne olivat miesten hattujen tapaisia, vain korvukset olivat pienemmät. „Kun karvahatut katosivat, alettiin pitää suuria huivia hunnun päällä, ja kun vaimotkin alkoivat pitää hiuksiansa lettillä, niin silloin silkkiset tulivat muotiin kirkossa ja kyläilemässä suuri huivi silkin päällä. Tytöt ovat pitäneet muistakin ajan huivia päässään, niin kirkossa kuin kylässä käydessään.“ — Vanhaan aikaan voitelivat naiset hiuksensa joko viilillä tai voilla.

Naiset käyttivät talvella villasukkia valkeita, harmaita tai mustia, kesällä puumulisukkia, enemmän valkeita. Naisten sukissa oli pitkät varret, polviin ulottuvat. — Ennen käyttivät naiset myös kalsuja pohkeillaan. Ne olivat sukan varren tapaisia.

Vanhemmat naisten kengät olivat pauloilla varustetut uilon eli lapikkaan näköiset, ilman varsia. Paula tai nauha oli pujotettu ympäri kengän ja veti kengän reunan jalkaan kiinni. Sitten tulivat käytäntöön kengät, joissa oli pohja

kuin lapikkaan pohja ja varsi kuin pieksun varsi. Näiden jälkeen tulivat varsinaiset naisten pieksut j. n. e.

Talvella käyttivät naiset karvarukkasia lampaan tai ilveksen nahasta, sinisellä tahi vihreällä sametilla päällystettyjä. Rukkasiensa varret olivat pitkät, melkein kyynärpäähän ulottuvat; „kämmenet“ olivat parkitusta nahasta. Kesällä oli naisilla kirkkomatkoilla käsissään valkeat lapaset. Kintaita ja lapasia käytettiin talvellakin, etenkin sen jälkeen, kun rukkaset joutuivat pois muodista. Nykyään käytetään sormikkaita eli hansikkaita kesin talvin.

Paitsi hopeisia solkia oli Parikkalan naisten koristuksina sormukset ja kaulahelmet. Korvarenkaita ei käytetty.

Miehen arkipaita tehtiin toimikkaisesta eli neliniitisestä pellavan tai liinan aivinaisesta paitsi kaulus ja olkatilkut, jotka tehtiin palttinasta arkipaitoihinkin. — Paidan miehusta tehtiin tavallisesti kahdesta pietimestä, hiha yhdestä, jos ei vaateen kaituus vaatinut levikettä. — Paitsi miehustan osia, hihoja, kaulusta ja olkatilkkuja oli paidoissa vielä kainalotilkut. Kaulus ei ollut leveä. Hihat olivat käsivarren pituiset ja avosuiset. Pyhäpaita tehtiin palttinasta samanmuotoinen kuin arkipaita. — Vanhaan aikaan suljettiin paidan kaulus ja sepalmus hopeaisella tai vaskisella soljella. Kun nämä joutuivat pois muodista, suljettiin pääntie iskemällä tehdyillä nauhoilla. Myöhemmin tulivat napit käytäntöön.

Vanhimmat miesmuistiin käytetyt housut olivat poimehousuja, joissa ei ollut taskua. Ne tehtiin sarasta, milloin mustemmasta, milloin vaaleammasta, toisinaan sinisestä, harvoin valkeasta. Kumpainenkin sääryste tehtiin yhdestä palasta, housut kokonaan kahdesta palasta. Housut pidettiin kiinni isolla vaskinapilla, joko yksi- tai kaksipuoleisella.

— Alushousut, joita myös pidettiin yksinpä kesällä työssä, tehtiin aivinaisesta, kostosta tai palttinasta.

Ennen vanhaan eivät miehet pitäneet liiviä. Vasta 1800-luvun keskivaiheilla ne tulivat käytäntöön ja tehtiin pyhäpäiväiset verasta tai lastingista, jokapäiväiset naisten hamekankaasta tai sinisestä sarasta. Miehen liivissä oli aina taskut.

1800-luvun keskivaiheilla käyttivät miehet pitkätertuksia västejä, jotka olivat edestä kuin pitkät palttoot ja takaa sortuukin tapaiset. 1860-luvulla lyheni västi housunkaulusta myöten ja tertut (körtit) olivat 10 sentin pituiset. — Sitten jäivät tertut pois ja tuli suoraselkäinen palttoo, yhtä pitkä kuin oli ollut pitkäterttuinen västi. Sitte tämä taas lyheni ja piteni muodin muuttuessa verraten tiheään.

Päällysvaatteena oli vanhaan aikaan sarkainen sarvennuttu, jonka kaulus oli pitkä, vyötäisiin ulottuva, kupeille kääntyvä, kaksi samettinauhaa laidassa. Sarvennutujen sijaan tulivat noin 1860 kaulusnutut, jotka nekin olivat valkeasta tai harmaasta sarasta, puolisiäreen, vieläpä keträksiin asti ulottuvat ja niin väljät, että ne mahtuivat turkinkin päälle. Näissä kuten sarvennutuissa ei ollut taskuja. Noin v. 1870 alkoivat paltto nimiset vaatteet tulla käytäntöön päällysnuttuina. Nekin olivat alussa pitkät ja väljät, valkeasta tai harmaasta sarasta, vaan niissä oli tasku molemmin puolin ja kaksi riviä nappeja.

Turkkeja oli pitkiä ja lyhyitä. Vanhimmat olivat ilman kaulusta ja ilman päällystä. Turkiksi aiotut lampaannahat hapatettiin kaurajauhoista tehdyssä suolaisessa hapatusessa, siten ne kuivattiin, hangattiin, vieläpä vähän vuolttiin ja vihdoin liidulla valaistiin, ennenkuin joutuivat räätälin käsiin. Vanhoissa turkeissa ei ollut taskuja ja ommeltiin ne sulkaneulalla. Myöhemmin on turkissa ollut kaulus, päällysvaate ja taskut.

Vanhaan aikaan pitivät miehet kesällä päännukaisia myssyjä, jotka olivat tehdyt sinisestä kotikutoisesta sarasta, kuudesta tilkusta, ilman lippua. Ompelujen kohdalla oli joko punainen tai sininen tere. — Varakkaat käyttivät jo vanhaan aikaan isolieristä huopahattua, joka oli t hty paksusta huovasta, päältä tasainen. Hatun ympärillä lierien juuressa oli kaksi- tai neljäsolkinen samettinauha. Sitten alkoivat huopahatut muuttua päältaan mykeviksi, lierit kapenivat puoleen entisestään ja soljet hävisivät. Väriltään muuttuivat hatut sinervänharmaiksi. — Näiden muutoksien aikana ilmestyivät vuraska- eli verkahatut. Niissä oli korkea ja leveä päälaki, päällyksenä yksi verkkapala ja „puumultoplinki“ vuorissa; edessä oli iso lippu. Nykyään on kesälakkeja jos jonkin näköisiä.

Talvella käytettiin vanhaan aikaan hattua, jossa oli villainen lammasnahka vuorina, villainen puoli päätä vasten, neljästä samettitilkusta ommeltu päälly, suuret korvukset sivuilla ilveksen tai nädän nahasta, edessä ja takana pieni puoliympyräinen puuhka. — Näiden jälkeen tulivat puuhkahatut, joiden päälaki oli poimuttu ja nappi keskellä päälakea, siperskan (Siperian lampaan) nahkainen puuhka ympäri pään. — Sitten tulivat muotiin oikeat karvahatut, jotka olivat kokonaan karvaiset päältä, vaan vuori oli „toplingin kanssa“ tehty.

Vanhimmat nahkaiset miesten jalkineet olivat varrettomat ruojukengät, jotka jo aikaiseen kehittyivät varrellisiksi uiloiksi (supikkaiksi) eli lapikaskengiksi, ja tuohiset iohvelit ja virsut, joita käyttivät kaskenpolttajat, heinäntekijät, paimenet j. n. e. Uilot tehtiin yhdellä lestillä, kuten vanhimmat saappaatkin. — Sitten ilmestyivät Venäjän mallikkaat eli valkeasta nahasta tehdyt yksipohjaiset saappaat. Ne olivat suurikantaisia, puoli tuumaa korkeat tenkelikot kannassa. Nämäkin olivat vielä kotitekoa, mutta sittemmin joutui jalkineiden teko ammattisuutarien tehtäväksi.

Kengissä on pidetty pohjallisina olkia ja jalan ympärillä riepurättiä tai sukkia. Rättiä käytettiin etupäässä virsuissa, kesällä liinaisia, talvella sarkaisia. — Talvipakkasessa pidettiin ennen vanhaan kenkien päällä sarasta tehdyt töppöset. Ne olivat sen mukaisia kuin nykyiset huopakengät.

Nykyään ovat tavallisimmat miesten jalkineet kaksipohjaiset saappaat ja lapikkaat, harvemmin käytetään talukkaita (töppösiä), useammin tuohitohveleita, virsua ja tuohisaappaita.

Ennen eivät miehet käyttäneet mitään huivia kaulaansa, vaan nyt on pitkä villainen kaulahuivi melkein jokaisella miehellä kesät talvet kaulassa, pikkupojillakin.

Miehet ovat pitäneet vanhimmista ajoista kintaita ja rukkasia. — Kintaita tehtiin ennen kinnasneulalla, sittemmin sukkapuikoilla tai virkkaamalla. Kinnasneulalla tehdyt olivat lämpimimmät. — Jouhikintaita käyttivät ainoastaan nuottamiehet. — Ennen oli miehillä karvarukkaset, koiran- tai ilveksennahasta tehdyt, karvapuoli ulospäin; ainoastaan kämmenen kohta oli parkitusta vasikannahasta. Kun karvarukkaset joutuivat muodista, tuotiin Venäjältä pitkävartisia, melkein kyynyspäihin ulottuvia rukkasia parkitusta nahasta. Nykyään ovat rukkaset pienempiä ja tehdään ne parkitusta vasikan-, pukin- tai lampaannahasta.

Sormuksia ovat miehet käyttäneet sangen vähän.

W. E. Smedbergin kertomuksessa, josta pitempi ote on esityksessä Uudenkirkon puvuista, kerrotaan muun muassa *Jaakkimasta*, että siellä kehoitettiin miehiä jättämään pois paha tapansa kirkossa riisua päältänsä viitta ja istua paitasillaan, joka on siivotonta.

SORTAVALA.

Naisen paidassa olivat yliset enimmäkseen palttinasta ja alaset piitsasta (piikosta). Pääntie oli laaja ja siinä noin sormenpituinen sevalmus (sepalus), joka pidettiin kiinni kaitaisen kauluksen nenässä hopeasoljella. Tyttöjen paidassa oli pääntie vähän summempi (pienempi) kuin vaimojen, niin myös sevalmus; solki paljonkin pienempi, noin kahden markan kokoinen vain. Hihansuut olivat väljät ja hihat täyspituiset; vain olkapäissä oli poimuja.

Sanotaan noin 20 vuotta sitten silloin 90 vuotta vanhan mummon kertoneen, että hyvin vanhaan aikaan oli ollut Sortavalassakin mustat poimutut hameet, joissa oli punainen helma. Niistä eivät nykyiset eläjät mitään tiedä. He muistavat vain vanhimpina juovaisia hameita, joissa oli moniväriset juovat ja sepalus edessäpäin. Hamekangas kudottiin poikkiviiruseksi, vaan oli hameessa pitkäviiruinen. Jos nainen oli niin pitkä, että kankaan leveys ei riittänyt hameen pituudeksi, pantiin siihen leveä kaulus jatkoksi. Juovat (viirut) lienevät olleet vanhaan aikaan leveämpiä kuin juovaisien hameiden loppuaikoina.

Esiliinoja ei käytetty Sortavalassa vanhaan aikaan. Kertomuksen mukaan oli kuudettakymmentä vuotta sitten kirkossa kuulutettu, että naisten pitäisi pitää esiliinaa. Sen johdosta oli ruvettu etupäässä pyhäpäivinä pitämään esiliinoja, mikä minkin näköistä. On pidetty juovikkaita (sini-

juovaisia) esiliinoja, mustia, valkeita kumakalla (punaisella puumulilangalla) koristettuja j. n. e. Alkuaikoina ei ollut rimpsuja esiliinoissa; ripaniekkoja tehtiin myöhemmin. Ver-raten harvinainen on esiliina kuitenkin ollut Sortavalan pitäjässä kaikkina aikoina.

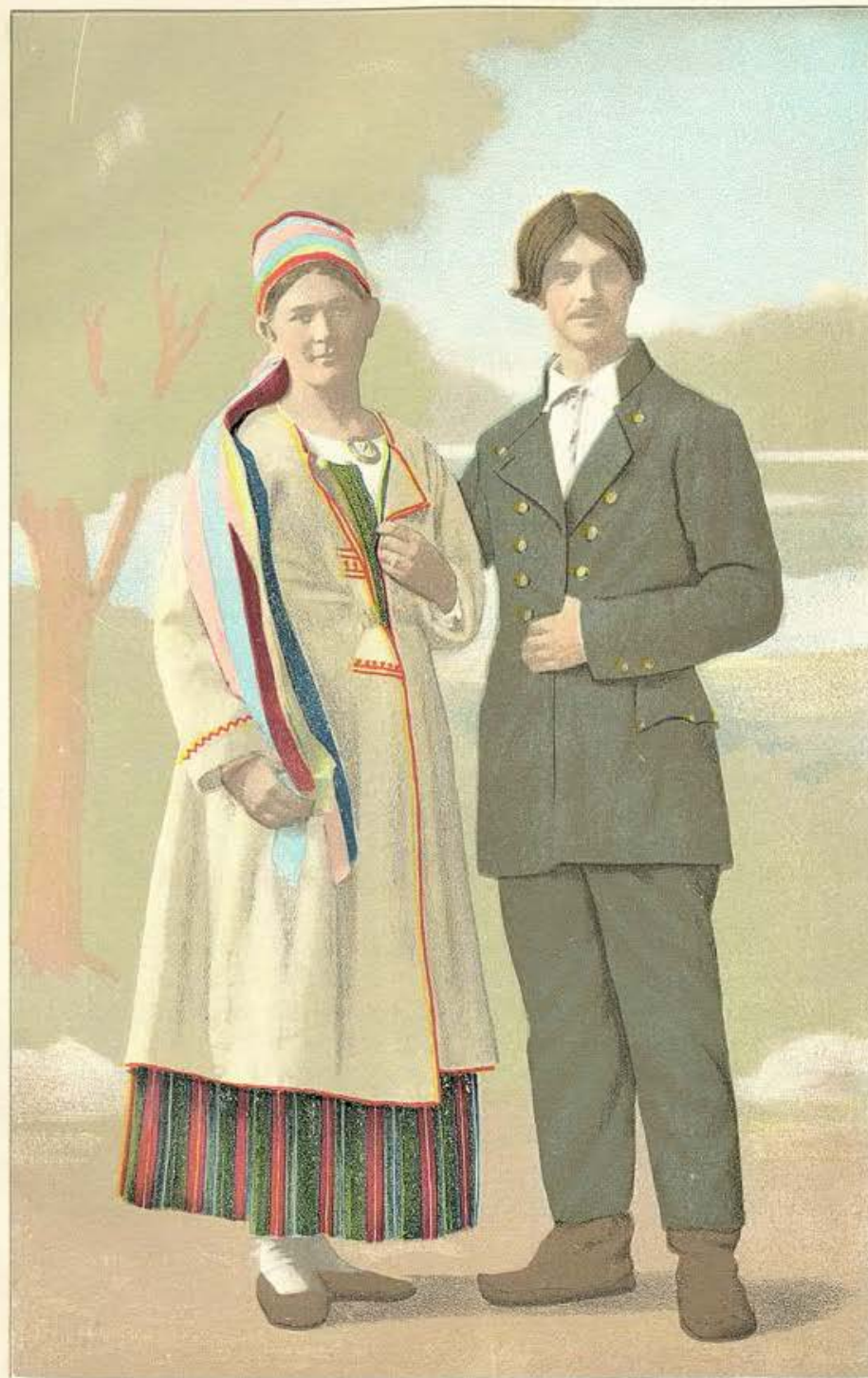
Liivi tehtiin kokovillaisesta, vaan ei vanutetusta, vaat-teesta ruumiin mukaiseksi vyötäisiin asti; siitä leveni poi-muttuna noin vaaksan pituudelta alaspäin. Liivit olivat 1800-luvun alkupuoliskolla pitkäjuovaisia kuten hameet, mutta myöhemmin ne olivat sinisiä, ruohonpäisiä, punaisia tai muun värisiä. Ne suljettiin hakasilla, jotka alussa oli-vat vaskisia.

Mekko tehtiin 1800-luvun alkupuolella harmaasta sa-rasta, vain vähän pitemmäksi kuin liivi, niin että se kan-tajan istuessa juuri ylettyi penkkiin. Se oli suora (ei poi-muttu) ja pantiin kiinni kolmilla hakasilla. Myöhemmin tehtiin mekko sinisestä, neliniitisestä villavaatteesta, joka ei ollut vanutettu.

Sarvennuttu, jota käytettiin etupäässä syksyin kevään, oli tehty valkeasta tai vaaleanharmaasta sarasta ja oli se mekkoa paljon pitempi (katso naista kuvassa). Siinä oli säämyskät sarvenilla (vyötäisien kohdalla kainalon alla). — 1800-luvun keskivaiheilla ruvettiin pitämään katska-veikkaa, joka oli tehty hienovillaisesta vanutetusta vaat-teesta, joka oli painettu tummansiniseksi. Se oli vyötäisistä alaspäin poimuttu.

Työssä pidettiin talvella lyhyttä turkkia, matkoilla ja kirkossa pitkää levyturkkia, ei poimuttua. Siinä ei ollut päällysvaatetta (yhtä vähän kuin työturkissa), vaan pidettiin se valkeana ja vyötettiin kotona pirralla tehdyllä parin sormen levyisellä vyöllä. Siinä oli kyllä rinnassa hakasia, mutta kuitenkin se useasti „leveänä rehoitti“.

Pienillä tytöillä lienevät hiukset vanhaan aikaan olleet hajallaan. Sitten ne pantiin yhdelle letille. Kun tyttö alkoi

SORTAVALAN PITÄJÄ.

tulla täysikasvuiseksi, sai hän käyttää pinteliä. Pyhäpäiväinen pinteli oli useasti tehty erivärisistä silkkinauhoista, jotka oli pantu näitä leveämmän ja jossakin määrin jäykän alustan päälle. Kerrottiin olleen sellaisiakin, joiden pohjavärinä oli punainen ja päällä kultaisia tähtiä. Pinteli asetettiin päähän niin, että sen alareuna tuli hiusrajaan edessä. Hiukset sidottiin niskassa yhteen nauhalla niin, että hapsset — latvat — jäivät hajalleen hartioille. — 77 vuotta vanha ämmä kertoi syyskuussa 1910: „Miun äitiin pit tyttön silkki (pinteli), mie en näht piettävän“. Tästä voinee päätellä, että pinteli joutui käytännöstä ennen vuotta 1840.

Vihittäessä oli morsiamella vielä pinteli päässä. Sulhasen kotiin lähdettäessä katettiin se ja morsiamen pää yleiseen hunnulle eli valkealla liinavaatteella, joka oli niin iso, että morsian siihen puettuna saattoi istua sen päälle. Se joutui pois käytännöstä 1840-luvulla. — Toisen hääpäivän aamuna kaasotettiin morsian: hiukset jaettiin takaa kahtia ja sidottiin 3-sylisellä joko punaisella tai sinisellä nauhalla kahdeksi palmikoksi, jotka ommeltiin kiinni hiuksiin ympäri pään. Kun tämä oli tehty, pantiin valkea palttinainen lakki morsiamen päähän. Nuorikot eli vasta naimisiin menneet käyttivät tavan mukaan rimsuista lakkia, josta rimsu eli pitsi riippui kantajan silmillä; muut vaimot liikkuivat peittämättömin kasvoin. Lakki alkoi joutua pois käytännöstä noin 60 vuotta sitten. Sitä seurasi myssy, kuten Kurkijoella ja Jaakkimassakin. — Juhlapukuisella vaimolla oli lakin päällä valkea pääpyyhin, joka oli sidottu kiinni niskassa riippuen hartioilla (katso Kurkijoen seisovaa vaimoa).

Kotosalla ja töissä oltiin kesällä paljain jaloin, syksyin talvin tuohisissa jalkineissa. Paljain jaloin kulkiessaan suojelivat naiset pohkeitaan sukan varsien tapaisilla valkeilla liinaisilla kalsuilla. Kirkkomatkoilla ja kylmänä aikana käytettiin sukkia, liinaisia kesällä, villaisia talvella. Kirkko-

matkoilla käytettiin vanhaan aikaan laapokkaita: matalia kaksipohjaisia kenkiä, mustatusta nahasta tehtyjä. Niiden jälkeen pidettiin yksipohjaisia lipokkaita, jotka tehtiin mustaamatlomasta nahasta.

Vyöllä edessäpäin, vähän kupeella, pitivät naiset irtonaista taskua „niin että se liivihelman alta hyvästi näkyi“.

Käsineitä oli naisilla monenlaatuista: Kirkkosormikkaat, joita käytettäessä oikean käden peukalon ja etusormen päät olivat paljaat virsikirjan lehtien kääntämistä varten. Puolisormikkaat, liinaiset, joita tytöt ja nuoremmat vaimoihmisetkin kesällä käyttivät. Sormikkaat. Lapaset.

Sormuksia käytettiin Sortavalassa vähän. Kihlatessa niitä kuitenkin oli kaksi hopeista.

Valkoista käsipyhettä kantoivat naiset yhteen aikaan käsivarrellaan kirkkomatkalla.

Helmiä oli naisilla kaulassaan vähän.

Miehen paita oli usein toimikkaisesta vaatteesta. Siinä oli korkea kaulus ja sepalus keskellä rintaa. Sepaluksen sulki yläpäästä pieni hopeasolki, „minkä mies sai tavallisesti morsiameltansa kihlajaisissa sitä vastaan, kun sulhanen antoi morsiamelle silkkihuivin, suuren hopeasoljen ja 2 sormusta“. Miehen paidansoljet joutuivat pois käytännöstä noin 50 vuotta sitten, jolloin ruvettiin käyttämään nauhoja; näitä taas seurasi jo aikoja sitten nappi. Miehen pyhäpaitoja koristettiin hiirenkorva- ja koukerotikkuuksilla.

Kostosta tehtiin kesäiset housut. Ne olivat nykyisiä housuja lyhyemmät ja pidettiin kiinni yhdellä kauluksessa olevalla luunapilla. — Pöksyt tehtiin kokolankaisesta harmaasta sarasta samantyylliset kuin vastamainitut housut.

Jos pöksyjen pitäjä ei ollut tupakkamies, niin ei pöksyihin tehty yhtään taskua; tupakkamiehelle sellainen useasti tehtiin oikealle puolelle.

Liivit (iholiivit) tehtiin puolivillaisesta sarssista, joka saattoi olla harmaa tai värjätty; kirkkoliivit olivat kuitenkin enimmäkseen mustia. Liivit pantiin kiinni 4 à 5 napilla ja oli niissä tasku kummallakin puolella.

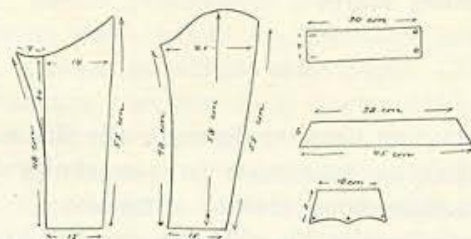
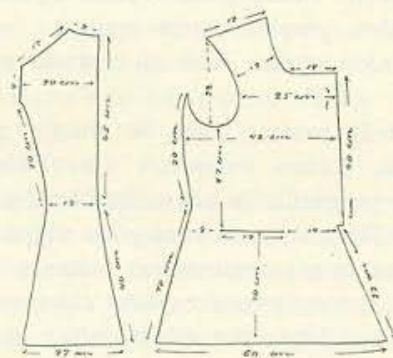
Senlaatuista miehen pukua, kuin kuvassa nähdään, käytettiin noin 50 vuotta sitten (ehkä vähän ennenkin). Sitä varhemmin tehtiin paltto harmaasta sarasta vähän pitemmäksi kuin kuvassa. Tasku oli miesmuistiin ainakin toisella puolella, vaikka luultavaa on, että sitä vanhempina aikoina ei ollut ensinkään, rahakukkaroa kun pidettiin kaulassa riippumassa.

Kun mies läksi matkaan, pani hän palton päälle pitkän harmaan sarkaisen viitan, joka vyöllä vyötettiin, se kun kierrettiin vartalon ympäri kuten vaippa. — Viitta pantiin usein turkinkin päälle, kun oli varottava, ettei turkki kastuisi.

Jalassa pitivät miehet noin 60 vuotta sitten ja sitä ennen upokkaita, joiden avonaiset varret kierrettiin pöksyjen lahkeiden ympärille ja köytettiin kiinni pitkällä nahkapauloilla, joiden liitepaikka oli kantapään yläpuolella. Upokkaat tehtiin aina mustaamatlomasta nahasta. Upokkaiden kanssa pidettiin enimmäkseen sukkia, vähemmin rähtiä. — Upokkaiden jälkeen käytettiin uiloja, joissa ei ollut pauloja, vaan umpinaiset varret.

Eero Huovisen Kansanvalistusseuralle jättämässä kertomuksessa „Kansan asunnoista ja sen elintavoista Sortavalassa“ sanotaan muun muassa seuraavaa:

„Alusvaatteita pidetään viikkokauden aika yhdellä pesemisellä. Sukkia pidetään kolmekin viikkokautta. Makuuvaatteina on: aluksena olkiloilla täytetty säkki, pään alaisena höyhenillä täytetty säkki ja peittona joko tavallinen

Miehen paltto ja sen osat.

täkki, turkki tahi muu sellainen pitovaate. Liinoja ei käytetä makuuvaatteiden suojana likaantumista vastaan, vaan tuo olkien ympärillä oleva säkki pestään, kun se alkaa käydä jo hyvin mustaksi liasta. Pään alustimen eli „pieluksen“, joksi sitä tšekäläinen väki sanoo, ympärillä on kaksi säkkiä; kun päällimmäinen säkki jo likaantuu paljon, niin se vaihdetaan puhtaaseen. Sitä toista höyheniä vastassa olevaa säkkiä ei muuteta eikä pestäkkään koskaan. — Pyykkiä pestään tavallisesti kerta kuukaudessa ja vieläpä useamminkin. Se toimitetaan siten, että pestävät vaatteet pannaan tuhista valmistettuun lipeäkattilaan, jossa niitä kiehutetaan useampia tuntikausia. Sen perästä viedään vaatteet järvelle tahi joelle vapaassa vedessä huuhdottaviksi ja sotkettaviksi. Tämän tehtyä ne ovatkin puhtaat ja kuivattua ja kaulattua (kaulaaminen on manklaamisen tapaista vaatteiden silitystä) onkin vaatteiden pesu kokonaan valmis.“

ILOMANTSI.

Naisen paidassa olivat alaset piikosta ja yliset palttinasta (2 niit.) tai aivinasta (4 niit.) Pääntie oli leikattu laajaksi ja oli siinä kolmen sormen levyinen kaulus, joka usein lieenee ollut vähän hienompaa vaatetta kuin yliset yleiseen. Kirkkopaidan kaulukseen ommeltiin punainen isketty (sormissa tehty) nauha ja oli sen päissä halki, johon kiinnitettiin iso hopeinen solki. Näitä käyttivät sekä vaimot että tytöt. Paidoissa oli pitkät hihat, joissa ei ollut kaulusta.

Hame oli puolivillainen pitkäviiruinen, yhdestä pietimestä tehty (hameen pituus ja korkeus on sama kuin kannaan leveys). Hameeseen oli ommeltu kiinni palttinainen liivi, jossa oli kolmen sormen levyiset hihnat olkapäillä ja edessä vain sen verran vaatetta, että siihen mahtui kolmet hakaset. — Kun nainen meni naapuriin, heitti hän vain hameenliivin päälle huivin kaulaan ja pani huivin päät edessä rinnalle kiinni.

Kun oli kirkkoon mentävä, pantiin röijy päälle. Se oli vanhaan aikaan sarasta tai puolivillaisesta vaatteesta ja oli takana körtit, vieläpä napitkin. Sittemmin käytettiin enimmäkseen puumulikankaasta tehtyjä röijyjä, jotka kuten vanhemmatkin röijyt olivat sangen lyhyitä, vain vähän yli vyötäisien ulottuvia. Edessä oli hakasia pitkin reunaa.

Sekä pyhänä että arkena käytettiin viiruisesta puumulivaatteesta tehtyjä esiliinoja. Ne olivat yhdestä pietimestä, ylhäältä poimutut ja päärmie helmassa.

Hameen päällä pidettiin monesta tilkusta ommeltu tasku, jossa pidettiin linkkuveitsi, kampa ja peili, neulapyssy ja sormustin.

Päällysvaatteena käyttivät naiset 1800-luvun alulla valkeasta sarasta tehtyjä sarvenatakkeja, mutta jo 1840-vuoden tienoissa ainoastaan aniharvalla vanhuksella enää oli sellaista päällään juhlatilaisuuksissa. — Sarvenatakin jälkeen tuli muotiin mustasta tai muunkarvaisesta sarasta tehty ja topattu kapotti. Siinä oli hyvin leveä helma, leveät hihat ja oli se vyötäisien kohdalla kovin poimuttu ja kuristettu.

Talvella oli naisilla työssä lyhyt turkki, kirkkomatkalla pitkä. Molemmissa oli kaulus, kirkkoturkissa leveä, vieläpä toisissa kriminnahkainenkin. Turkeissa oli tavallisesti päällysvaate, vain toisilla oli lyhyt turkki ilman päällystä; ei sitä kuitenkaan liiduttu, kun se marautui.

Tytöillä oli hiukset yhdellä letillä. Kirkkoon mentäessä oli päässä huivi, joka pyyhittiin niskaan, kun mentiin kirkkoon sisään. Kirkkohuivi piti jos mahdollista olla silkinen, punainen, vihreä tai kirjava, vanhoilla musta. Rikkailla oli neljätkin silkit, joita vuoron perään käyttivät. — Kirkkomatkoilla käytettiin myös valkeata serttinkihuivia röijyn alla, vaan sitä ei paljon näkynyt.

Kun morsian oli vietävä sulhasen kotiin, niin kaasotettiin hän s. o. pantiin sulhasen kanssa jakulle istumaan, pinteli, tykki ja myssy pantiin päähän (sulhasen pää kammatiin) ja sitten nostettiin sulhanen ukkojen ja morsian ämmien joukkoon. — Myssyjä pitivät vaimot pyhin arkin. Kun oli pitkä matka kirkolle, oli vaimoilla matkalla ainoastaan myssy päässä ja sen päällä huivi. Vasta kirkolle tultuaan panivat vaimot toisilleen pintelin ja tykin myssyn alle. Hiusletti jäi riippumaan selkään. — Viimeinen ämmä, joka

Ilomantsissa käytti tykkimyssyä kuolemaansa asti, kuoli noin 1895. — 1870-luvulla käyttivät vaimot Ilomantsissa neittä, jonka sisään letti oli pantu päälle.

Kesällä käyttivät naiset uudesta piikosta ommeltuja kalsuja ollessaan metsässä ja ulkotöissä avojaloin tai virsut jalassa. Virsujen kanssa käyttivät naiset myös hataroita (rättejä), jotka käärivät jalkojen ja pohkeiden ympäri. Ne saattoivat olla vanhastakin vaatteesta tehtyjä. Sanottiin, että heinässä piti naisten kalsut olla valkeat ja että niitä pidettiin silloin, jott'eivät naisten „pohkeet mustuisi niinkuin sian koput.“

Naisten kesäsukat (kirkkosukat) olivat valkeat, pella-vaiset. Villasukat olivat siniset, mustat tai muun väriset.

Pyhänä pitivät naiset vanhaan aikaan pasmakkoja eli matalia nahkakenkiä; sittemmin puolisaappaita.

Paitsi sormuksilla ja helmillä sanotaan naisten muinaisina aikoina koristaneen itseänsä vaskivöillä, vaan näitä eivät nykyään elävät ole nähneet.

Miehen paidassa oli neljän sormen levyinen kaulus, joka käännettiin alas ja suljettiin vaski- tai hopeasoljella, niin suurella kuin naisetkin käyttivät. Paidan helmat pidettiin pöksyjen päällä ja ulottuivat ne polviin asti.

Pöksyt tehtiin paksusta kostosta, joka arkipöksyissä oli painamatta, pyhäpöksyissä siniseksi värjätty. Talvella pidettiin näiden päällä lämssäpöksyjä harmaasta (tai mustasta) sarasta. Pöksyt pidettiin kiinni vyöllä (nahka-remelillä), josta riippuivat tulukset ja kampa. Tuluskukkarosta taas riippui rikkikuppi. Pöksyn taskussa pidettiin piippu ja tupakka.

Liivi ja västit tehtiin samasta torvesta harmaata sarkaa, liiviin pantiin yksi nappirivi, västeihin kaksi. Västit olivat vain vähäisen pitemmät kuin liivi ja oli västeissä takana

pieni körtti, jossa oli joko kaksi nappia tai ei yhtään. 2 taskua oli västeissä kuten liivissäkin.

Talvella pidettiin pitkää päällysnuttua harmaasta sarasta. Siinä oli kaksi korttelia leveä kaulus, joka oli joko tikattu tai sametilla koristettu. Päällysnutussa ei ollut taskua, se vyötettiin vyöllä, joka toisilla oli pitkä ostovyö. Kun mies läksi astumaan pitkä päällysnuttu päällään, nosti hän nutun liepeet ylös molemmin puolin ja pisti ne vyön alle.

Matkaturkki oli muodoltaan yhtäläinen kuin nuttu. Useimmilla oli kotona kudottu puolilankainen päällys, rikailla mustaksi värjättyä hienoa sarkaa. — Lyhyet työturkit olivat enimmäkseen ilman päällystä. — Suomen-uskoisilla ei ollut turkissa mitään koristusta, venäjänuskoisilla oli rinnassa punaista sahviaania.

Kesällä pitivät miehet päässään myssyä, jonka räätäli oli tehnyt myssypulvanalla kuudesta tilkusta harmaata sarkaa asettaen mustan nyörin kunkin sauman päälle ja ympäri reunaan. Myssyn laella oli musta nyörivaatteesta tehty nappi. — Talvella käyttivät miehet karvahattua, jossa oli päällyksenä samettia, verkkaa tai sarkaa. Hatulla oli korvalliset, jotka nostettiin ylös, kun oli leuto sää.

Miehen tukka oli niin pitkä, että se juuri kattoi korvat; tukan jakaus oli keskellä päätä.

Kesällä käytettiin arkikenkinä tuohisia löttöjä ja virsuja. Venäjänuskoiset enimmiten löttöjä, toiset enimmiten virsuja. Pyhä- ja talvijalkineina olivat nahkaiset supit eli lapikkaat; ne olivat näöltään pieksusaappaiden tapaiset.

Vöitä tehtiin monentapaisia. Miehiin paitavyönä oli usein hiiretyisvyö, joka tehtiin 8 laudalla; leveämmät tehtiin 12 laudalla. Paitavyönä käyttivät toiset sormilla iskettyä nauhaa, josta kuitenkin naiset enimmiten tekivät sukkanauhojaan. — Pirralla tehtiin latikkavyö, jota naiset käyttivät taskuvyönään.

N. Muje kertoo Kansanvalistusseuralle jättämässään kertomuksessa „Kotiseutuni Kiihtelysvaaran asumus- ja elämäntapoja“ muun muassa:

„Vaatteita muutetaan tavallisesti joka viikko, kuin myös pyykin pano tapahtuu joka viikko. Pyykin pano tapahtuu siten, että iltasilla lämmitetään vesi ja pannaan saaviin, johon pannaan vaatteet yökaudeksi likoamaan. Aamusilla ensin lyödään tähän puulapiolla, sitte hierotaan saippuan kanssa ja sitte väännetään likainen vesi niistä pois. Sitte keitetään tuhista lipeää, johon pannaan vaatteet kiehumään, ja kun ne ovat kiehuneet noin pari tuntia, otetaan ne pois ja viedään läheiselle joelle tai järvelle, jossa ne huuhdotaan. Makuuvaatteita puhdistetaan kahden viikon päästä, mutta huolimattomat ovat tässäkin suhteessa poikkeuksena; nämä eivät puhdistu makuuvaatteitansa, vaan pitävät niitä yhtä mittaa, niinkauvan kuin ne kestävät.“

ILOMANTSI. KITEE.

KITEEN PITÄJÄ.

Naisen paita tehtiin kestystä, alaset huonompaa kestyä. Hihat olivat pitkät tasaleveät. Pääntie oli suuri ilman halkea, kuitenkin oli hopeinen solki koristuksena rinnassa. Useilla oli paidassa kaulus joko samaa vaatetta kuin yliset tai kauniimpaa tai oli pääntie nauhalla reunustettu. Myöhemmin on käytetty paidassa sepalusta, joka on napilla suljettu. — Kun käytettiin huivia paidan päällä, otettiin solki paidasta ja kiinnitettiin sillä huivi rintaan.

Hame tehtiin puolivillaisesta vaatteesta (kude villainen). Se oli monivärinen pitkäjuovainen. Villalangat olivat painetut kellanvihreiksi kiven karpeilla, mustaksi sianpuolan varsilla ja vihtrillillä, keltaisiksi koivunkuorilla ja lipeällä j. n. e. Käytettiin myös yksivärisiä harmaita hameita ja myöhemmin sinisiä, ruohonpäisiä ja kahvinruunia sekä ostetusta vihtoriinikankaasta tehtyjä. Helmavaate oli sisäpuolella. Hameen sepalus pidettiin edessäpäin ja oli hame ylhäältä kahden puolen poimuttu.

Vyönauhaan, joka tavan mukaan oli hiiretyisnauha, kiinnitetty tasku oli tilkuista tehty, takapuoli huonommasta vaatteesta, etupuoli paremmasta. Tasku oli alapuolelta pyöristetty ja oli etupuoleen leikattu suu, joka oli taskua kaapeampi. Sekä tasku että suu olivat nauhalla reunustetut. Taskussa pitivät naiset veistä, kampaa, puusta sorvattua neulapyssyä, toiset pientä peiliäkin.

Kirkossa oli naisilla aina esiliina, joka oli tehty ostovaatteesta, joko pitkäraitaisesta, poikkiraitaisine helmoineen, tai vihtoriinistä, mustasta tai sinisestä. Arkena käytti vain emännän virkaa toimittava nainen esiliinaa, joka saattoi olla kokonaan kotitekoinen.

Äivan vanhaan aikaan naiset eivät käyttäneet liiviä. Kun se tuli käytäntöön, oli se yksivärisestä vaatteesta, napeilla kiinni pantava.

Röijy oli tavallisesti puolivillainen ja yksivärinen harmaa, musta tai sininen, myöhemmin raitainen. Siinä ei ollut körttiä, oli vain ommel keskellä selkää. Röijy oli edestä napitettu kaulaan asti.

Ostovaatteesta tehtyä leninkiä pitivät toiset jo 1850- ja 1860-luvuilla; myöhemmin on se taas joutunut muodista. Leningin päällä pidettiin tavan mukaan kaulaliina.

Kaulaliinaa pidettiin kotona paidan päällä, kylmänä aikana toiset röijyn alla. Liina asetettiin kaulaan kahdella kahden tuuman pituisella vaskineulalla, joista toinen asetettiin liki kaulaa, toinen alemmaksi.

Naisen nuttu tehtiin vanhaan aikaan valkeasta sarasta ja oli sillä säämyskää sarvenissa ja punaista verkkaa rinnassa ja olivat sekä rinta että sarvenat kuvitetut punaisella langalla. Nutussa oli ensin hakaset, sitten suuret valkeat luunapit. Sittemmin tehtiin nuttu puolivillaisesta vaatteesta ja oli se silloin yksivärinen harmaa tai musta, napeilla kiinni pidettävä. Nutut ulottuivat polviin tai polvien alle.

Kirkkoturkit olivat pitkät, päällys puolivillainen musta tai harmaa. Ne pidettiin kiinni ylhäältä hakasilla tai napeilla. Työturkit olivat lyhyet ilman päällysvaatetta; ne olivat sentähden uusina valkeat, vanhoina likaisen mustat. Lyhyessä turkissa oli nahkainen nappi vyötäisillä, toinen ylhäällä. Turkeissa oli musta lampaannahkainen kaulus, pitkässä turkissa leveämpi, lyhyessä pienempi. — Rikkailla oli pyhäturkissaan verkainen päällys.

Pikku tytöille tehtiin hiuksista korvaletit yksi kumpaisellekin puolelle. Vähän vanhemmille tehtiin kaksi lettiä taakse. Isoilla tytöillä oli yksi letti suorana selässä.

Metsässä ja matkoilla oli naisilla huivi päässä; tuvassa ja kirkossa olivat he paljain päin. — Vanhaan aikaan käyttivät vaimot Kiteelläkin tykkimyssyä, vaan noin 1860 vuoden tienoissa alkoivat neitit saada voiton myssyistä, jotka sitten vähitellen kokonaan hävisivät. Nykyään ei ole enää mitään eroitusta vaimojen ja tyttöjen vaatetuksessa.

Kesällä palon eli kasken tekoaikana, metsässä ja kylmänä aikana, milloin sukkia ei käytetty, käyttivät naiset pohkeillaan liinavaatteesta tehtyjä kalsuja, jotka ulottuivat läheltä polvea keträksiin asti. Jaloissa pidettiin silloin usein tuohivirsuja, joiden paulat köytettiin kalsujen päälle. Virsuissa oli 5 tuohta rinnakkain. Kotosalla käytettiin usein paulattomia tuohitohveleita. — Arkena käyttivät naiset myös yksipohjaisia uilokenkiä, joista toisissa oli vähän vartta, toisissa vain ruojut ympäri. Pyhänä pidettiin puolisaappaita, joissa oli kahdet pohjat, kanta ja nauhat. Nämäkin saattoivat olla ilman varsia, vain ruojut ympäri kenkien suissa. — Kirkossa käydessä kesällä oli naisilla jalassa valkeat puumuliset sukat, talvella taas harmaat villaiset, joskus mustat. Naisien sukkien varret ulottuivat polviin asti. Sukkanauhojen keskiosa tehtiin tilkuista leveämpi kuin päihin liitetyt pirralla tehdyt nauhat, joilla sukkanauha köytettiin sukkien päälle polven alapuolelle.

Iskennäisiä (sormilla tehtyjä) nauhoja käytettiin lapsien vyönauhoina, vieläpä pienien turkkien vöinä, kun ei näissä nappia ollut.

Kirkkoon mennessä oli koreilla naisilla kesälläkin sormikkaat kädessä, talvella oli kaikilla joko sormikkaat tai lapaset. Villaiset sormikkaat olivat enimmäkseen mustia.

Kihlasormukset olivat vanhaan aikaan hopeiset, alta kapeat ja päältä leveät sekä renkailla koristelut. Noin 1860

vuoden tienoissa tulivat käytäntöön kullatut hopeasormukset, joissa oli punaisia tai ruohonpäisiä silmiä (kiviä).

Kaulahelmet, joita oli melkein joka tytöllä, olivat enimäkseen yksivärisiä joko sinisiä tai mustia.

Miehen paita oli joko liinasta tehty aivinainen ja toimikkainen eli nelivartinen tai pellavasta tehty palttinainen kaksivartinen. Kirkkopaita oli palttinainen ja oli siinä noin kolmen sormen levyinen kaulus, joka käännettiin alas. Paidassa oli melkein rinnan alle ulottuva sepalus, joka suljettiin yläpäästä pienellä hopeaisella soljella. Hihojen suissa ei ollut kaulusta.

Kesällä pitivät miehet arkena paksusta kostosta tehtyjä kostopöksyjä. Parempina pidettiin aivnapöksyt ja parhaimpina palttinapöksyt, jotka olivat valkeimmat. Näissä oli sepaluksessa vain yksi nappi ylhäällä, puusta tai luusta. Pöksyt kuristettiin kiinni vielä remelillä. Näissä liinaisissa pöksyissä tavan mukaan ei ollut yhtään taskua ja käytettiin niitä kylmänä aikana aluspöksyinä. — Talvella ja myöhemmin kesälläkin, esim. kirkkomatkalla, käyttivät miehet eniten harmaasta aitovillaisesta sarasta, myöhemmin puolivillaisesta vaatteesta tehtyjä pöksyjä. Ne olivat vähän korkeammat kuin liinapöksyt ja oli niissä kaksi nappia edessä ja kaksi taskua sivuilla. 1840-luvulla nähtiin vielä kirkkomatkoilla aitovalkeasta sarasta tehtyjä pöksyjä, joiden lahkeiden ympärille oli kääritty kenkien paulat.

Liivi oli tavallisesti puolivillainen yksivärinen, harmaa tai musta. Se pidettiin kiinni edestä, ei leuan alle asti. Siinä oli kaksi taskua. — Ylimuistoisena aikana lienevät liivitkin olleet valkeat.

Liivien päällä oli miehillä vanhaan aikaan valkeasta sarasta tehdyt västit, jotka olivat liiviä vain vähän pitem-

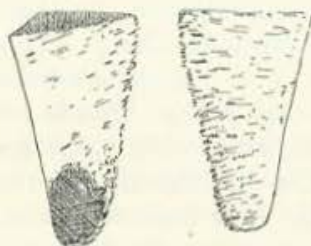
mät ja joissa oli suuret vaskinapit. — Västien jälkeen tulivat käytäntöön pallot. Ne olivat kesällä tehdyt samasta puolivillaisesta vaatteesta kuin liivit, vaan talvella käytetyt olivat harmaasta tai mustasta sarasta. Kesäpallot ulottuivat puolireiteen, talvipallot polvien alle. Jälkimmäisissä oli vuori, edellisissä ei. Paltoissa oli kaksi taskua ulkopuolella, talvipaltoissa usein vielä kolmas sisäpuolella vasemmalla.

Västien päällä pitivät miehet kevään syksyin matkoilla valkeasta tai harmaasta sarasta tehtyä leveätä nuttua, joka käärittiin ympäri ruumiin ja köytettiin kiinni laudoilla (myöhemmin pirralla) tehdyllä vyöllä.

Talvella käyttivät miehet lammasnahkaisia turkkeja, arkena työssä lyhyttä, matkoilla pitkää. Miehen lyhyt turkki oli vähän pitempi kuin naisen ja oli se monella miehellä päällystetty. Pitkässä turkissa oli aina päällyys harmaa tai musta, rikkailla usein verkainen. Pitkä turkki vyötettiin verkkovyöllä, joka tehtiin sormilla seinällä (katso Th. Schvindt, Suomalaisia koristeita II: 1, 2 Nauhakoristeita, tekstikuva 2 ja värikuvat 26—28) tai sukkapuikeilla neulomalla eli kutomalla. Se pantiin myöhemmin niskasta rintaan ja siitä vyötäisille.

Muutamat nykyään vanhimmat eläjät muistavat joidenkuiden vanhojen miesten käyttäneen tilkuista tehtyä päähinettä, jossa oli nyörit saumojen päällä. Viimeksi niitä lienee käytetty riihessä ja peltotöissä. Nykyiset eläjät ovat käyttäneet kesällä lippuhattuja ja talvella karvahattuja. Lippuhatuissa oli pesä vanhaan aikaan usein tilkuista tehty, kuten myssyissä eli patalakeissa. Karvahatuissa oli korvallisat, jotka pakkasessa ja pahalla säällä käännettiin alas; toisissa hatuissa oli läppä takanakin alas käännettävä, vieläpä pieni edessäkin, vaan se oli tavan mukaan paikalleen kiinni ommeltu. — Kuumalla ilmalla kesällä käveli kyntömies vaollaan paljain päin; muuten olivat miehet tavan mukaan hattu päässä tuvassakin, paitsi ruoka-aikana.

1800-luvun alkupuolella käyttivät miehet vielä paulakenkiä, joissa ei ollut varsinaisia varsia, vaan pitkät pirralla tehdyt vyöt pauloina, jotka köytettiin ylös kintuille. Jo ennen 1850-lukua tulivat käytäntöön uilot, joissa oli polviin asti, joskus ylikin polven, ulottuvat varret. Uilot olivat yksipohjaiset, mustaamattomasta nahasta tehdyt. — Kesällä pidettiin uilojen sisässä jalan ympärillä liinakan-kaasta tehdyt rätit. Talvipakkasella oli miehillä kahdet sukat jalassa, pitemmät puolisukat puolisääreen ulottuvat ja lyhyemmät teräsukat keträksiin päätyvät. Miesten sukat olivat enimmäkseen harmaat, harvemmin mustat.

Karhunnahkaiset rukukset.

Vanhaan aikaan oli miehillä karhunnahkaiset rukukset, joissa oli karva päälläpäin, kynnet päissä ja pitkät varret. — Kinnasneulalla tehtiin harmaasta (tai mustasta) paksusta villalangasta kintaat, joiden suut kuvitettiin punaisella langalla. Pyhäkintaat olivat valkeat, suista koreasti kuvitetut. Kintaiden päällä pidettiin nahkaiset rukukset. Nämäkin tehtiin kotona tai teetettiin räätäliillä tai suutarilla.

H. Karppi kertoo Kansanvalistusseuralle jättämässään kertomuksessa „Kansan rakennus- ja elintavoista Kiteen pitäjässä“ muun muassa:

„Saunassa käydään joka ilta. Molemmat sukupuolet kylpevät yhdessä, vaan jos missä on pieniä lapsia, ne kylvetetään ensiksi ja sitten vasta kylpee muu talonväki. Kylpiessä ei juuri kauan viivytä; kastellaanhan vaan vähän silmiä kylmällä vedellä ja lyödä ropsitaan vastalla muutamia kertoja ympäri ruumista ja sen kanssa pois saunasta.“

„Täysi-ikäiset myöskin muuttivat vaatteitaan harvoin, muutamam viikon, toiset kahden perästä. Sukkia pidetään niin kauan muuttamatta, kun ne kestävät jalassa. Ainoastaan muuttamat niitä pesettävät ja korjuuttavat. Sänkyvaatteita ovat olkiposteli, lakana, päänalainen ja tækki. Tækki on tehty joko lammasnahoista, joiden päälle on pantu puolivillainen vaate, tahi karttuunista puumulivillan kanssa. Lakana ja tyynyn päällinen pestään pyykissä muiden alusvaatteiden kanssa, vaan muita sänkyvaatteita pölyytetään vaan ulkona aika harvoin.“

A. Hyvärinen kertoo Suomalaisen kirjallisuuden seuralle jättämässään kertomuksessa „Pellävän valmistus vaateeksi y. m. Rääckylän pitäjässä“ muun muassa:

VUATTEIHEN PESU.

Entisaikaan olj muutamissa taloloissa pesty pyykkii vuan kahesti vuoteen, syksylä ja kevväillä, mutt' silloin pitikin olla suur vuatevarasto, että piisas muuttoo puhasta, vaikka kaksin ja kolmin viikoin ne pitivättii yksii alusvuatteita. Nykyisin pestään tavallisesti kerran kuussa.

Lippeetä keitetään kuassa, paremmin koivun tuhkista. Tuhkat pannaan myyrpattaan kiehumaan ja kun ovat tarpeeks kiehuneet, niin annetaan seisattuu että porot painuu pohjaan, kylymee vettä kuavetaan vähäsen lippeesen, että välemmin seleviää. Sitte harataan hiilet pois ja live ammennetaan korvoon. Pohja livet, lippeen perä keitetään uuvetaan ja siinä lippeessä hierotaan vuatteita suovan kanssa. Ensin ne kumminnii pannaan yöks likkoomaan puhtaasen vetteen, jossa niitä pursutaan pelkeleellä, sitte viännetään ja nostetaan lippeen perä vetteen, jossa niitä hierotaan suovalla korvon laitoo vasten, sillä varsinaisii pesupunkkii

ei ou kovin monessa talossa; pajan hihansuut ja kaulukset hierotaan tavallisesti saippualla. Sitte hierottu pursutaan taas petkeleellä ja nostetaan pois ja viännettyy pannaan ensimmäiseen lippeeseen kiehumään ja keitetään niinkauan kunnes lippee muuttuu ruuniseksi, alussa se on valakeeta. Ensin pannaan pattaan joku karkeempi lakana ja sen sissään muut vaatteet, etteivät ottaneet ruostetta paan laijasta. Sitte nostetaan korvoloihin ja viijään rannalle huuhottavaks, talavella avannolle. Siellä otetaan yks kappale kerrassaan, huuhotaan järvessä ja pannaan lauan piälle, jossa sitä kartulla kartutaan, kiäntäin puolta ja toista. Talavella avannon laijalla puijaan paksumpii vuatteita, kuten ahosvuatteita, piikkohousuja y. m., riusalla tai vartalla, joilla ahostai puijaan. Kartuttuu tai puituu huuhotaan järvessä ja pannaan korvoon, johon myös vettä pannaan ja sitte pursutaan siinä petkeleellä. Sitte tuas huuhotaan järvessä ja pannaan niine vesineen korvoon ja viijään pihhaan, jossa suavat lijota yön. Jos ves on vielä likasen näköistä, niin viännetään vuatteet ja pannan toiseen vetteen, jossa vielä huuhotaan ja sitte viännetään kuivalle ja pannaan aitan lievihtoille (ulkoparven laidat kaksinkertaisissa aitoissa), riukuloille tai nuoralle kuivamaan jos on pouta siä mutt satteela porstuun parvelle tai tuvan matolle. Palttinukset pannaan parempiin paikkoihin, johon aurinko käyp, aivinukset y. m. karkeemmat mihin sattuu.

Livettä keitetään myös siten että pannaan tuhkat vaatepussiin, joka sijotaan lujast kiini keppiin ja pussi pannaan sitte pattaan kiehumään; keppi tulloo paan laitoin piälle joten pussi jää riipuksiin. Aivinuksii keitetään myös sekaporossa. Pattaan latjataan ensin par paitoo tai muita vuatteita, niihen piälle riputetaan tuhko, sitte tuas vuatteita j. n. e. niin paljo kun soppii. Karkeita vuatteita, kuten riihpaitoja ja housuja pursutaan petkeleellä pohjaporoveissä ennenkuin hierotaan.

Pumpul- sekä värvuatteita ei keitetä lippeessä, ne pestään saippuun kansa sillä lippeellä, jossa muut vuatteet on keitetty, se ei ou ennee niin väkevee.

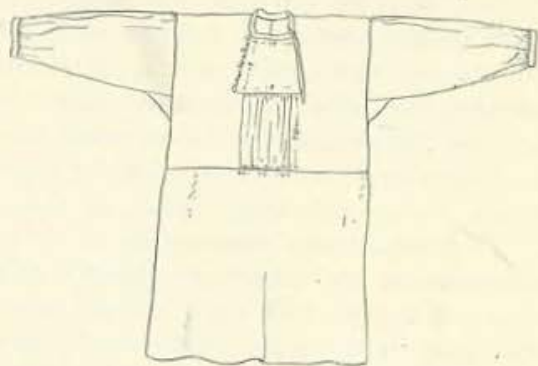
Sittenkun vuatteet ovat kuivaneet, niin ne kerätään vuatekoriloihin ja viijään aittaaan. Sitte tarvittaissa otetaan ja vispilällä kastellaan, vispilöijään ja kaulataan kauluuslaualla ja pulikalla t. pualikalla pöyvän t. penkin piällä.

Talonpoikaistaloissa kauloovat tavallisesti lauvantai-iltana tai sunnuntai uamuna sen verran minkä silloin kerakseen tarvihtoot, toiset pestyt vuatteet suavat olla aitassa kauloomata siks kunnes tarvitaan. Vauraammissa taloissa, joiss on mankel, manklataan kaikki vuatteet samalla kertoo.

ÄYRÄPÄÄN KIHlakunta.

ÄYRÄMÖINEN PUKU MUOLASSA, VALKJÄRVELLÄ JA HEINJOELLA.

Äyrämöisten naisten rekkopaidassakin oli ylisiä paksummat alaset. Tuo leuvan alla keskellä rintaa oleva punatai kellankirjava rekko on tehty siihen tapaan kuin Sak-

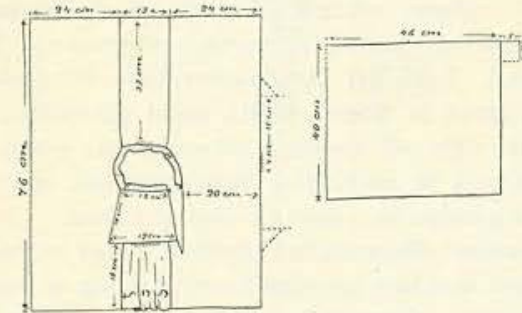

Rekkopaita.

kolan ja Raudun naisten paidoista on kerrottu. Varsinaisten äyrämöisten rekot ovat kuitenkin suuremmat kuin sakolaisten, noin 15 à 20 senttiä korkeat ja leveät. Paidan sepalus oli vasemmalla puolella ja suljettiin se vanhem-

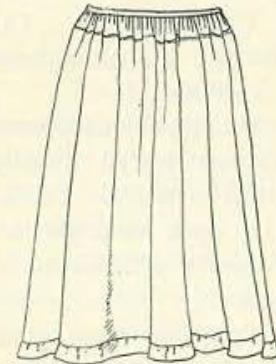
pina aikoina usein vaskisella tai tinaisella, myöhemmin aina hopeaisella soljella, joka tytöillä oli pieni, vaimoilla sulhasen antama suuri. Paidan kaulus oli noin tuuman le-

Rekkopaidan ylliset.

Paidan solki.

Hame.

vyinen ja kirjuteltu, vaikka tavan mukaan toisissa kuosissa kuin rekko. Kirjutettiinpa hihansuutkin.

Käytettiin sekä kokovillaisia hameita talvella että puoli-

villaisia (loimet pellavaiset, kuteet villaiset) körttejä kesällä. Yhdellä morsiamella piti olla punaisia ja (tumman) sinisiä hameita sekä kirjavia (punaisia pieni- ja mustaviiruisia) ja mustia körttejä. Punaisissa hameissa oli keltainen verkahelmus, punaisine eli kirjavine körtteineen, samoin kuin sinisissä hameissa ja mustissa korteissa punainen verka helmassa.

Esiliinat olivat kahta laatua: villaiset kirjavat esiliinat ja liinaiset valkeat esiliinat. Poikkiviiruisen kirjavan esiliinan päässä oli punainen verka, ompelemalla kuvitettu kirjava ressi, kultasilat (brokaadinauhat), villalankaröpsyt eli röpyt päässä ja näiden päällä usein silkkitilkut. — Valkeihin esiliinoiniin oli vanhaan aikaan pantu väliin nyytinkejä eli pitsejä ja revintäisiä (reikäompelua), myöhemmin oli vain kirjutuksia ja röpyt eli röpsyt päissä.

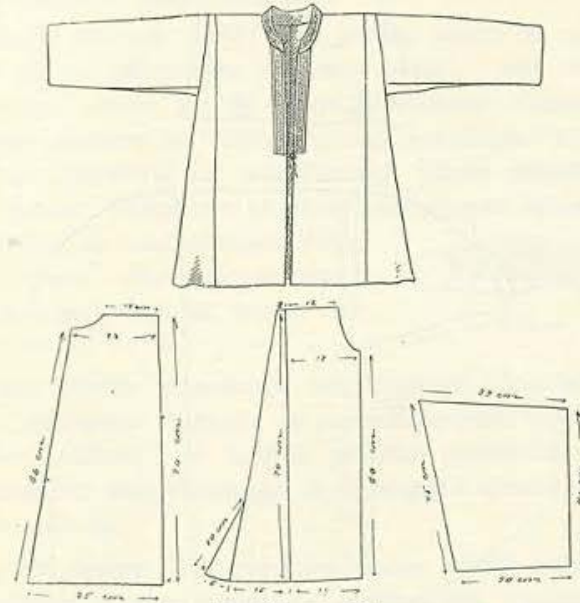
1800-luvun alkupuolella käyttivät toiset valkeasta sarasta tehtyjä tankkeja eli pintaliivejä, toisilla ei ollut tankkeja ollenkaan. Vasta noin 1850 vuoden paikkeilla tulivat käytäntöön sinisistä nantkista tehdyt liivit, joissa oli takana alhaalla läpät. Talvella kylmän aikana käyttivät naiset lampaannahasta tehtyä liivintapaista rintalappua (rystlappia).

Kesällä pidettiin päällimmäisenä vaatteena toimikkaisesta liinavaatteesta tehtyä kostulia, niin pitkää, että se istuessa juuri penkkiin ulottui. Siinä oli ompelulla kuvitettu pystykaus ja vielä komeammin kuvitetut sepalukset ja pidettiin se rinnan alta kiinni joko nauhoilla tai pienellä kostulisoljella.

Kylmempänä aikana ja joskus kesälläkin (kellä ei kostulia ollut) käyttivät naiset valkeasta neliniitisestä kokovillaisesta sarasta tehtyjä viittoja, joissa oli ompelulla kuvitetut säämyskät hihansuissa, rohkamoissa ja oikean sepaluksen alla, punainen verkakaus ja sepalukset leveältä villalangalla kuvitetut. Reunassa oli punainen nyöri.

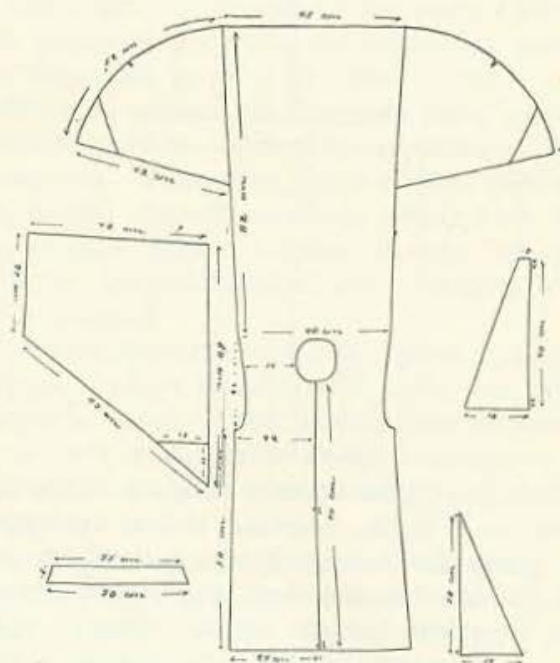
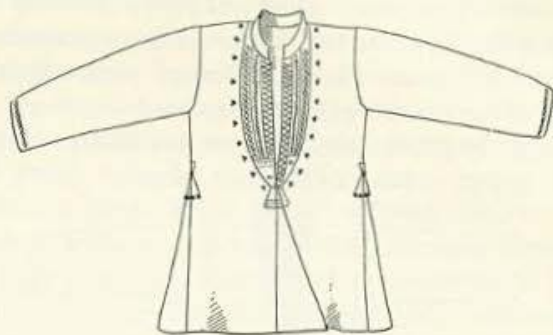
Talvella pitivät etenkin vanhemmat ihmiset lyhyttä turkkia ilman päällystä. Siinä piti olla revonkoipinahasta tehty alaspäin käänneltävä kaus, jossa kynnetkin olivat näkyvissä. Helmassa oli kaksi liuskaa mustavillaista nahkaa noin viiden sentin päässä toisistaan.

Pienillä tytöillä olivat hiukset levällään. Sentähden sanottiin tyttöjä, jotka eivät olleet käyneet ripillä, levällä-

Kostuli ja sen osat.

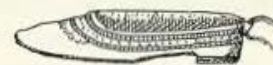
päättyöiksi, kun ripillä käyneitä sanottiin kääropäättyöiksi. Kun tyttö meni ripille, käärittiin hiukset kahdessa osassa pitkällä punaisella verkakaistaleella (palmikolla) ja pantiin kääröön takaraivolle. Palmikon noin kolmen sormen levyiset päät riippuivat keskellä selkää. Käärön ympäri pantiin säppäl: 5 senttiä leveä punainen verka, jonka päällä oli rivi peukalon kynnen kokosisia tinanastoja, niissä pikkuinen piikki keskellä kussakin. Tämä oli pyhäpäiväinen

Naisen viitta ja sen osat.

pääpuku. Arkipäivinä kierrettiin hiukset yhtenä (paitsi otsa- ja niskahiukset, jotka leikattiin lyhyiksi) ja köytettiin nupulle valkealla tai muunvärisellä omatekoisella nauhalla. — Kun morsian vietiin miehelään, pantiin valkoinen huntu hiusnupun päälle. Myöhemmin aikoina oli huntu niin pieni, että oli pakko keritä hiukset keskipäältä, jotta hiusnuppu mahtuisi hunnun alle. Huntu asetettiin niin, että solmu oli alapuolella ja läppä pääläella.

Kesällä kävivät naiset joko paljain jaloin tai tuohivirsuissa, joissa oli mustat villaiset paulat. Joka lauantai piti nuoren naisen saada uudet ihotuohiset virsut. Kylmempinä aikoina (ja väliin pyhinä kesälläkin) käytettiin nahkaisia uulettimia eli uulattikenkiä, joissa niissäkin oli mustat paulat. Sittemmin käyttivät vanhemmat naiset kotikaita, joissa ei ollut pauloja, vaan matalat korot. Nuoremmat naiset käyttivät ummiskenkä, joissa oli korkeat korot.

Kotikas.

Sukat tehtiin punaisesta villalangasta. Jos joku teki kesäksi liinaisesta rihmasta tai puumulilangasta sukkia, niin ne olivat valkeat. — Kesällä pidettiin pohkeilla valkeita liinavaatteesta tehtyjä kalsuja, kylmempänä aikana punaisia villaisia kalsuja.

Vyöllä paidan tai hameenkauluksen päällä pitivät naiset vanhaan aikaan lappavöitä (nahkavöitä, vaskisia lappoja eli solkia täynnä), joissa oli suuret vaskiset lukot päissä. Lappavyöistä riippuivat vaskisessa kokassa ja pyörässä neulaputki ja veitsi tupessaan. Nämä olivat jo 1860 luvulla pois käytännöstä, ehkä jo sitäkin ennen.

Käsineet olivat jotenkin samantapaisia kuin Sakkolassa ja Koivistolla (katso kertomuksia näistä).

Sormukset olivat hopeisia ja käytettiin saraperäsormuksien jälkeen enimmäin herttaperäsormuksia (katso ker-

lomusta Sakkolasta), joita käytettiin kihlasormuksina, vaikka tytöt niitä itsekkin itselleen ostivat.

Helmiä käytettiin paljonkin, vaan eivät ne olleet rinnassa riippumassa kuten nykyään. Niitä pidettiin kaulan ympärillä ja saattoi pitkäkaulausella olla neljä, vieläpä viisikin helmirihmaa yhdellä kertaa kaulassaan.

Miehen paidassa oli kapea kaulus ja vasemmalla puolella oleva sepalus suljettiin pienellä hopeasoljella, joka oli vähän paksumpi kuin tyttöjen. Paita riippui pöksyjen päällä ja köytettiin se vyöllä, jossa riippuivat tulukset nahkalampsakossa ja tuppi puukkoineen. Vyön töpsypäiset päät riippuivat oikealla puolella puolivälin polviin.

Vanhaan aikaan pidettiin polvipöksyjä Valkjärvellä, kuten myöhemminkin Koivistolla, sillä eroituksella että polvipöksyt Valkjärvellä tehtiin mustasta sarasta ja käyttivät miehet niiden yhteydessä sääryksiä, joita nimittivät housuiksi. 1800-luvun keskivaiheilla tehtiin Muolassa jo täysipituisia pöksyjä, kesällä käytettäviä valkeasta toimikkaisesta liinavaatteesta ja kylmempinä aikoina käytettäviä sarasta. Pöksyissä oli sepalus keskellä. Sarkapöksyissä oli tasku oikealla puolella, liinapöksyissä ei ollut yhtään taskua.

Kesämatkoilla (esim. kirkossa käydessä) oli miehillä paidan päällä pitkä liinainen kostel, joka sekin Muolassa kussakalla eli vyöllä köytettiin. Kostel oli, kuten viitta ja turkkikin, niin kapea, että ryntäät jäivät auki, paita leveältä näkyviin.

Kylmempänä aikana pidettiin valkeasta sarasta tehtyjä jänterikkejä, joissa oli kaksi lämpsää (kolme halkea) takana ja vaskiset tai puiset napit edessä.

Päällysvaatteena kylmänä aikana oli joko pitkä viitta tai turkki. Viittaa käyttivät toiset kesälläkin. Pitkä viitta

oli samettireunainen edestäpäin vyötä myöten. Sametti-kaistaleita saattoi olla kolmekin rinnakkain. — Pitkä turkki oli, samoin kuin lyhyt työturkki, ilman päällystä, valkea.

Päässä oli miehillä talvella karvahattu, mustan lampaan nahasta ja mustasta sarasta tehty, leveillä korvallisilla varustettu, jotka pakkasessa käännettiin alas. Sittenkin käytettiin kaupungista ostettuja röllihattuja, joissa oli samettipäällyys ja suuret mustan ja ruskean kirjavat korvalliset, jotka sanottiin olleen ahman hännistä. — Kesällä pidettiin leveitä huopahattuja, joissa oli samettinauha ja siinä tinalappoja.

Jalassa pidettiin kesäaikana arkena niinipaulaisia tuohivirsuja tai tuohitohveleita ilman pauloja. Pyhinä ja kylmempänä aikana käytettiin ruojukenkiä tai upokkaita. Moilemmissa oli nahkapaulat, joista toisen päässä oli vasinen rengas, sinkka, mihin toinen paula kiinnitettiin, kun se oli kierretty upokkaan tai ruojukengän varren ympäri.

Miehet eivät käyttäneet sukkia, vaan rätiä, jotka talvella olivat sarkaisia, kesällä liinaisia.

Käsissä oli miehillä talvella villaiset kintaat ja nahkaiset rukkaset.

Sormuksia eivät miehet käyttäneet.

SAVAKKO JA ÄYRÄMÖINEN PUKU WALKJÄRVELLÄ.

Valkjärveläinen J. Lemmetty kertoo Suom. Kirjallisuuden Seuralle v. 1867 jätetyssä kirjoituksessaan „Itä-Suomen yhteisen kansan elämänvaiheista, vaateenparsista y. m.“ muun muassa seuraavaa:¹⁾

¹⁾ J. M. Salenius on tosin Valkjärven pitäjän kertomukseensa vähän mukaillen julaissut Lemmetyn kirjoituksen, vaan lieenee kuitenkin paikallaan ottaa tähän osia siitä alkuperäisessä asussaan paikkakunnan murteella.

„ — — — — ei ollut suurta erotusta vaatteilla. Vaan se että savakot eivät pitäneet rekkopaitaa, eikä tytöt sel-laista päänkääröä, eikä akat semmoista huntuu kuin äyrä-möiset, vaan savakoilla oli paita suora, sepalus keskellä rintoi, kaita kaulus, valkija niinkun tavallisesti. Vaimoväki täällä pitävät sinine hame, kolme tuumaa leveä punainen verkahelma, mustat körtit helma punaisesta verasta 2 tai 3 tuumaa levijä, kosteli oli valkea ei yhtään kirjoitettu, val-kija viitta lyhyt vähä yläpuolella polvii, säämyskänahkaa hihansuissa, kainaloissa ja oikijala puolella rintoi vyön kohtalla ja punaisella lankalla kirjoitettu ryntäiltä kahten puolen ja punainen lanka ympäri helmoi. Valkija esiliina nyytinkin eli pitsin kanssa alapuoli niin että yksi viiva valkiaan, toine nyytinkii; yläpuoli kaikki valkiaan vaatetta; nyytinkit olivat tehty valkasemattomasta rihmasta, valkijat sukat eli siniset; sinistä väriä ämmät itse painoivat sini-hiillistä; omatekone kaulavaate valkea tehty nyytinkin kanssa, myssy eli lakki päässä, niin suuri, että tapasi korviin asti ympäri pää — uulattikengät talvella, kesällä virsut, mus-tat lankapaulat kumpaisessakin. Miehiin vaatteet olivat: valkija viitta eli harmaa semmone, kaita ryntäiltä, hyvin auki eikä mittää kaulusta, turkki samansorttine ilman pää-lysvuorita, kostel valkiasta vaatteesta, kaita, hyvin auki iestä päi ja siinä se oli koko eroitus Savakkoin ja Äyrä-möisten miehien vaatteissa, että savakkomiehil oli paita suora sepalus ja levijä kaulus niinkuin tavallisesti ruuka-taan — vaan äyrämöisillä miehillä oli paijas sepalus va-semmalla puolella liki olkapäätä, vähempi tuumaa kaulus levijä, tikattu monta kertaa. Äyrämöisiin vaatteissa on paljonkii kirjoiteltui ja koristuksii, vaan kaikki omatekoista, oma kutomisias kaikki vaatteet, ettei mittää ostettu ei sava-koilla eikä äyrämöisillä, kuin ne hammeen ja körtin hel-mat, kaks eli kolme tuumaa levijä ja viitan kaulus puolen-toista tuuman leveys ja tyttölöin pääpalmikko ja säppäl-

verka, muuta mittää ei ostettu, vaan kaikki itse kehräsivät ja kutoivat omista pellavoista ja villoista. Kyllä äyrämöi-set paljo väriä ruukkasiit, vaan niitä kaikkii sai omasta maasta muuta kuin sinihiiltä toivat kaupunnista. Mustaa saivat niityiltä lähteistä; pellonpientareet ja raunijot kas-voit mataroi, millä painoit punaista, hammeita ja punasii lan-koi, punaisista lankoista tehtiin rekkona naitiin paitoi; kos-telin kaulukset ja sepalukset, punaiset sukat ja kalsut eli säärykset painettiin mataroilla. Punaisista lankoista tehtiin esiliina, se oli *kullattu*, noin 3 korttelii pitkä ja puolen kolmatta levijä punaisista lankoista, pari tuumaa levijä viiru, sitte sinistä kolme neljä lankaa, sitte viskattii muutama säije valkijaa rihmaa ja taas punaista ja niin tehtiin viiru-kasta ja siihen pantiin yks pala punaista verkkaa poikki-puolin alapäähän viirujen mukkaa, sitte yks palane vaa-tetta hyvin tiukkaa kirjoitettu punaisella lankalla, molem-mat kaks tuumaa levijät ja sitten röpyt punaisesta lankasta, alimaiseks röpyt eli tupsut; se sanottii kirjava esiliina ja se mikä oli nyytinkin kanssa tehty, se kutsuttii valkia esiliina; äyrämöiset pitivät molempii, savakot ei pitäneet kirjavaa. Koska edellisessä enimmiten on lausuttu savakkojen vaat-teenparresta, niin nyt tulee Äyrämöisten verhoinalaji. Nai-silla oli rekkopaita keskellä ryntäitä leuvan alla, rekkona pu-naisesta lankasta noin 7 eli 8 tuumaa levijä ja korkia, 6 tuumaa vanhemman aikaiset, sepalus vasemmalla puolella, kaita kaulus tuuman leveys punasel lankal kirjoiteltu, pien solki vaan sulhaisen piti antaa morsijamelle suur hopjane ruplan maksava solki; punaine hame keltane verkahelma, sinine hame punaine verkahelma, ja punaine körtti, sanot-tiin kirjava körtti, sentähden kuin siinä oli jokkuu viiru viskattu mustaa lankaa puolen korttelii punaista ja sitte yksi musta lanka ja punaine verka helmas, kaks tummaa leviä; valkijasta sarasta semmone pinta-liivi, sanottiin tankki; samallaine liivi tehty lammasnahasta nimeltä ryst-

lappi; viitta ja turkki lyhyt yläpuolen polvii ilman päällyksettä. Turkissa oli revonkoipinahasta kaulus, kynnetkiin piti oleman siinä, kaulus oli noin neljä tuumaa levijä käännetty niskasta alas hartijoille. Musta-villasesta nahasta oli pantu puolen tuuman leveys kaks viiruu ympär helmoi; ensi helmaa, sitte kaksi tuumaa valkiaan nahkaa ja sitte taas mustaa; sitte oli turkkivyö, sanottiin vironvyö, punaisista lankoista tehty, kolme tuumaa levijä. Viitta oli tehty valkiasta sarasta, säämyskänahkaa hihansuis ja kainalon alla, edessäpäi oikjalla puolella vyön kohtalla, vaikka vyötä ei koskaan pitetty viitan päällä, vaan siinä säämyskässä oli nappi ja vasemmalla puolella oli nauha, millä kiinni pitettiin, ei saanut olla yhtää pääletyksen — punaine lanka ympäri helmaa ja napista ylöspäi pantu kolme raitti punaista lankaa molemmille puolille ja muuta kirukkeita välillä; punanen verkakaulus tuuman leveys, punaset sukat ja punaset kalsut, uulattikenkät, toine sortti kotikkaata. Kesällä virsut, mustat paulat villalankasta, yhtäläiset kenkissä kun virsuissakin; sitte oli lappavyö, nahkane remeli eli hihna; se oli kaikki vaskisii lappoi täynnä ja suuret lukot päissä, millä kiini pitettiin; siinä oli vasemmalla puolella suuri renkas; siinä riipatti neulapyssy ja veitsen tuppi; se oli aina vyölä paijan päällä.

Niin on nyt joka vaatteiden sortti mainittu, vaan tytöt kun käivät kirkossa, niin heillä oli päässä hiukset kääritty ylös punaisen tumpuran paksun veran kanssa, hyvin paksu kääro niskasta ylöspäin; se verkapalmikko oli kahta tuumaa leviä ja niin pitkä että molemmat päät jäivät kahta vaaksaa niskasta alaspäin hartijoille, sen päälle pantiin säppäl ympäri kääron tehty punaisesta hienommasta verasta, sama 2 tuumaa leviä; siinä olivat tinaiset nastat, peukalon kynnen suurus, pienet piikit keskellä. Ripillä kävijät pitivät sellaista kääroä päässä; se kutsutti kääropää tyttö; se joka ei ollut käynyt rippiskoulu eikä ripille laskettu,

se kutsutti levälläpää tyttö; joka päivä sitä kääroä ei pitetty; se oli raskas pitää; akat pitivät huntua joka päivä.

„Valkiat sormikkaat hyvin suuret, kolme tuumaa pitkät töpöpyt joka sormen päässä. Turkki talviaikoina ilman päällyksettä. — Miehen vaatteiden sortti tulis vähän mainittavaks; miehillä oli viitta saman sorttine kuin naisillakin, vähä pitempi, ryntäiltä auki, koristeltu säämyskän ja punaisen lankan kans, — se oli eroitus että säämyskä tuli vyön kohtalta aina ylös kaulukseen asti ja siin oli kuus nappii vaskesta tinalla silattui; polvipöksyt mustasta sarasta, plikusen polvista alaspäin; niis olivat nauhat, millä pantiin kiinni alapuolelta polvii. Sitte olivat säärökset, sanottiin housut; ne pantiin polvipöksyjen suun alanauhoilla kiinni; se terävä sikko kuin oli housuin yläpäässä, käännettiin alaspäin, se oli vähän kirjutettu punaisella lankalla. Ruojukenkät eli upokkaat; ruojukenkät olivat ommeltu niinkuin saappaat; varsi oli takanta auki; upokkaat olivat ommeltu toisviisi; niissä olivat nahkanauhat molemmissa kenkiin sortissa ja toisen nauhan päässä oli vaskinen renkas (sanottiin sinkka) millä pantiin kiini, ja polvipöksyyn nauhoissa oli töpyt, jotka riipottiit alas. — Turkki niinkuin viitta ja kostel, ne olivat iestäpäin niin kapijat että ryntäät jäivät auki; oli kans vähän toista sortti viitta, se kutsutti suhmana viitta vyön kohasta vähän levijämpi; ei sekkään mäännyt ryntäiltä kiini. Kaulavaalettä ei koskaan pitetty. — Karvahattu, mustasta sarasta ja mustan lampaan nahasta tehty, levijät korvallisit; kun oli kova ilma talvella, niin korvat käännettiin alas; kesällä pitettiin huopahattuja, ne olivat monta sorttija; vanhaan aikaan ei niillä kalleita pitetty, (pitettiin) 40 k. maksavii, vaan sitte niitä pitettiin semmosii kuin maksoivat 5, 6 ja 7 ruplaa pankkorahassa; ne olivat hyvin korkijat, sanottiin ympyräanturaine; toinen sortti oli päältäpäi levijä, sanotti teräväänturaine;

niissä oli 6 suurta tinaista lappaa kullan näköiseksi silattu, kaks etessä ja kaks takana ja yks kummallai puolla korvan kohalla, mustan kaks tuumaa levijän samettinauhan kanssa; ja oli kans talvihattuja 6-R-pankossa, kutsuttii röllihattu yks sortti, toinen siperska, kolmas pelkkavoi. Röllihattu oli, musta nahka päällä eli sametti, suuret korvaliset mustan ja ruskijan kirjavat, sanottiin olevan ahman hännistä.

Se oli se kaik' vanhin vaateen muoti kuin minä olen saanut tietova vanhoilta. — — — — —

Vaan siintä etespäin, niinkuin on jo sanottu, ettei vanhaan aikaan ollut suurta eroitusta savakoilla ja äyrämöisillä, vaan sitte vuotesta 1825 aina 1836 v. asti olivat äyrämöiset täytessä kunivormussa, rupesivat ostamaa kaupunnista kallista punaista ja sinistä verkkaa hameiksi ja kirssilankaa, punaista, keltaista ja ruohonpäistä sulkkua silkkii, millä rekkoo tekivät ja kostelin sepaluksii, kulta-pitsit, mitä pantii kirjavii esiliinoi; — — — — —

Savakot rupesivat pitämää viirukkaita hameita kaupunnin värillä painetuista lankoista ja sinisii vaatteita, kaupunnin kankaasta tehty liivit, röijyt, esiliinat, kaulavaatteet, kalleet turkinpäällykset ja verka viitat, miehille kalleet saappaat 7 ja 8 Rpl. maksavii; kaikkii paljo rahhaa tarvittii. — Se ylpijä ja kallis vaateen muoti kesti usijampii vuosii noin vuoteen 1837 asti: — silloin oli — — — — suuret herätykset liikkeellä ja niinä aikoina alkoivat vaateparret muuttuva, — — — — —

niinä aikoina ei sentähtee paljo verkaviittoi pitetty, vaan miehillä olivat valkijat, pitkät viitat, levijät ja ryntäiltä menivät niin paljo päälletykse, ettei paljo kaulaakaan näkynyt; niissä oli kolme mustaa samettinauhaa tuuman levyttä ympäri kaulan aina vyöhön asti ja yks alas helmaa

päällimäisessä liepeessä, — ja olivat valkijat kostelit pitkät miehilä saman sorttiset kuin viitatkiin, — vaan jälkee sen ajan noin 1845 aina nykyseen aikaan asti rupesivat melkein kaikki pitämää sinisii ja kaupunnin kankaasta tehtyi vaatteita, niin miehet kun naisetkii; — — — — —

ÄYRÄMÖINEN PUKU KIVENNAVALLA

oli pääpiirteiltään sama kuin Muolassa ja Valkjärvellä. Seuraavassa mainitaan poikkeukset, samalla kuin muutamia yhteisiä seikkoja vähän tarkemmin selitetään.

Kivennavalla käytettiin melkein yksinomaan mustia sarkahameita, joissa oli punainen verkahelma.

Kesällä käytetyissä nyytinkiesiliinoissa oli kaksi välinyytinkiä eikä mitään kirjoitusta.

Naisten liivit tehtiin joko ostetusta villaisesta tai puolivillaisesta vaatteesta jotenkin pitkiksi kiperäselkäisiksi, poimut takana. Ne pantiin kiinni hakasilla joko vain vyötäisien kohdalla tai jo ylhäältä alkaen.

Liinainen kostuli, jossa, kuten Muolassa, sekä kaulus että sepalukset olivat kirjatut, oli niin lyhyt, että liivi näkyi sen alta, ja olivat kostulin hihatkin niin lyhyet, että paidan hihojen suut olivat näkyvissä.

Naisten viitta oli vähemmän kuvitettu kuin Muolassa. Turkki oli ilman päällystä, yläpuoli timakka (ruumiinmukainen), alapuoli poimuttu kuin hame.

Tytön hiukset asetettiin siten, että ne koottiin yhteen päälaen takapäähän; näin syntynyt hiustukku köytettiin juurestaan rihmalla, kierrettiin yhtenä, pantiin juuren ympäri ja köytettiin siihen vastamainitulla rihmalla kiinni. — Vaimon hiukset kierrettiin kahdessa osassa vaatteella päällystetyn noin 8 senttiä laajan renkaan ympäri, joka kääri

kiinnitettiin takaraivolle. Käärön päälle asetettiin pieni liinainen huntu, solmu alaspäin.

Nykyiset vanhat eivät ole käyttäneet paulakenkiä, muistavat vain nuorena nähneensä vanhoilla olleen sellaisia. Jo 1800-luvun keskivaiheilla käytettiin nykyisiä pasmakkakenkiä jotenkin yleisesti.

Naiset käyttivät kuvitettuja sormikkaita, joissa oli pitkät varret ja tupsut sormien päissä.

Äyrämöismiehellä oli paidan kaulus kaita ja tikattu, sepalus vasemmalla puolella.

1800-luvun keskivaiheilla käyttivät vanhat miehet kesät talvet vain liinapöksyjä, joissa ei ollut taskuja. Vanhimmissa oli silloin vielä kesällä paidan päällä liinainen kostuli, joka ulottui polvien alapuolelle. — Talvella oli miehillä harmaa tai värjätystä sarasta tehty palttoo ja tämän päällä pitkä viitta harmaasta sarasta. Viittaa pidettiin myös turkin päällä, joka oli ilman päällystä.

SAVAKKOJEN PUKU KIVENNAVALLA.

Tyttöjen paidoissa ei ollut sepalusta eikä niissä käytetty solkea. Vaimojen suuret hopeiset soljet olivat sulhasien antamat.

Hameet olivat pitkäraitaiset, moniväriset, vaalea kotona kudottu. — Esiliinat olivat leveät ja niinikään pitkäraitaiset.

Vanhaan aikaan käyttivät naiset kesällä takkina liinaista kostulaa, joka oli tehty kuudella niidellä kudotusta kauniista murteikkaisesta vaatteesta. Kostulin alla saattoi olla liivi. Muuten käyttivät naiset liivin päällä mustasta verasta (tai sarasta) tehtyä hihallista tankkia, joka suljettiin vyötäisiltä hakasilla. Tankin liepeet tapasivat penkkiin, kun nainen sille istuutui. Tankki vyötettiin usein kussakalla. — 1840-luvulla alkoivat käyttää supeikkoja, jotka olivat puumulivälisiä.

Päällyysvaatteena käytettiin valkeasta sarasta tehtyä viitaa. Siinä oli rinnassa rikelökset (ompelukoristukset). — Viitan päällä pidettiin kaulavaatetta, joka kiinnitettiin neuloilla vyötäisien kohdalle. Kaulavaatteet olivat yleiseen suuret, silkiset tai kissejäiset.

Tyttöjen hiukset asetettiin siten, että ne jaettiin kahtia ja kierrettiin valkealla nauhalla sykeröiksi, jotka kiemuruen toistensa ympäri muodostivat päälle nupun. Nupun eli sykeröiden päälle pantiin punainen verkka, jonka takareunan päälle oli ommeltu hopeannäköinen nauha (röllit). Vielä oli veran päälle kiinnitetty punainen tai muun karvainen silkki, yli puolentoista metriä pitkä, jotta sen päät riippuivat pitkänä selkäpuolella. — Vaimoilla oli sykeröiden päällä pienen halkipohjaisen kopan tapainen patero, joka kiinnitettiin hiuksiin pateroneulalla. Pateron päällä oli valkeasta liinavaatteesta tehty pitsireunainen myssyn tapainen lakki.

Savakkonaisetkin käyttivät pohkeillan kalsuja, kesällä liinavaatteesta tehtyjä, talvella villaisia sukkapuikoilla tehtyjä joko viirukkaita tai yksivärisiä. — Sukat olivat aina valkeat, kesällä rihmaisetai puumuliset, talvella villaiset. — Sukkien päällä oli naisilla pasmakit, matalat nahkaiset virsukengät. Tytöt käyttivät kengissään silkkinauhvoja.

Kirkkomatkoilla oli naisilla käsissään sormikkaat, kesällä puumuliset, talvella villaiset.

Sormuksia käyttivät naiset paljonkin. Sulhasen antama sormus oli usein kultainen, muut sormukset olivat hopeisia, tankaisia tai helmillä (s. o. kivillä) koristettuja.

Koristuksina käyttivät naiset myös kaulahelmiä.

Miehet pitivät paidan ainakin töissä housujen päällä, vyötettynä viilivyöllä. Vyössä riippuivat vaskikampa ja veitsi tupessa. Paidan päällä oli siletka (liivi). Siletkan päällä oli hihallinen tankki mustasta sarasta. Tankissa oli tasku kummallakin puolella ja takana kahdet vollit (3 halkea).

Kesällä käyttivät miehet liinaista kostulia, joka oli pitempi kuin naisten. Talvella taas oli päällysvaatteena sarkainen viitta, joka 1800-luvun alkupuoliskolla ja keskivaiheilla oli valkoinen, myöhemmin musta.

Nenäliinat, joilla miehet pyyhkivät silmiään ja joita he pitivät hattunsa sisässä, olivat pitkulaiset, päät kirjutetut. Naiset pyyhkivät ennen aikaan hien kasvoistaan paidan helmalla.

Vaippa (peite) oli toimikkainen, kirjavaruuuinen, vanutettu villavaate, iso, nelipietinen. — Jokapäiväinen hursti (lakana) oli piikosta, kaksipietinen, syltä pitkä.

Matti Mutta kertoo Kansanvalistusseuralle jättämässään kertomuksessa Kivennavalta muun muassa:

„Saunassa käydään 2—3 kertaa viikossa; kesällä lämpää sauna melkein joka ilta, kun on kovempi työ, ja ei ole semmoisia paikkoja, missä saisi uida; uimassa käydään ahkeraan, jos vaan on semmoisia vesiä, missä se käy päinsä.

Alusvaatteita pidetään tavallisesti viikko, ja muutto tapahtuu lauantai-iltana; sukkia ei voi sanoa että-miten kauan niitä pidetään, ei ainakaan niitä viikkoa kauemmin pidetä. Sänkyvaatteet puhdistetaan ulkona, joko kepillä hakaten tai muuten pölyyttämällä, ja muutetaan noin kerran tai kahdesti kuukaudessa; niinkuin lakana tyynyt jo muutetaan joka viikko. Pyykkiä pestään joka viikko, ja aina sen mukaan, miten vaatevarat myöten antaa.“

UUSIKIRKKO.

ÄYRÄMÖISEN NAISEN PUKU.

Rekkopaita oli lähellä sitä muotoa, jota käytettiin Muolassa ja Kivennavalla; niin myös paidan solki, joka vanhoina aikoina oli tinainen tai vaskinen, myöhemmin hopeinen.

Hameet olivat hurstuvia, toimikkaisia, ruutukkaita, kuten Koivistolla ja Kuolemajärvellä, sillä eroituksella, että Uudenkirkon äyrämöisillä oli helmassa leveä punainen verkka ja tämän reunassa vielä keltainen nauha. Hurstuvet olivat kesähameita ja joutuivat pois käytännöstä 1850-luvulla. Talvihameet olivat mustia, helma punainen.

Esiliina oli valkeasta liinavaatteesta, helmassa pieniä rimssuja.

Liiviä ei naisilla vanhaan aikaan ollut.

Päällimmäisenä vaatteena oli naisilla kesällä kirkkoon mennessä neliniitisestä liinavaatteesta tehty kostoli, joka ulottui lähelle polvea ja köytettiin vyötäisiltä kiinni nauhoilla.

Talvella oli päällysvaatteena turkki tai viitta. Valkeasta sarasta tehdyssä viitassa oli keltainen kaulus, hihansuut ja sepalukset punaisella kirjatut.

Tytöt pitivät hiuksensa yhdellä letillä, joka riippui selässä, tai kahdella letillä, jotka käärittiin ympäri pään. —

Äyrämöinen vaimo Uudeltakirkolta.

Vaimojen hiukset olivat kahdessa osassa, jotka kierrettiin valkealla palmikkonauhalla sykeröiksi (myöhemmin sanottiin kääröksi). Näiden päälle pantiin pään kattava valkea huntu.

Ennen pitivät naiset jaloissaan matalia uulattimia, joissa oli paulat. Uulattimissa oli päälläpäin pieni halki, jonka poikki paula oli pantu. Niiden jälkeen pidettiin puolisaappaita, jotka vielä ovat käytännössä. —

Omatekoisesta toimikkaita tehtyjä sääryksiä käyttivät naiset kesät talvet. — Sukkia käytettiin kesällä vähän, kenkiä niinkään, melkein vain kirkkomatkoilla.

Nuoret naiset pitivät helmiä; nenäliinaa ei juuri kukaan.

SAVAKKO-NAISEN PUVUSTA.

Toisilla savakoilla oli vanhaan aikaan pienet rekot paidoissaan, mutta kai enimpäin paidoissa oli väljä pääntie ilman sepalusta.

Hameet olivat mustat punahelmaiset.

Esiliina oli tehty kahdesta pietimestä, poimuttu ylhäältä, leveä alhaalta.

Savakoilla oli toisien viittojen kupeissa punaiset verat ja keltaiset töpöt.

Savakkovaimojen lakki oli ennen kaulavaatteesta tehty ja oli sen sisässä vahvikkeena paperia. 1870-luvun loppupuolella tuli käytäntöön viipurilainen hattu, jota sanotaan myssyksi.

Kirkkomatkoillaan pitivät sekä äyrämöiset että savakot käsissään valkeita villaisia hanskoja, vain joillakuilla oli mustia.

MIHEN PUVUISTA.

S. Paulaharjun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle jättämän kertomuksen mukaan.

„Paidassa oli miehustimet, joissa oli päättä varten reikä, pääntie. Pääntien ympärillä oli poimuloi. Hihat olivat yhdesiä kappaleesta. Kainalon alla neliskulmainen tilkku, armospelli. Kaulus oli suora kaksinkertainen, pari tuumaa leveä, siinä yksi nappi, pailanappi. Puuhun koverrettiin kuva, kaava, ja siihen valettiin. Kauluksen vieressä oli neliskolkkainen olkatilkku.

Pääntiestä alaspäin rinnan edessä oli halkeama, separus. Kaulukseen ommeltiin punasella rihmalla aina n. parin tuuman etäisyydellä toisistaan tähti.

Napinreikä, lenkki, tehtiin siten että veitsellä painettiin reikä, jonka reunat ommeltiin, etteivät päässeet vieremään.

Vanhimpaan aikaan oli käytetty paidankauluksessa solkia, paidansolkia, hopeaisia, tinaisia, vaskisia.

Kuppeet ommeltiin puolittikkooksella eikä katettu. Jos on kangas leikattu niin, että se voi vierrä l. purkautua, paltataan se ennen ompelemista. Kaulus ainoastaan tikattiin, muuta ei. Tikkaamisessa aina pistettiin kannasta.

Koko paita oli samanlaista vaatetta. „Pyhäpaita oli poimuihainen ja tehty vennäin vaatteesta jota oli 2 leveyttä, yksi edessä, yksi takana. Kudottiin myös itsekin aivinaista ja siitä tehtiin pyhäpaitoja.“

„Ennen käyttivät miehet peltihousuja l. peltipöksyjä.“ „Housuja tehtiin sekä sarasta että toimikkaisesta liinakanasta“. „Housut tehtiin kolmesta varsin. kappaleesta, kaulus oli neljäntenä. — Sarkaisissa housuissa oli kurenauha kauluksessa, kauluksen lävitse. Kurenauhalla housut ku-

ristettiin vyötäisille. — Toimekkaiset housut kiinnitettiin nappilla. — Housut ommeltiin puolittikkooksella ensittäin, sitten katettiin ylenluoden. — Taskuja ei housuissa käytetty.“

Villapaitaa käytettiin tarvittaessa tavallisen paidan päällä.

„Liivit tehtiin sarasta taikka toimekaisesta. Joskus olivat liivit mustaa nahkia. Etupuolet, eukset vaan sarkaa, toimekaista taikka nahkia olivat, takapuoli oli vuorvaatetta. Ennen oli liiveissä korkea kaulus ja siinä 2 valkeaa nappia. Rinnassa oli 4 nappia.“

Tankki tehtiin sarasta tai puolivillaisesta kankaasta. Väriltään oli se punainen, valkeaviiruinen. Se oli takin pituinen ja takana oli limpsat, 3 volliä l. halkeamaa. Kaulus oli pysty. Napeilla pantiin tankki kiinni. 3 nappia siinä oli: 1 kauluksessa, 2 alempana. „Tankki matkassa kulluu“ sanoo sananlasku.“

„Päällysvaatteena käytettiin viittaa. Se tehtiin sarasta, koko- tai puolivillaisesta. Sarka oli väriltään valkeaa, mustaa tai sinistä. Siniseksi painettiin sarka siten, että sinipotissa uunilla lämpöisessä hapannutettiin katajavettä n. viikon ajan ja sekaan pantiin sinihiiltä. Sarka annettiin olla värivedessä 3 vuorokautta ja silloin oli se värjäytynyt siniseksi. Viitta oli pitkä, nilkkoihin saakka ulottuva. Se oli useammasta kappaleesta koottu. Takapuoli, selkäkappale oli yhdestä kappaleesta, samoin kumpikin etukappale. Selkäkappaleen ja etukappaleiden välissä oli kainalon alla kappale, roihka. Se oli ylhäältä kapeampi, alhaalta leveämpi niin että viitta oli liepeistä leveämpi. Hihat olivat yhdestä kappaleesta. Kaulus oli leveä, kaksinkertainen ja kerrosten välissä oli kovetus, joka teki kauluksen kovaksi, kankeaksi. Tavallisesti oli kaulus käännettynä alaspäin, kolkat alas, mutta pyryilmoilla se nostettiin pystyyn. Vuorina oli viitoissa ainoastaan hartioissa kappale ohutta kangasta. — Viitta oli hyvin väljä. Se voitiin vetästä

turkinkin päälle. Nappeja siinä ei ollut, kiinnitettiin vain vyöllä ja takapuolelle tehtiin *nyrylöi*.“

„Turkkiloi oli ja on vieläkin lyhytturkki l. parkkiturkki ja pitkäturkki. — Turkki tehdään lampaan nahasta. Pitkään turkkiin menee n. 7 nahkaa. — Nahat ommellaan toisiinsa reunoistaan läptuoheen ja teräs pannaan väliin. — Lyhyet turkit ovat tavallisesti päällykseltömät, pelkkä nahka vain, karvapuoli sisällä ja nahan ruskettunut lihanpuoli ulkona. Eikä niissä ole tavallista turkin kaulustakaan. Arkipäivinä niitä miehet käyttävät sekä työssä että matkoilla. Monasti lämpöisessä tuvassakin turkki päällä istuvat. — Joskus ovat pitkätkin turkit päällykseltömiä. Niitä vanhat miehet käyttävät. Vyöllä ne kiinnittävät ympärilleen. — Tavallisesti kuitenkin ovat pitkät turkit päällystetyt. Päällyys on mustaa sarkaa tai omakutoista verkkaa taikka nykyään enimmittään kauppiaalta ostettua verkkaa. — Kaulusta oli ennen matala, lammasnahkainen. Nykyään se on korkea ja siperskasta tehty. — Ainakin ennen pantiin turkin etupuolten reunaan suroppa. Se oli jonkun eläimen nahasta, saarvan, metsäsian, vesikon. Nyt kuuluvat käyttävän lammasnahkaa. „Oisin tietäntä turki, mut en saant surop-paa“, sanoivat. — Turkissa ei ainakaan ennen käytetty nappeja. Vyöllä vain kiinnitettiin. — Selkäneuletta ei turkissa ennen ollut.“

„Vyöt: Turkin, viitan päällä käytettiin kussakkoa. Se väännettiin vyölle päät taakse. Se oli villalangasta kahdella puikolla kudottu. — Paidan päällä pidettiin paitavyötä, jota sanottiin myös seinävyöksi tai sormivyöksi. Se oli valmistettu (tikuttamalla?) villalangasta, panttin 50 lankaa. Ehkä kudottiin seinällä koska seinävyöksi sanottiin.¹⁾ — Vyöllä riippuivat tulukset tuluskontissa, jossa oli nahasta

¹⁾ Vertaa Suomal. koristeita II: 1, 2 Nauhakoristeita sivu 6, kuva 2 ja värikuvat 27 ja 28.

lämsä, sekä tupakkakukkaro, vaskikampa ja vaskinen korvalusikka. — Vyötäisillä käytetään vieläkin suolivyötä, jota myös sanotaan solkivyöksi, jos se on solilla koristettu.“

„Päähineet: Ennen käytettiin sirkkahattua, jossa oli hatun ympärillä nauhassa tinasta valettuja sirkkoja. — Huopahattua sanottiin ennen vilttihatuksi, nyt sitä sanotaan läppäksi l. läppähatuksi. Hatun eri osain nimet ovat hatunperä, hatunlieri, nauha, nappi ja vuori. — Kesällä pidettiin paitsi läppää myös vuraskaa (lippulakkia), leveäpesäistä kesälakkia, sekä nuuppaa, matalaa kesälakkia ja olkihattua, joka on tehty tikutetusta olkinauhasta. — Talvella käytetään karvahattua, Virolahehattua, karvalakkia, lyyssihattua ja joskus paslikkaa. On myös siperskahattuja. Virolahehatussa voi korvat kääntää alas. Lyysihattu on tavallisesti tasapäällinen.“

„Jalkineet: Työssä, metsällä, heinätöissä käytettiin kestäisin tuohivirsuja ja tuohikenkiä. — Tuohivirsut olivat matalat. Siinä oli kärki, kanta — „ossaa miekii virsu tehdä, mut en ossaa kantaa kääntää“ —, ja virsukorvat, joista nuora, paula, pujotettiin ja sidottiin jalan päällitse sekä kannan takanta rantiukseen kiinni. — Tuohikengässä oli varsi, se oli jonkunlainen ummiskenkä. — Uulottimet olivat nahasta tehdyt matalat kengät. Reunassa oli reijät, joista nauha pujotettiin ja siten kiinnitettiin jalkaan. Mitään korkoa ei uulottimessa ollut. Uulottimia käyttivät miehet työssä ollessaan kesällä. Naiset käyttivät niitä kirkossa käydessäänkin sekä töissä kesin talvin. Käyttivät naiset myös talvisin tuohikenkääkin, ummiskenkää. — Upokkaat oli myös joku kenkämuoto, jota ennen käytettiin. Nahasta se oli tehty.“ — — — — —

„Saappaat olivat tavallisimmat kengät ennen ja niin nykyäänkin. Niitä käytetään kesin talvin. Varret niissä joko puolissäreen ulottuvat tai korkeammatkin, polveen asti ko-
hoavat.“ — Apsatteihin (s. o. korkoihin) useasti lyödään

tenkelikköjä, isopäisiä nauvoja. — Ennen useimmin itse tekivät saappaansa; itse myös nahan parkitsivat pajun parkilla. — Solkikenkiä oli ennen käytetty. — Pakkasella tavattiin ennen kääriä rättejä kenkien päälle.

„Jalkaräti, sukat: Jaloissa käytettiin rättejä, jotka kierrettiin joko paljaaseen jalkaan tai sukkien päälle. Räti olivat noin 2 korttelin levyisiä ja 5 korttelin pituisia vaatekaistaleita. Ne oli kudottu liinaiisiin loimiin villakuteella. — Sukkia käytettiin sekä puolsukkia että varsisukkia. Varrensuu koristettiin kirjoilla kaikenvärisillä, enimmäin punaisilla ja sinisillä. Se oli varsin poltra kun kirjaillut sukkien suut näkyivät saappaanvarsien alta. Sukansuuta sanotaan myös sukan kaulukseksi. — Sukat kudotaan villoista. Käytetään myös pumpulilankaa. — Talvella käytettiin kengissä vielä olkiakin, kun olivat kovat pakkaset.“

„Käsineet: Kintaat ovat leveäsuiset isolla neulalla villalangasta neulomalla tehdyt; neulotaan yksi piusta kerralla. Niitä ei enään joka nainen osaa neuloa. — Lapaset, joita myös sanotaan lapikkaiksi, ovat kapeasuiset, kapearanteiset ja kudotaan puikoilla. — Rukkasia on suomen-, savon- ja vennäinrukkasia; niitä on kauppiailta myytävänä. Rukkaset ovat nahasta.“

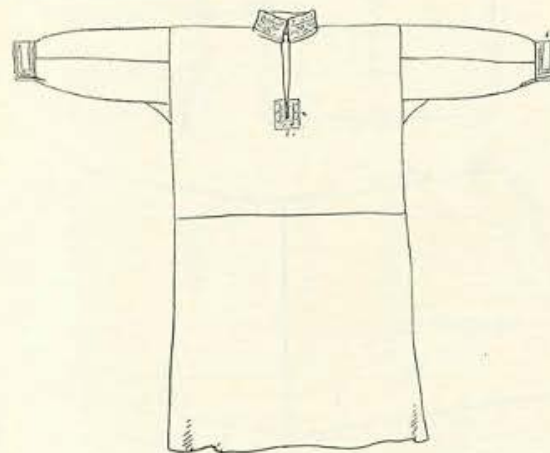
„Sormukset: Useasti miehetkin käyttävät sormusta, vars. ennen, ja ainakin nuoret miehet. — Tinasormus valettiin itse. Jäniksenleipään (= koivun maitokänsään) tehtiin kaava, kuva, johon valettiin tinaa.“ Käytettiin myös vaskisia ja hopeisia y. m. sormuksia.

V. E. Smedberg kertoo Suomal. Kirjallisuuden Seuran hallussa olevassa ruotsinkielisessä matkakertomuksessaan Uudenkirkon ja Kuolemajärven pitäjistä muun muassa seuraavaa:

Äyrämöisillä miehillä sekä naisilla on pitkä valkea takki (kostoli) muiden vaatteiden päällä. Naisilla on sininen, punainen tai punakirjava hame, paidassa ompelemalla kuvitettu punainen rintalappu ja hopeasolki, ja on heillä korea ompelemalla kuvitettu esiliina. Sukkien väri on Uudellakirkolla punainen ja Kuolemajärvellä sininen tai valkea. Päässä on vaimoilla valkea liinavaate, joka on taivutettu myssyn muotoiseksi (huntu). Tyttöillä ovat hiukset nostetut ylös ja köytetyt pyöreäksi letiksi keskelle päälakea ja on hiuksien ympäri köytetty punainen nauha. Kuitenkin eroaa Uudenkirkon äyrämöisten puku Kuolemajärven samasta puvusta niin, että jo ensi silmäyksessä näkee, kumpaisestako pitäjästä henkilö on. Savakot eivät käytä kostolia ja on heillä melkein sama puku kuin se, jota käytetään Viipurin pitäjässä.

KOIVISTO.

Koivistolla ovat vanhat kansanpuvut säilyneet käytännössä kauvemmin kuin melkein missään muualla Karsjalassa ja ovat viimeksi siellä käytetyt puvut osittain sangen vanhaa muotoa.

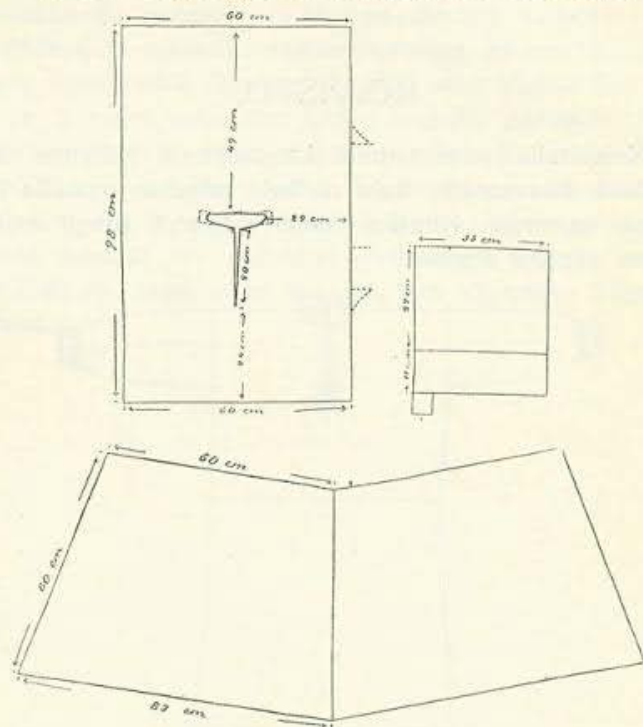

Koivistolainen sepaluspaita.

Kuten Äyräpään kihlakunnassa, pohjoisessa ja itäisessä Inkerissä sekä Rannan kihlakunnan eteläisessä puoliskossa enimmäkseen, on kansanpuku Koivistolla ollut äyrämöinen, paikkakunnan vanhan asutuksen omainen.

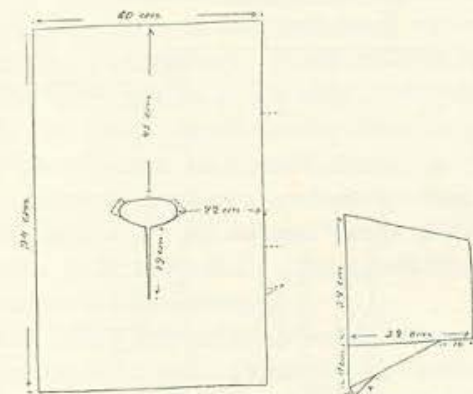
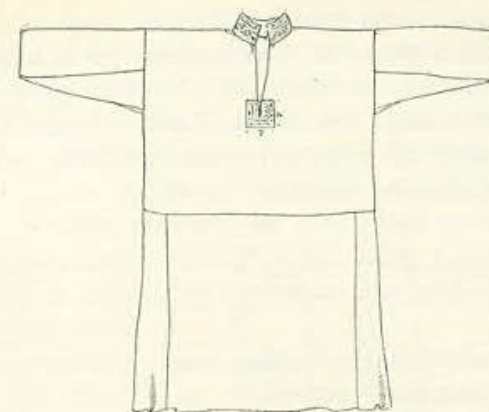
Naiset käyttivät kahtalaisia paitoja, sepaluspaitoja ja rekkopaitoja. Edellistä laatua on vaimon (kuvassa oikealla)

paita, jossa on sepalus keskellä rintaa, sepaluksen alapäässä pieni (noin 7 senttiä korkea ja leveä) punaisella ja sinisellä langalla koristettu rekko, niinikään punaisella ja sinisellä langalla kuvitettu noin 5 à 6 senttiä korkea pystykaulus, jonka päissä ovat rihmarakset sepaluksen sulkemista var-

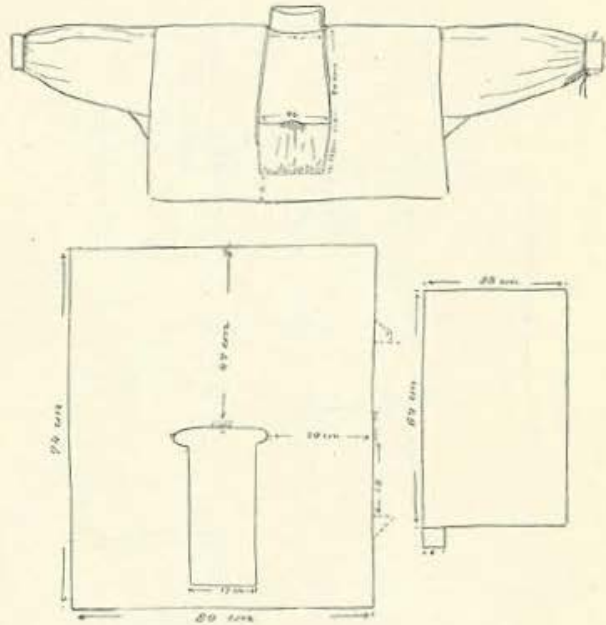
Sepaluspaidan osia.

ten joko käyttörihmalla tai pyöreällä soljella. Mainittuja sepaluspaitoja on kuvattu tähän viereen. Kuten tavallista ovat niiden yliset eli hartiukset aivinaisesta, alaset piikosta tai tappuraisesta tehdyt. Paitakuvien ohella olevat piirrokset osoittavat hartiuksien keskipalaa, hihan paloja ja alasienvaatepaloja, miten ne ovat toisiinsa liitetyt. Toisissa (ja kai

Koivistolainen sepaluspaita ja sen osia.

vanhempimuotoisissa) sepaluspaidoissa ovat hihat tehdyt kolmesta suunnikkaisesta vaatepalasta, joista kainalotilkku on melkein neliön muotoinen, ja käytetään myös liitinkisiä ompelulla kuvitettuja hihansuita. Alasia nähtiin vielä 1880-luvulla sellaisiakin, jotka oli vain kahdesta neliskulmaisesta piikkopalasesta tehty.

Rekkopaidan yliset, hartiukset ja hiha.

Rekkopaitojen ylisissä on samanlaatuinen (ehkä vähän korkeampi ja kirjavampi) erivärisillä langoilla kuvitettu pystykaulus kuin sepaluspaidoissa. Sitävastoin on sepalus vasemmalla puolella, leuan alla kun on keskirinnan yli ulottuva rekko, joka on noin 15 à 20 senttiä leveä ja noin 25 senttiä korkea sekä punaisella ja muunvärisillä langoilla kuvitettu (katso tytön paitaa kuvassa vasemmalla). Rekko

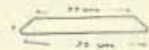
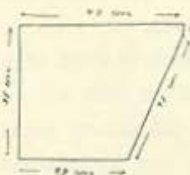
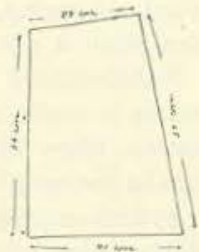
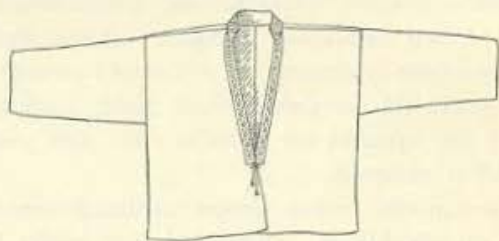
on tavan mukaan ommeltu erityiselle keskeltä tiukkaan poimutulle liinavaatteelle, joka on ommeltu kiinni kaulukseen ja kahdelta puolelta hartiuksiin eli ylisiin, mutta ehkä vielä tavallisemmin alapäästä alasiin. Villalangoilla kuviteissa hihansuissa on rihmaraksia, joihin köyttölanka on kiinnitetty, kuten kauluksen päissä. — Kuten äyrämöisissä naisten paidoissa yleiseen, on koivistolaistenkin paidoissa sangen vaihtelevia ompelukuoseja sekä kauluksissa että rekoissa ja on kullakin eri kuosilla ollut oma yleisesti käytännössä ollut nimensä.

Naisen hametta, jossa ennen vanhaan sanottiin olleen hartiukset eli olkahihnat, nimitetään Koivistolla hurstueksi. Sen pääosa, varsinainen hurstut, on ruutukkaisuuteen vivahtava puna-, musta- ja valkoraitainen villavaate (skottilaisen shawlin ulkomuotoa). Poikkiraitaista helmavaatetta sanotaan hurstuen teräksi ja oli se jo viisikymmentä vuotta sitten noin 20 senttiä, myöhemmin lähes 30 senttiä leveä, kuten tytön hurstuesssa vasemmalla kuvassa. Alimpana oli hurstuen helmassa punainen pyöreävartainen nauha, jota sanottiin tikutteeksi, tai oli helman reuna pääärmäty punaisella veralla, pääärmeveralla. „Hurstuvekaulus“ oli tavan mukaan paksusta liinavaatteesta.

Hameen päällä käytettiin aivinaista esivaatetta, jossa oli noin 20 senttiä pitkä pää. Tämä pää oli usein muodostettu seuraavaan tapaan: ylinnä punainen nauha, sitten punaisesta, sinisestä ja valkoisesta (tai keltaisesta) rihmasta tehty nytyinki, sitten taas punainen nauha, valkoinen välivaate ja alimpana sininen sarsikangas. Tämä, josta suurin osa kude-rihmoja on revitty pois, on tehty enimmäkseen seulanpohjan tapaiseksi, johon on tikutettu yhteen loimirihmojen kanssa 8-merkeiksi valkoista ja punaista kerrattua lankaa. 8-merkkien alla jatkuvat loimirihmat lyhyinä patsaina (syrjäisinä) ja vihdoin helttuina eli ripsuina (katso vaimon esiliinaa kuvassa oikealla). Myöhemmin pantiin välivaateen päähän ainoas-

taan nauhoja ja ripsuja, kuten on tytön esiliinassa kuvassa vasemmalla.

Siinäkin suhteessa on koivistolainen puku pysynyt viimeiseen asti vanhanaikaisena, että siinä ei ole liiviä

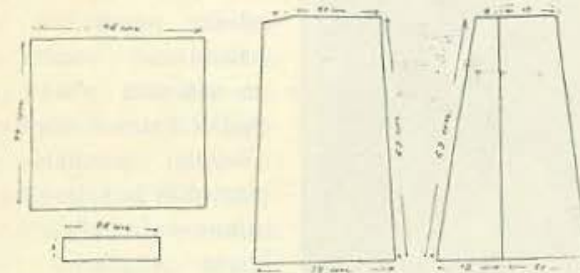
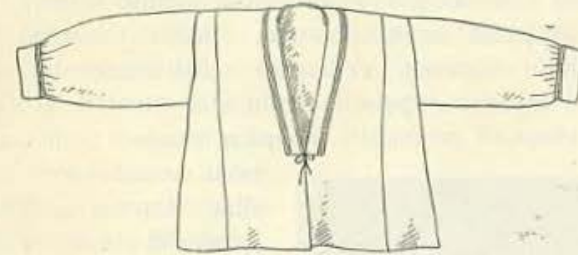
Koivistolaisen naisen linaviitta ynnä sen osia.

eli tankkia. Paidan päällä käytettiin kesällä ainoastaan linaviittaa ja talvella sarkaviittaa.

Linaviitta on tehty toimikkaisesta (neliäntisestä) liinavaatteesta ja on se varustettu noin 6 senttiä korkealla, enimmäkseen punaisella villalangalla kuvitetulla pystykauluksella ja niinikään erivärisillä villalangoilla kuvite-

tuilla sepaluksilla, joiden päihin on liitetty punaiset tupsupäiset käyttönauhat (katso kuvassa tyttöä vasemmalla). Liinaviitta tehtiin tavan mukaan 11 à 13 vaatepalasta: 2 etupalaa, 2 selkäpalaa, 2 armastiilkkua (kainalotilkkua), 2 roikkaa (kairaa) helmassa sivuilla, 2 hihaa (kumpainenkin joko yhdestä tai ehkä useammin kahdesta palasta) ja 1 kaulus.

Koivistolaisen naisen sarkaviitta ynnä sen osia.

Sarkaviitta on lyhyt, valkeasta sarasta (katso vaimon takkia kuvassa oikealla). Siinä on kaulan ympärillä päärmepunaisesta verasta ja rinnassa punaisesta ja sinisestä villalangasta tehdyt rellit eli kirjutukset. Kuten liinaviitassa on sarkaviitassakin käyttönauhat rintakoristuksien eli sepaluksien alapäässä. Sarkaviitat tehtiin noin kymmenestä vaatepalasta. Miehestä sekä etu- että takapuoli oli usein samaa palaa, mutta kapeita reunakaistaleita oli liitetty eteen mo-

lemmin puolin ja kolmekulmaiset kairat rohkamoiden alapuolelle sivuille (yksi tai kaksi kummallekin puolelle). Hihat olivat kumpainenkin tavan mukaan yhdestä sarkapalasta, ainoastaan pitkä kainalotilkku reunojen välissä puoleen hihan pituutta. Kuten kuvasta näkee, on helmassa sivuilla pykälä.

Hiuksensa käärivät vaimot palmikkojen (valkeiden nauhojen) kanssa sykeryksiin, jotka pantiin solmuun ja kasoihin pääläelle hankkirihmalla. Päälle asetettiin huntu, joka tehtiin hienosta valkeasta neliskulmaisesta palttinalasesta myssyn tapaiseksi, niin että etupuoli jäi sileäksi, mutta takapuoli poimuttiin alaspäin vaateen kahdesta kol-

Koivistolainen vaimo.

kasta muodostetun solmun alle. Hunnun päällä pään ympärillä pidettiin yksipuoliset palmikon nenät, jotka tehtiin punaisesta verokaistaleesta reunustamalla se sinisellä silkkinauhalla (katso vaimoa värikuvassa oikealla). Samallaisia (mutta pitempiä) kaksipuolisia palmikonneniä käytettiin kirkossa käydessä riippumassa yksipuolisista palmikonnenistä takana selässä.

Tytöt käärivät niinikään hiuksensa kaksiin sykeröksiin, jotka pantiin ristiin keskelle päälakea. Niiden ympäri pantiin punaverkainen tinanastainen säppäli, jonka etupuoli asetettiin pääläelle noin kaksi tuumaa hiusrajasta taaksepäin ja takapuoli niskaan noin kaksi tuumaa hiusrajan yläpuolelle. Sepeleestä riippuivat takana pitkät polvien alapuolelle ulottuvat punaverkaiset, alaspäin levenevät palmikot.

Naiset käyttivät yleiseen valkeita sukkia, pyhinä kuvaraitaisia vikkelsukkia. Jalkineet olivat 1800 luvun alkupuolella ruojukenkiä eli paulakenkiä, jotka oli tehty kolmesta nahkapalasta: ruoju eli päärmä, jonka läpien läpi köyttöpaula oli pujotettu; lappi, joka kattoi jalkoterän keskikohdan ja jonka pykälöity pää oli käännetty eteenpäin; ja pohja, joka muodosti verrattomasti suurimman osan kengästä.

Käsissä käyttivät naiset talvisaikana joko sormikkaita tai kintaita. Edellisien sormien päissä oli usein koristuksina punaisia tupsuja. Naispukuun saattoi myöskin kuulua vyötäisiltä nauhassa riippuva leveäsuinen tasku.

Miehen paita tehtiin piikosta tai palttinaisesta (pyhäpaita). Jotenkin leveä kaulus oli tehty hienommasta vaatteesta kuin itse paita. Sepalus suljettiin valkeilla palmikoiduilla nauhoilla.

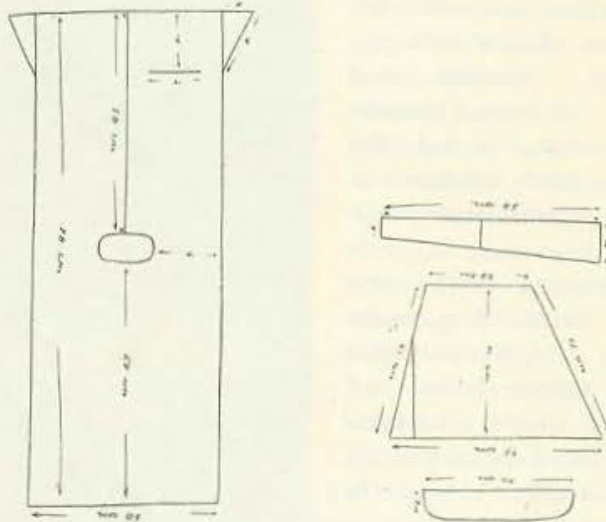
Kylmänä aikana käytettiin valkeasta paksusta sarasta tehtyjä nauhapöksyjä. Näiden lahkeet oli halaistu sivuilta ja köyetyt mustanvalkeankirjavilla palmikoiduilla nauhoilla kiinni polvien alta. Pöksyissä eli housuissa oli lyhyt sepalus oikealla puolella, jolla puolella myöskin oli tasku, milloin sellainen housuissa oli. — Kesällä käyttivät miehet pääpiirteiltään vastamainittujen housujen

Koivistolainen mies.

muotoisia, ruohtimisesta tai villaisesta vaatteesta tehtyjä rumpusuupöksyjä.

Kuten housut, olivat myös miesten viitat talvella paksusta sarasta. Ne olivat jotenkin pitkät. Kaulaliitinki oli

Koivistolaisen miehen sarkallivit ynnä sen osia.

punaista verkkaa. Viitta köytettiin rinnasta parilla sinisellä punatupsuisella nauhalla. Viitta oli päällysnuttu. — Takkina käytettiin „sarkaliivejä“, jotka olivat viitan tapaiset, paitsi että olivat paljon lyhemmät, että niissä oli tasku oi-

kealla puolella ja kolme paria köyttönauhoja rinnassa. — Lämpimämpänä aikana käytettiin takkina „lyhyttä mekkoa“, joka tehtiin hienosta toimikkaasta ja varustettiin kirkasvärisillä, tupsuisilla köyttönauhoilla. Päällystakkina taas käytettiin „pitkää mekkoa“, joka oli tehty paksusta toimikkaasta ja jossa oli myöskin köyttönauhat rinnassa sekä usein yksi tasku sivulla. Pitkässä mekossa oli kaulus usein hienommasta kankaasta kuin muu vaate.

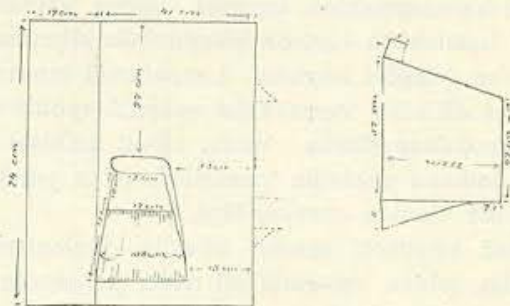
Päähineinä käyttivät miehet matkoilla talvisin „kolmemastoisia“ hattuja eli pitkällä ylöspäin käännettyillä korvalisilla varustettuja karvahattuja. Kesäisin kirkkomatkoilla taas „pajaskihattuja“ eli huopahattuja, joissa oli tinasolkisia samettinauhoja pesän ympärillä. Nuoret miehet pitivät hattuissaan usein silkkinauhoja.

Jalkineina käyttivät miehet vanhaan aikaan suplikkaita, laapottimia tai virsuja. Ensimmäiset olivat nahasta tehdyt, pieksusaappaiden tapaiset, joiden verraten lyhyet varret oli halaistu ja kannan takapuolelle kiinnitetyillä pauloilla säärien ympäri köytetty. Laapottimet tehtiin hienosta nuorasta ja oli niitä varrekkaita saapaslaapottimia ja varrettomia ruojulaapottimia. Virsut olivat tuohiset ja kiinnitettiin ne jalkaan pakloilla (pauloilla), jotka pujotettiin virsun reunoilla olevien ansojen läpi.

Käsissä käyttivät miehet talvella villalangasta kudotuja kintaita, joiden varsisuut oli usein punaisella kuvitettu.

KUOLEMAJÄRVI.

Vaikka Kuolemajärvi viime vuosisadan alkupuolella ja keskivaiheilla oli Uudenkirkon kappeli, olivat kansan puvut siellä enemmän Koiviston kuin Uudenkirkon pukujen tapaisia, kai senkin tähden, että kuolemajärveläiset kuten koivistolaiset olivat pelkkiä äyrämöisiä.

Paidan ylisien osia.

Paita oli Kuolemajärven naisilla samallinen kuin Koiviston, ainoastaan rekoissa olivat ompelukuosit toisellaisia; kuvitukset hihojen suista hävisivät Kuolemajärveltä ennen kuin Koivistolta.

Hurstuiden (= hameiden) helmassa oli Kuolemajärvellä leveämmät viirut ja olivat hurstuen pietimetkin vähän toista laatua. Hurstuissa, joilla käytiin rippikirkossa, oli

lavan mukaan vähän tummemmat värit helmassa kuin muilla hurstuilla.

Pirralla tehdyssä taskunauhassa riippui vanhaan aikaan tasku, joka usein tehtiin ylijääneestä hurstuekankaan palasta. Siihen leikattiin leveä reikä ja taakse ommeltiin muuta vaatetta.

Esiliinat kehittyivät jotenkin samaan tapaan kuin Koivistolla. Niissä oli ennen vanhaan monivärisiä nyytinkejä, patsaita y. m. Monella tytöllä oli esiliinan päälle käytetty 16 laudalla tehty vyö, jonka töpyt (tupsut) riippuivat edessä.

Vanhaan aikaan ei käytetty liiviä. Paidan päällä pidettiin kesällä liinaviitta ja talvella sarkaviitta tai turkki, joka oli lyhyt. Turkissa oli mustaa villaa ympäri pitkin reunaa. Oikealla puolella oli rivi nahkaraksia, vasemmalla pitkulaiset nahkanapit. — Liinaviitassa olivat kaulus ja sepalukset kuvitetut. Vyötäisillä oli nappi ja raksi.

Ripillä käyneen hiukset jaettiin kahtia ja kierrettiin punaisella palmikolla (nauhantapaiseksi leikatulla veralla) sykeröiksi, jotka pantiin kiinni kiemuraina pääläen takaosaan. Sykeröiden ympäri pantiin säppäli. Säppälin tinaiset nastat valettiin kotona puuhun (kuvaan), joka oli kahdessa palassa, pieni valinreikä toisessa. Nastat ommeltiin punaisella langalla säppälin punaiselle veralle. Tyttöjen palmikot tehtiin siten, että punai-

Tyttö Kuolemajärveltä.

nen verkakaistale halaistiin vähän vinoon, näin syntyneet kapeammat päät ommeltiin yhteen ja kierrettiin hiuksien ympäri sykeröiksi. Leveämmät päät riippuivat selässä ja näiden ohella tavan mukaan sinisiä, ruohonpäisiä (rippikir-kossa mustia) silkkinauhoja. — Kun säppäli mustui, otet-tiin nastat irti ja kirkastettiin tuhalla. — Vaimojen hiukset asetettiin samalla lailla kuin tyttöjen, mutta palmikkona oli valkoinen nauha ja oli sykeröiden vahvistukseksi hiuksiin pantu vitla. Sy-keröiden päälle asetettiin valkoinen liinainen huntu, joka poimuttiin takapuo-lella, jonne tehtiin solmu päätteeksi. Huntu tehtiin Koivistolla ylhäältä leve-ämpi, Kuolemajärvellä terä-vämpi. — Kuolemajärvellä jättivät naiset hiuksia hun-

Valmo Kuolemajärvellä.

nun ulkopuolelle tavan mukaan vain ohimoille ja vähän niskaan, Koivistolla jätettiin hiuksia näkyviin ympäri pään paitsi otsaan.

Kengät ja sukat olivat samallaiset kuin Koivistolla. Rihmavaatteesta tehtyjä sääryksiä pidettiin vain metsässä käydessä.

Sormuksia käyttivät naiset yleiseen, köyhemmät vas-kisia, rikkaammat hopeisia, joissa usein oli hertta (sydä-menkuva) päällä. — „Kuka olj vähäki etosamp, sillä kolm riippuu rintahelmii ja kaks riippuu kulkuuhelmii, näist yks ussein mustii helmii.“

Miehen paidassa oli korkea kaulus, joka käännet-tiin alas.

Pöksyt olivat kesällä rihmasta, talvella sarasta, van-haan aikaan valkeasta sarasta, sitten harmaasta. Niissä oli vanhimpaan aikaan sepalus keskellä; sitten oli joku aika kaksi sepalusta ja välillä lämpsä. Pöksyissä ei ollut taskua.

Paidan päällä pitivät miehet harmaasta sarasta tehtyä tankkia, jossa oli kaksi taskua ta takana neljä vähän enem-män kuin vaaksan pituista halkea.

Kesällä oli miehillä kirkkoon mennessä päällimmäi-senä vaatteena pitkä valkoinen liinainen kostuli; talvella taas valkea sarkaviitta, joka pidettiin vyöllä kiinni. Vii-toissa oli mustat nahat hihojen suissa ja ruskea nahka pitkin reunaa, alkaen oikeanpuolisesta helmasta yli kau-luksen vasemmalle puolelle vyötäisiin asti.

Lammasnahkaiset turkit olivat, kuten viitat ja kostulit, niin pitkät, että ne ulottuivat alapuolelle polven.

Jalassa pitivät miehet supikaskenkiä, jotka olivat upok-kaiden tapaisia, paitsi että niissä oli umpinaiset varret, eikä pauloja. — Kenkien sisässä oli miehillä sarkaiset rätiit, jotka tätä tarkoitusta varten erittäin kotona kudottiin.

Tohtori U. Sireliuksen luvalla otetaan tähän hänen Suomen museossa (1910: 3 ja 4) julkaisemansa seuraava kertomus kuvineen:

VANHANAIKAINEN NAISPUKU LAVAN- SAARELLA JA SEISKARISSA.

Karjalan Koivisto ja siihen aikoinaan kuuluneet Lavan-
saari ja Seiskari ovat niitä harvoja seutuja, joissa vanhan-
aikainen kansan vaateparsi on ainakin osaksi näihin asti
säilynyt. Selostan seuraavassa mainittujen saarten entistä
naispukua, johon tutkimusmatkoillani viime kesänä olin
tilaisuudessa tutustumaan. Piirroksiset ovat matkatoverini
polyteknikko *Elis Kaalamon* kynästä.

Tytöt kulkivat täälläkin hajalla hiuksin aina kah-
deksanteen tai yhdeksänteen ikävuoteen, jolloin päätä ru-
vettiin pitämään tikutuksilla. Hiukset kammattiin takarai-
volle ja jaettiin niskan kohdalla kahteen osaan, joitten ym-
päri käärittiin tikute eli ohut koristeinen nauha siten, että
sen keskikohta tuli niskaan hiusosain välille. Näin muo-
dostuneet hiuspiiskat sidottiin juurestaan yhteen, ja kumpi-
kin kierrettiin omalta puoleltaan ympäri pään (kuval. I, 1)
minkä jälkeen niiden ympärille pantiin alusilkki (kuval.
I, 2). Tämä on vanteeksi muodostettu kolmea sormea le-
veä tuohinauha, joka on vaatteen sisään ommeltu ja jonka

SEISKARI.

ympäri on kääräisty pari sormea leveä ruuvullinen silkki (silkkinauha). Siihen osaan alusilkkiiä, joka tuli niskan puolelle, kiinnitettiin sisusvaatteeseen neulalla kassat eli eriväriset silkkinauhat, mitkä lepattivat hartioilla aina vyötäisille asti.

Vihittäessä oli morsiamella tytön päälaitte, mutta vihkimisen jälkeen kun sulhasen talossa oli käyty syömässä, pantiin päähän valehuntu (kuval. I, 3.) Tämä oli valkea, alusilkin päälle niskaan sidottu liina, jonka tarkoituksena oli peittää silkin etupuoli. Sen päälle sidottiin kapeahko silkkinauha, joka saattoi olla erivärinen, kalunainenkin, mutta kassoja ei valehunnussa pidetty. Sen sijaan olivat kassat pääryissä, jotka kuuluivat morsiamen varustukseen. Valehuntu sidottiin otsalle alusilkkiiä alemma, joten alaosa silkkinauhastakin joutui alusilkin alapuolelle. Valehunnun päälle pantiin punainen tai punapohjainen kaulavaate, johon otsan puolelle neuiloilla muodostettiin sarvet (kuval. I, 4.) Kun morsianta sitten lähdettiin viemään sulhasen kotiin, pantiin hänelle päähän tirkate eli iso nelikulmainen valkea vaate, joka laskettuna kasvoille riippumaan molemmista yläkulmistaan sidottiin niskaan kiinni sekä nostettiin yli pään selkään riippumaan. Tirkatteen alle jätettiin vain tuohialunen ilman silkkiä. Otsan yläpuolelle tirkatteen päälle kääräistiin silkkinauha ja itse tirkate panosteltiin ohimoilta vaskisilla nuppupäisillä neuoilla sarville. Kaulaan pantiin tirkatteen alle punapohjainen kaulavaate. Muutoin oli läksiäisissä yllä sininen, mutta hääpäivänä punainen ympärikkö eli hame. Tirkate oli sitten päässä sulhasen kotona koko hääpäivän, ja vasta seuraavana aamuna nuorikko hunnutettiin.

Hiuslaitos tehtiin nyt toisella tavalla. Tukikka kammatiin otsalle sekä pantiin jakaukselle, jolloin hiusosat käärittiin palmikolle, yhdellä ja samalla palmikolla eli ohuella kuvikkaalla nauhalla, minkä keskikohta jäi niskan taa

TYTÖN JA POIKSEN
PÄÄLAITTEITA
LAVANSAARELLA

- ① PÄÄTIKUTTELIJA
- ② AILUSIÄN KASSONEN
- ③ VÄLIPUUTU JA SIURKI
- ④ VÄLIPUUTU TÄNÄK
KAULAVANTE
- ⑤ TIRKATE PÄÄSSÄ

SYKAREHET PUNAVUOI AILA

HUNTUPAINEN
• VAIMO •
LAVANSAARELLA

(kuval. II, 1.) Näin syntyivät sykärehet, joista oikeanpuolisen tyveen lisäksi yhdistettiin kääre, s. o. noin 11 sm. pituinen ja 1 1/2 sm. paksuinen kankaaseen kietaistu hiuspötkö. Sykärehet käännettiin otsalle ristiin ja pyöräyteltyinä ympäri pään sidottiin niskaan kiinni. Jos nuorikolla oli hiuksia enemmän kuin sykäreihin tarvittiin, leikattiin niistä osa päälaelta pois, jos vähemmän, pantiin liinaa lisäksi. Hunnuttaissa laulettiin:

Anna siitinen sisonen,
Kuule kuin mie laulan,
Paa mieleen kuin mie pajatan.
Kun määät toiseen talloon,
Yli pellon naapuriin,
Kuin mänet sie tuppaan,
Mää sie kolmena tuppaan.
Vie sie luuta, vie sie lunta,
Mää itse kolmantena.
Ku sie lattiaa lakaset,
Älä lapsia lakase.
Laai lapset lavitsalle,
Pienet perti permannolta.
Ku on leipää talossa,
Vuole voita leivän päälle.
Kun ei oo leipää talossa,
Laita lastu lapsen kättee.

Huntu, joka oli nelikulmainen aivinainen liina, pantiin huivin tapaan kaksin kerroin taitettuna sykärehien päälle sekä sitaistiin vastakkaisista kulmistaan niskan kohdalta solmulle. Hartioille laskeuvista kulmista levitettiin ylempi alemman ylle. Alle jääneet sykärehet antoivat hunnulle muodon.

Nykyään on Lavansaarella vielä noin 50 huntupäistä vaimoa, joista nuorin lienee viidenkymmenen vuotias. Hun-

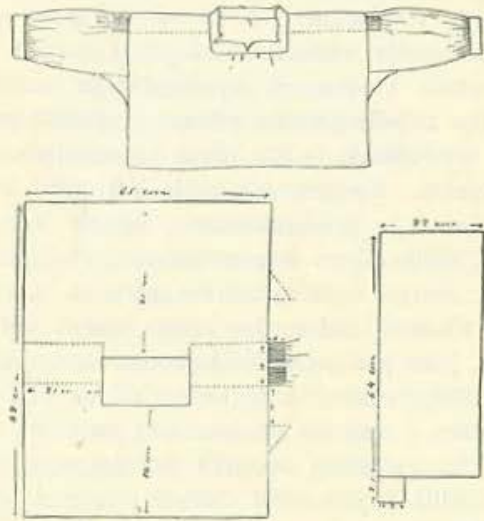
nun jälkeen tuli muotiin lakki, valkoinen kurenauhalla kiinnipantava päähine, jota Suursaareltä ja Tyttärsaareltä tuodut nuorikot ensin kantoivat. Muutamilla on „herran huoneessa“ vieläkin lakki päässä.

Ennen oli paita hihaton n. s. hankkipaita. Sen alaset olivat paksua rohdinkangasta. Niitä tarkoitettiin, kun sanottiin: „Mis on paksu, siin ei oo paljas.“ Jo kaksikymmentä vuotta sitten tulivat yleisesti käytäntöön matalakauluksiset, liitingilliset, alasettomat ja sepaluksesta napilla kiinnipantavat paidat.

Hame eli ympärikkö tehtiin kirjavaraitaisesta kaksivartisesta ympärikkökankaasta, jossa loimet olivat pellavaiset, mutta kuteet villaiset (kuva 1.) Koska paita oli hihaton, pidettiin ylliruumiin verhona aina ylisiä, joiden helmapuoli juhlatilaisuuksia varten oli nyytingillä ja nauhoilla koristettu ja jotka soljella pantiin kiinni. Kylmällä puettiin ylis-ten päälle hankkiliivit, jotka olivat kapearaitaista punapohjaista kangasta. Esvaate eli polle oli joko karttuuninen valkopohjainen ja punakukkainen, johon kangas tuotiin virosta, tai kotikutoinen kapearaitainen. Juhlatiloissa kantoivat niin vanhat kuin nuoretkin myös n. s. ryytiä, s. o. hienosta valkeasta pellavakankaasta tehtyä polviin ulottuvaa viittaa, joka pantiin kiinni kolmella nauhaparilla. Ulkosalla oli päällysvaatteena valkeasarkainen viitta eli hame, jonka pääntien ympärille oli ommeltu punainen verkakaista (kuva 2.) Se vyötettiin leveällä kuvikkaalla vyöllä, joka kudottiin niisillä käyttämällä vittaintä pirran sijasta. Ulkona oltaessa pidettiin yksi kaulavaate hunnun päällä ja toinen hartioilla hameen päällä. Jalassa olivat matalat passelkengät sukkineen.

VIIPURIN PITÄJÄ.

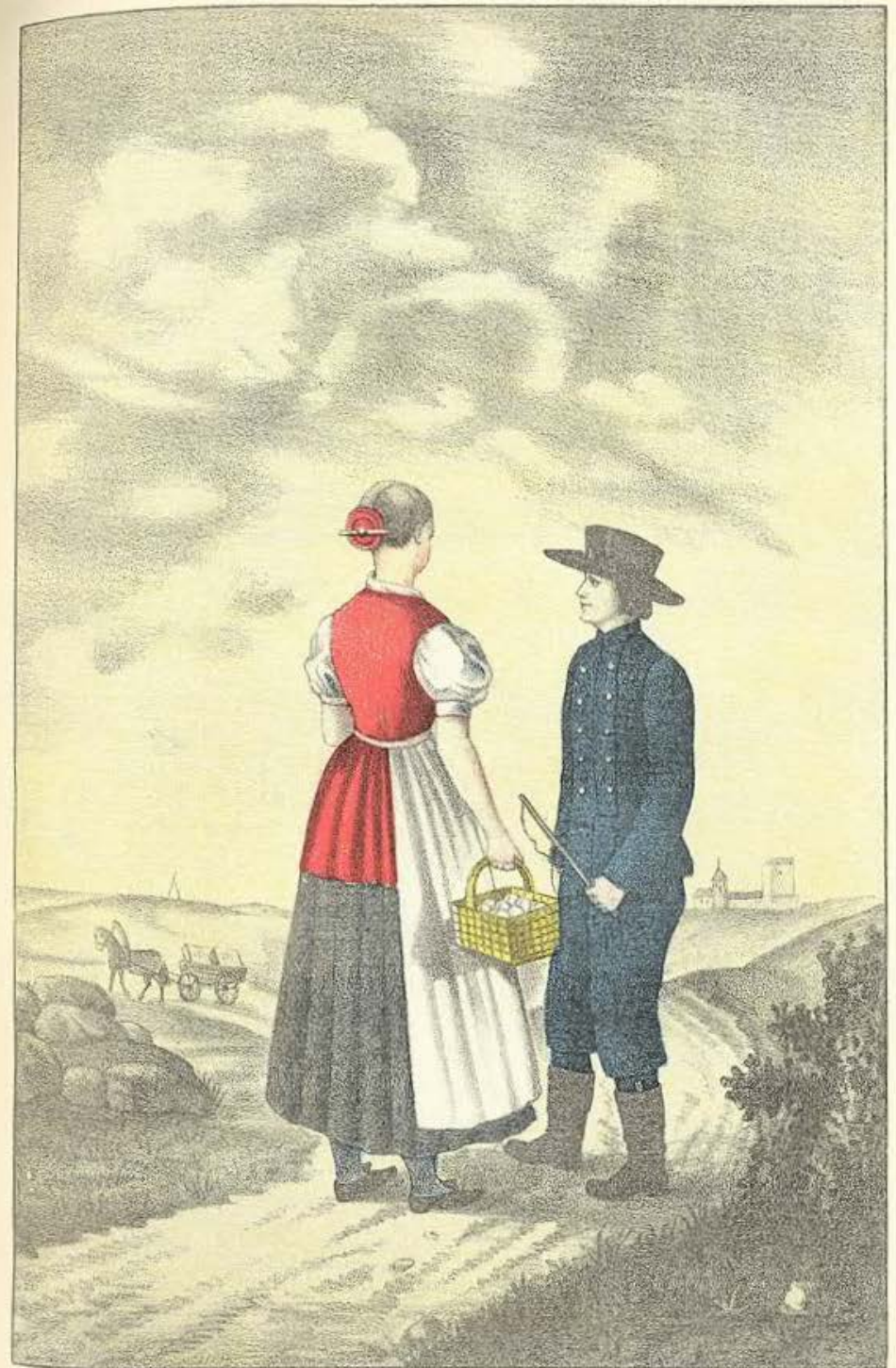
Viipurin pitäjän naiset käyttivät poimuihapaitoja, joiden hihat päättyivät kyynäspään yläpuolelle. Pääntiessä ei ollut sepalusta, vaan sormen levyinen kaulus, joka oli

Naisen paidan yliset ja näiden osia.

likattu valkealla rihmalla, kuten myös paidan olkapäät ja hihansuut. Kuten Karjalan kannaksen naisten paidoissa yleensä, oli Viipurinkin naisten paidoissa paksut alaset.

Hameet olivat tavan mukaan suoraviiruiset (pitkäraitaiset) ja poimutut ympäri kaulusta. Rippikirkossa käytet-

tiin hametta, joka oli mustaa vihtoriinia tai muuta (esim. sinistä) ostovaatetta. Ensi kerran ripillä käydessään käyttivät tytöt toisinaan kokovalkeaa hametta, jolloin myös liivit ja esiliina olivat valkeat.

Esiliinat olivat puumulisia ja aina leveät, kaksipietimiset. Rippikirkossa käytettiin mieluummin valkeita esiliinoja.

Liivit olivat vaimoilla mustat, nuorilla usein punaiset tai ruohonpäiset. Naisen istuessa ulettuivat ne noin kahden sormen korkeudelta penkin yläpuolelle. Liivit pantiin kiinni sekä sisäpuolella olevilla vyönauhoilla että usealla hakasparilla.

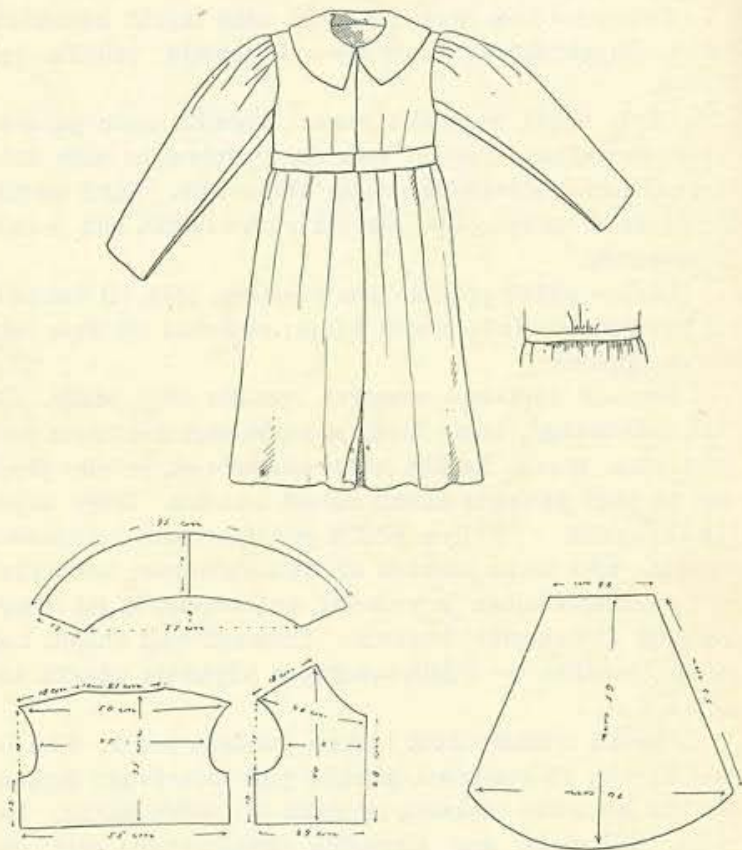
Liivien päällä pidettiin kaulavaatetta, joka oli kahdella tai kolmella neulalla edestä kiinni; neuloista oli aina joku koreanuppinen.

Kun oli kirkkoon mentävä, pantiin röijy päälle. Se oli „volliniekkä“, kuten liivit, ja myöhempinä aikoina melkein aina musta, kesällä usein puumulinen, ja niin pitkä, että se juuri penkkiin ulottui naisen istuessa. Röijy suljettiin hakasilla. — Röijyn päällä pidettiin usein kotikutoista shaalia, joka tavan mukaan oli kaksipietiminen, kokovillainen, mustapohjainen ja valkeilla, ruohonpäisillä tai muunvärisillä ristiviiruilla kuvitettu. Enimmäkseen shaalit kuitenkin ostettiin. — Päällysvaatteena käytettiin talvella ka-pottia.

Pienillä tytöillä olivat hiukset kahdella letillä. Kun he tulivat noin 15-vuotiaiksi, puettiin pää seuraavaan tapaan: Hiukset köytettiin niskassa rihmalla ja jaettiin kahtia. Samalla molemmat osat kierrettiin silkkinauhalla niin, että hiukset tulivat katetuiksi, ja kierrettiin ne sormenpituiseen hopeisen pääneulan ympäri nupuksi.

Kun tyttö oli vietävä miehelään, otettiin pääneula pois ja nostettiin hiukset ilman sitä takaa pääläelle ja pantiin päälle kova silkkinen myssy. Myssyssä oli sen etureunan

alle neuloilla kiinnitetty, noin neljän sormen levyinen pitsi, jota oli näkyvissä kolmen sormen leveydeltä. Myssyn päällä oli takaraivon yli lähes neljän sormen levyinen silk-

Naisen kapotti ja sen osia.

kinauha ja myssyn takana vielä silkkinauhasta tehty rosetti. Myssyä pidettiin kirkossa käydessä.

1850-luvulla tehtiin naisten hattu vielä kaulavaatteesta siten, että tämä ensin käännettiin kaksin kerroin kolmion

muotoiseksi, asetettiin päähän niin, että kolmion pisin sivu tuli hiusrajaan edessä ja päällekkäin olevat kasat riippumaan pään taakse. Näistä kasoista käännettiin alla oleva sisään eli ylös takaraivolle. Hiusrajalla oleva kaulavaatteen reuna käännettiin nyt kaksin kerroin, jotta hiukset tulivat edestä näkyviin noin tuuman leveältä. Sitten käännettiin sivuilla olleet kasat ristiin takaraivon alle ja siirrettiin vastaavilta puolilta pääläelle, johon kumpainenkin kasa kiinnitettiin neulalla. Sitten käännettiin vielä takana riippuva kasa yli vastamainitun risteyksen ja takaraivon kohdalta sisään. Vasta 1860-luvulla ruvettiin tekemään valmiita hattuja, joissa oli ripsuja kuvassa nähtävää laatua. Hattuja käytettiin kirkossa vasta sitten, kun alettiin jättää myssyt käytännöstä pois.

Arkena käytettiin enimmäkseen tuohisia jalkineita, ainakin kesällä; pyhinä nahkaisia. Nahkakengät olivat vanhaan aikaan paljon matalammat ja oli niissä aivan matalat kannat eli korot.

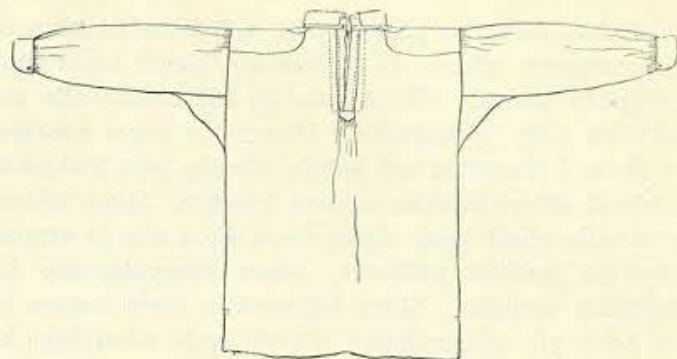
Kesäiset liinasukat olivat valkoiset, talviset villasukat saattoivat myös olla harmaat tai poikkiviiruiset.

Helmiä käyttivät nuoret naiset 1860- ja 1870-luvuilla, mutta eivät silloinkaan aivan yleisesti.

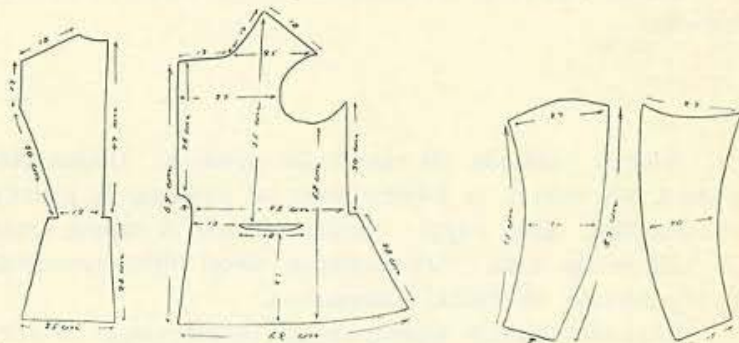
Lukuunottamatta kihlasormuksia käytettiin sormuksia harvoin.

Miehen paidassa oli aina halki rinnassa. Haljen yläpäässä oli rakset ja köyttörihmat tai puunappula pistetty raksien läpi, sitten nappi. Kaulus oli noin 5 senttiä leveä ja käännettiin alas. Arkipaidoissa olivat hihat avonaiset, pyhäpaidoissa oli liitinki hihansuissa.

Käytettiin sinisiä rihmapöksyjä (liinahousuja) ja harmaita sarkapöksyjä, joissa oli paljon poimuja takana. Se-

Miehen paita.

Miehen takki ja sen osia.

palus oli keskellä (ainoastaan rihmapöksyissä sanottiin ennen vanhaan olleen sepalus vähän toisella puolella) ja taskut sivuilla tai vain yksi tasku oikealla puolella. Myöhemmin eli 1860- ja 1870-luvuilla käytettiin lämssäpöksyjä.

Kesällä käytettiin ensin mustia sarssista tehtyjä liivejä, talvella harmaita, ne kun tehtiin samasta sarasta kuin pöksyt. Miesten liiveissä oli tasku kummallakin puolella.

Takki oli nimeltään jäntrikki. Sekin tehtiin kesäksi tavallisesti sarssista ja talveksi sarasta; juhla-ksi verasta. Siinä oli noin 15 à 20 senttiä pitkät vollit takana, ja se oli muuten myöhemmin käytetyn sortuukin tapainen.

Päällysvaatteena matkoilla oli joko pitkä sarkaviitta tai turkki tai viitta turkin päällä, jotka molemmat vyöllä vyötettiin. Työssä käytettiin talvella lyhyttä turkkia, joka oli ilman päällystä, kuten matkaturkkikin.

Päässä käytettiin kesällä huopahattuja, tinasoljilla koristettuja, ja talvella karvahattuja, joista kirjavat kilappakorvaiset olivat komeimmat. Enemmän käytettiin kuitenkin lippuhattuja paitsi sydäntalvella, jolloin karvahattu oli miltei välttämätön päähine.

Arkisaappaat olivat mahlikkaat eli mustaamattomasta nahasta tehdyt; pyhäsaappaat mustatusta nahasta. Kesällä käytettiin myös mataloita kenkiä, tuohivirsuja ja tuohitohveleita (virsuja käyttivät enemmän naiset, tohveleita miehet). Vanhaan aikaan käyttivät miehet vähän sukkia, enimmäkseen rähtiä jaloissaan.

Kintaita, villaisia, pitivät miehet talvella käsissään, enimmäkseen nahkarukkasiensa sisässä.

Sormuksia eivät miehet käyttäneet.

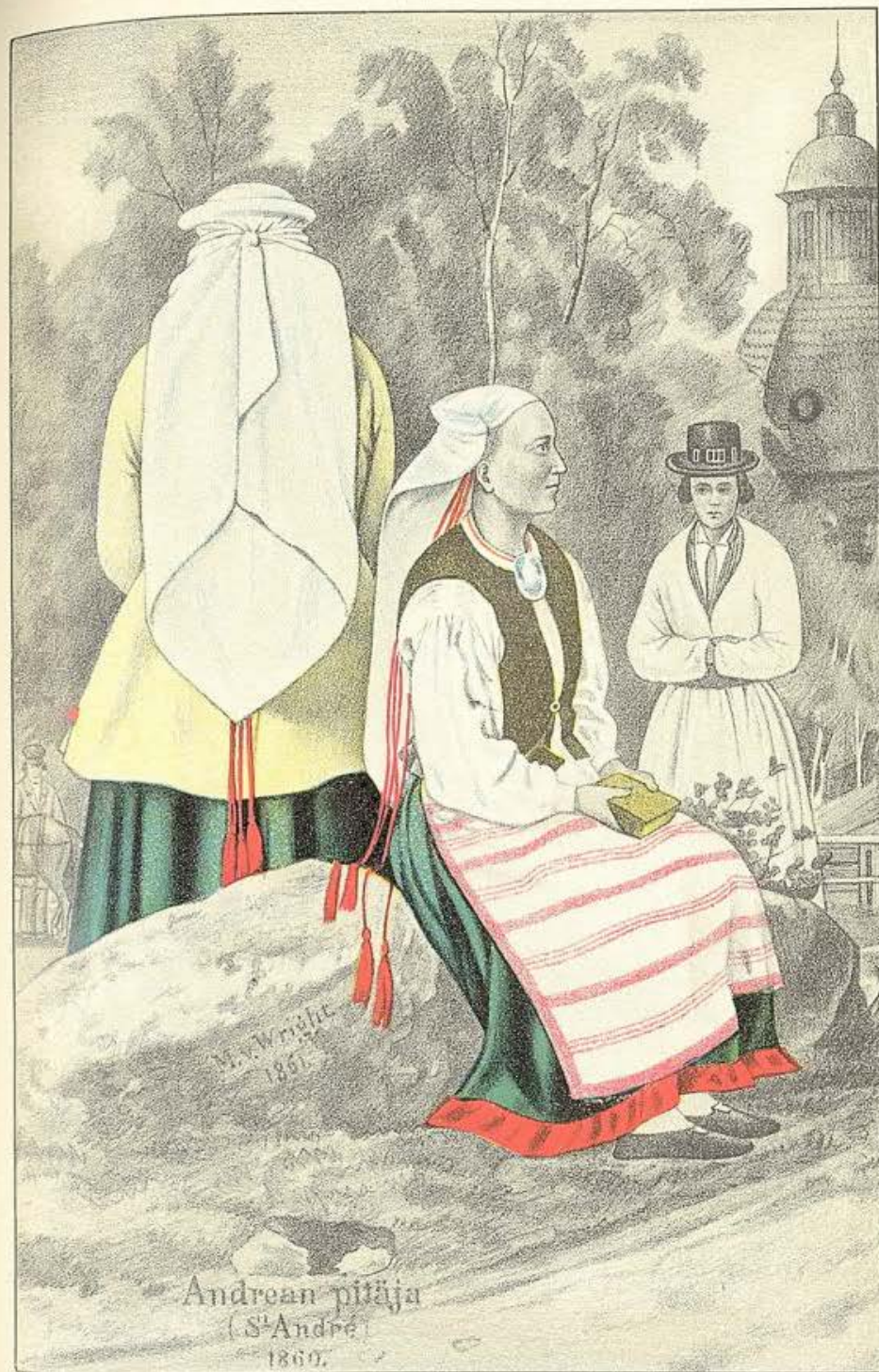
JÄÄSKI, ANTREA, KIRVU.

Isonvihan aikana olivat nykyinen Antrea, Jääski ja Kirvu yhtenä Jääskin pitäjänä, josta Antrea Uudenkaupungin rauhanteossa erotettiin Venäjän puolelle ja Kirvun kappeli vasta 1800-luvun loppupuolella omaksi pitäjäksi. Sestähtden olivat kansanpuvut näissä kolmessa pitäjässä viimeiseen asti samat.

Taulu, josta kolme Antrean pukukuvaa on paloittellamalla valokuvattu, on, kuten ensimmäisestä kuvasta nähdään, taiteilija M. v. Wrightin vuonna 1861 maalaama edellisenä vuonna tekemällään matkalla syntyneen luonnoksen mukaan.

Ensimmäisessä kuvassa on kaksi vaimoa ja yksi mies; selin oleva vaimo talvisissa, toiset kesäisissä pukimissa. — Toisessa kuvassa on tyttö talvitamineissa. — Kolmannessa kaksi tyttöä kesäpuvuissa, jotenkin yhtäläisissä kuin ensimmäisessä kuvassa esiintyvä toinen vaimo.

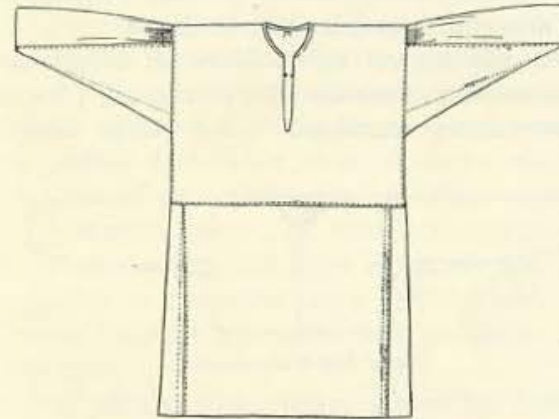
Naisten paidat olivat tavan mukaan yhdistetyt kahdesta osasta: ylisistä ja alasista. Edelliset olivat hienommasta pellavavaatteesta, palttinasta, jälkimäiset paljon paksummasta tappuraisesta eli piikosta. Ylisissä, jotka ulotuivat kaulasta noin vyötäisille, oli sepalus keskellä rintaa ja usein punasella langalla kuvitettu matala kaulaliittinki.

Antrean pitäjä
(St André)
1860.

Myöhempinä aikoina ja varhemmin usein myös pyhäpuvuissa oli naisen paita kokonaan palttinainen. Paidan sepalus suljettiin suurella hopeasoljella, jonka paljin pistettiin sepaluksen yläpäässä olevien rihmaraksien läpi.

Naisten hameet olivat tummansinisestä, paksusta villavaatteesta, helma punaista verkkaa ja noin 7 senttiä leveä. Varhemmin käytettiin myös ruskean ja valkean ruutukkaita

Naisen paita.

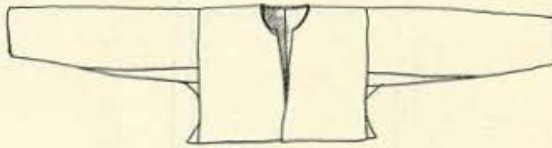
hursthameita, joissa niissäkin oli punaverkainen helmus (katso toista antrealaista kuvaa). Viimeksi mainitut olivat käytännöstä häviämässä jo 1850-luvulla, vaikka niitä vanhojen naisten vaateaitoissa säilyi 1870-luvun loppupuolelle, joten niitä on saatu säilöön kansatieteelliseen museoonkin.

Esiliinoja oli kahta laatua, kudonnaisia ja nytyinkisiä. Edelliset oli tehty vaatteesta, jossa valkealla pohjalla oli punaisia poikkiraitoja. Jälkimmäisissä oli useita nytyinkejä eli pitsejä ommeltu kukin erikseen valkeiden punaraitaisten

vaatekaistaleiden väliin (katso selin olevan tytön esiliinaa kolmannessa Antrean kuvassa). Nyytingit olivat pohjaväritään siniset, kuvitukset enimmäkseen punaisia tai keltaisia.

Tankit (liivit) olivat jo v. 1860 aivan yleisesti käytännössä. Ne olivat tehdyt mustasta (joskus sinisestä) villavaatteesta, ennen hakasparilla, myöhemmin napilla kiinni pantavat. Taiteilija on erehtynyt esittäessään sekä vaimon että tytön tankin kiinnipantuna pienellä soljella, jollaista käytettiin ainoastaan kostulia kiinnitettäessä.

Kesällä pukeutuivat naiset kirkkoon tai pitoihin, vieraisiin mennessään kostuliin eli liinaviitta, joka oli valkeata liinavaatetta, toimikasta, lyhyt (katso selin olevaa

Naisen kostuli eli liinaviitta

tyttöä Antrean kolmannessa kuvassa), varustettu kahdella rihmaraksella rinnan alla. Kostuleissa oli kaulus usein punaviiruinen. Liinaviitta suljettiin kostulisoljella, joka oli pieni, hopeinen, joskus sydämen muotoinen.

Talvella käyttivät naiset päällysnuttuna viittaa, joka oli tehty paksusta valkeasta sarasta. Viitassa oli kauluksen asemasta päärmänä musta nauha, joka saattoi olla samettinen. Sepalukset koristettiin punaisilla ja muunkin karvaisilla villalangoilla sekä välistä myöskin punaisella veralla (katso tyttöä Antrean toisessa kuvassa). Viitta kiinnitettiin hakasilla kuten tankkikin; nämä hakaset olivat vanhaan aikaan enimmäkseen tinaisia. Mitään nahkaa ei Antrean naisten viitoissa ollut, ei rohkamoissa eikä hihan-

suissa, vaan oli helmassa kumpaisellakin sivulla halki eli pykälä, jonka yläpää oli koristettu punaisella veralla (katso selin olevaa vaimoa Antrean ensimmäisessä kuvassa ja tyttöä toisessa kuvassa).

Tyttölapset käyttivät päähineenä pinteliä, joka oli noin 2 à 3 sentin levyinen musta silkkinauha. Se asetettiin hajallaan olevien hiuksien päälle niin, että keskikohta ympäröi pään ja pitkät päät riippuivat alas pitkin selkää (Antrean toinen kuva, jossa tytön hiukset, hän kun ei ole lapsi, eivät ole kokonaan levällään). Kun tyttö pääsi ripille kierrettiin hiukset sykeröihin, jotka punaisilla nauhoilla tiukkaan vedettiin vempelen muotoisiksi toisesta ohimosta toiseen (katso Antrean kolmatta kuvaa, jossa sykeröt toisen tytön päässä kuitenkin eivät ole aivan oikein esitetyt). Sykeröihin oli kiinnitetty pitkiä punaisia nauhoja, palmikkoja ja tikutteita (katso Th. Schwindt, Nauhakoristeita kuvat 41 ynnä 5, 9, ja 22), jotka päättyivät pitkiin terttuihin eli tupsuihin ja riippuivat pitkin selkää pintelin päiden tapaan, mutta vieläkin alemmaksi kuin ne (katso Antrean kolmatta kuvaa).

Kun tyttö oli vaimoksi vihitty, „poimittiin“ häissä pään sykeröiden päälle iso valkoinen huntu (katso Antrean ensimmäistä kuvaa) ja otettiin pois pinteli, jos sitä ei jo ennen ollut poistettu. Hunnun päällä käytti morsian vanhasta kodistaan sulhasen taloon vietäessä pääpyhettä, joka oli iso neliskulmainen, pitseillä reunustettu liinavaate. — Kun hiuksien sykeröihin kiertäminen oli sekä kipeätä tekevää että hiuksia turmelevaa, lakkasivat tytöt 1860-luvulla hiuksiaan sykeröihin panemasta ja käyttivät yksinomaan pinteliä. Vaimoiksikaan tultuaan he eivät enää antaneet hiuksiaan kiertää, vaan asetettiin hunnut irtonaisille sykeröille, joissa oli pellavia hiuksien asemasta ja jotka olivat helpot tarvittaessa sekä irroittaa että kiinnittää päähän.

Säärissä käyttivät naiset avojaloin tai paljain kengin kulkiessaan liinaisia, rohtimisia tai puumulilankaisia, sukan tapaan neulottuja eli kudottuja kalsuja eli kaputtoja. Milloin sukkia käyttivät, olivat ne valkoisia, kesällä vanhaan aikaan liinaisia, myöhemmin puumulilangasta kudottuja, talvella taas villaisia, jolloin pakkasessa sukkien päällä joskus pidettiin villalangasta neulottuja pohjallisia, etupäässä varpaiden suojana, ja niinikään villalangasta neulottuja kalsuja pohkeiden suojana. Kenkinä käytettiin mataloita, pohjilla eli anturoilla ja vähäisillä kantalapuilla varustettuja lipokkaita mustasta nahasta (katso kuvia). Näitä ennen käytettiin ruohikenkiä, joissa ei ollut erityistä pohjanahkaa.

Taskuja, vyötäisille köytetyissä nauhoissa riippuvia, käyttivät toiset naiset, toiset eivät.

Kesällä käyttivät naiset kirkkomatkalla käsineinä sormikkaita eli hanskoja, jotka olivat valkeasta puumulilangasta kuvikkaiksi neulotut. Talvella olivat sormikkaat vilalaiset, mutta enemmän kuin näitä käytettiin talvella paksusia villalangasta neulottuja kintaita, joiden varsipuolet usein olivat punaisella langalla kuvitetut. Kumpaisenkin kintaan kämmentaustaan oli tavan mukaan kiinnitetty jotenkin paksu tupsupäinen lelitetty villanauha. Nämä nauhat solmittiin yhteen, kun kintaat ripustettiin naulaan.

Miehen pyhäpaita oli palttinainen, vieläpä aivan aivainen. Arkipaita saattoi olla rohtiminen eli tappuraisesta rihmasta kudotusta vaatteesta tehty. Paidoissa oli yleensä jotenkin leveä kaulus ja pitkä sepalus keskellä rintaa, joka tavan mukaan oli ruskeaksi ahavoitu, sepalus kun oli aina raollaan ja jätti rinnan keskikohdan paljaaksi (katso Antrean ensimmäistä kuvaa).

ANTREA.

Talvihousut tehtiin valkeasta sarasta, koristettiin polvien alta sirkkasäärsiteillä (vaskisiloilla eli -nastoilla koristetuilla nahkapauloilla) ja lahkeet pistettiin upokkaiden (pieksusaappaiden) varsiin. Myöhemmin käytettiin talvella sinisiä villahousuja, joiden lahkeet pidettiin saappaiden varsien päällä. Kesällä pidettiin niinikään sinisiä housuja, mutta ne olivat puumulivaatteesta tehdyt. Työssä pidettiin kesällä rohtimisia työhousuja, joiden sepalus tavan mukaan oli pieni ja oikealla puolella, kuten enimmäkseen muissakin vanhan ajan housuissa.

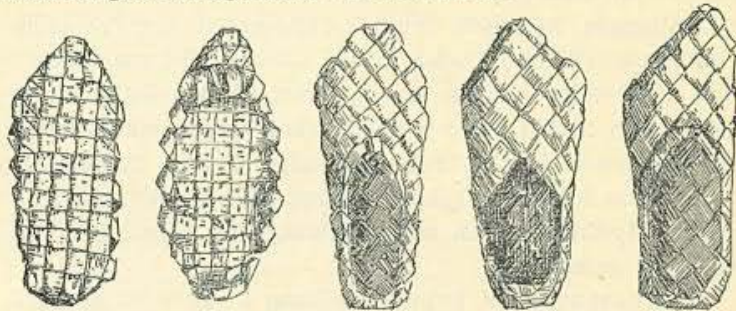
Antreassa käyttivät miehet 1800-luvun keskivaiheilla jo tankkeja (liivejä), jotka alussa olivat valkeasta sarasta kuten housutkin. Niissä kai ei alussa ollut taskuja, mutta myöhemmin tehtiin ensin yksi ja sitten kaksi taskua, kuten oli myöhemmin käytetyissä tummankarvaisissa tankeissa.

Takkina käytettiin lyhyttä viittaa, joka tehtiin valkeasta sarasta. Myöhemmin oli takki sininen; sitä sanottiin silloin tavallisesti nutuksi.

Päällysnuttuna oli kylmänä aikana pitkä, valkeasta sarasta tehty viitta, jota matkalla usein käytettiin turkinkin päällä ja joka vyötettiin vyöllä, vaikka siinä olikin rinnassa lyhyt nappirivi. Pitkät viitat koristettiin usein mustalla sametilla, jota pantiin kaulan ympärille, sepaluksiin ja hihansuihin. — Kesällä oli päällysnuttuna toimikkainen liinaviitta eli kostuli, jotenkin pitkä, ja vyötettiin sekin joskus vyöllä (katso miestä Antrean ensimmäisessä kuvassa).

Päähineinä käyttivät miehet talvipakkasessa karvahattuja (kilapannahkahattuja). Niissä oli suuret korvalliset, jotka enimmäkseen pidettiin ylöspäin käännettynä ja pauloilla tai nauhoilla hatun pesän yli yhdistettyinä. Kesällä käytettiin kirkkomatkoilla leveälierisiä pajaskhattuja (huopahattuja). Hatun pesän juurella oli tinasoljilla koristettu musta leveä samettinauha (katso Antrean ensimmäistä kuvaa).

Sukkia miehet harvoin käyttivät; niiden sijasta pidettiin rättejä, jotka kierrettiin jalan ympäri. Varsinaisina jalkineina olivat upokkaat eli lapikkaat. Ne tehtiin kahdesta valkeasta nahkapalasta, joiden saumat ulottui jalan ympäri noin 3 à 5 senttiä pohjasta. Varsinahka oli leveä ja takaa halki; tämä käärittiin housunlahkeiden ympäri ja köytettiin nahkapauloilla kiinni. — Tuvassa ja ulkotöissä liikuttiin enimmäkseen joko avojaloin tai tuohisilla jalkineilla, joita oli monta laatua: lötöt, virsut, laapokkaat, tuohitohvelit, tuohikengät, tuohipieksut, tuohisaappaat.

Lötöt.

Virsut.

Tuohikengiä eli tuohitohveleita.

Käsineinä oli miehillä talvella kintaat ja rukkasat, edelliset paksusta villalangasta neulotut tai kudotut, jälkimäiset luonnonvärisestä parkitusta nahasta. Useasti käytettiin kintaat ja rukkasat yhdessä, kintaat rukkasien sisässä.

Aug. Partanen kertoo Kansanvalistusseuralle jättämässään kertomuksessa „Muistiinpanoja asumuksista ja kansan tavoista Jääsen pitäjässä Karjalassa“ muun muassa:

„Saunassa käydään kesällä melkein joka arkipäivä, mutta talvella kaksi kertaa viikossa. Uimassa ei käydä muulloin, kuin hyvin kuumalla ilmalla. Käsiä ja kasvoja

pestään paitsi saunassa käydessä, riihestä tullessa ja kirkkoon lähtiessä. Usein tapaa miehen, joka ei ole pessyt kasvojansa riihestä tultuaankaan. On joku taas sellainenkin, joka ei sano pesneensä kasvojansa saippualla eikä suopalla eläissään. Lapsilta ei vaadita kasvojen pesemistä muulloin, kuin kirkkoon lähtiessä.

Alusvaatteita pidetään aina kolme ja neljä viikkoa ja sukkia pidetään vielä kauemminkin. Sängyvaatteita ei ole muuta kuin villainen täkki ja lakana olkien päällä. Oljet ovat sängyssä joko väljällä tai vaatteisen pussin sisässä. Kun vieraskin tulee taloon, niin sille kannetaan iso olkikupo keskelle lattiaa, joka siihen hajoitetaan; päänalaiseksi pannaan turkkia ja hursti (lakana) päälle.

Pyykkiä pestään neljä kertaa vuodessa; silloin on „suuri poukku“ (sotketaan poukkua = pestään pyykkiä). Ainoastaan huntuja ja muita satunnaisesti likaantuneita vaatteita pestään useammin. „Etsitäänpä nyt kaikki likasel vaatteet“ sanoo joku vanha emäntä, „sillä nyt pannaan iso poukku“. Vaatteet ensin hierotaan lämpöisessä vedessä ja pannaanpa sekaan vielä omatekoista saippuatakin, varsinkin hienommille vaatteille. Kun kaikki vaatteet ovat hierotut, pannaan ne yhteen suureen tiinuun, johon ammennetaan kuumaa lipeätä päälle ja joka sitten hevosella vietään joelle tai järvelle. Sitä seuraa kaikki talon naispuolet, jotka vaan kynnelle kykenevät. Ammeesta otetaan vaatteet yksittäin jäälle ja pitkävartisella vartalla lyödään lujasti niiden päälle ja väliin huuhdotaan niitä avannossa.

Sen jälkeen pannaan vaatteet samaan tiinuun kylmään veteen likoamaan toiseen päivään asti, jolloin ne laitetaan kuivamaan. Kuivat vaatteet vietään huoneesen ilman silitämättä.“

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa säilytetyn käsikirjoituksen mukaan kertoo Halinius toimittamas-

saan „Hushällnings Calender för Kirvus Kapellgäll år 1816“ muun muassa seuraavaa:

Naiset käyttävät enimmäkseen tuohikenkiä joko paljaassa jalassa tai lyhyiden sukkien kanssa. Nahkakenkiä käyttävät he ainoastaan kirkossa käydessään, talvella vilmaisien ja kesällä rihmaisien sukkien kanssa.

Miehen kirkkopuvun selittää hän seuraavasti: Villaisesta ja liinaisesta rihmasta kudotulla kirjavalla vyöllä vyötetty sarkaviitta, joka 6 vuotta sitten vielä oli harmaa, mutta nyttemmin on valkea. — Valkea tankki. — Pitkät valkoiset liinaiset pöksyt. — Saappaat (10 vuotta sitten vielä pieksut ilman kantalappuja). — Kaulukseton ja liilingilön paita. — Musta huopahattu päässä, hiukset leikkaamatta, pitkät.

Tytön pyhäpuvun selittää hän taas seuraavalla tavalla: Sarkaviitta, 6 vuotta sitten vielä harmaa, mutta nyttemmin valkoinen. — Liivi mustaa sarkaa, punaisella veralla reunustettu ja niin avonainen, ett'ei se kata tinasta tai hopeasta tehtyä solkea, jolla paidan sepalus leuan alta on suljettu. — Lyhyt sininen sarkahame, jonka punainen verkkahelmus on kahden sormen levyinen. — Kapea ja lyhyt esiliina hienosta liinavaatteesta, jonka väleissä on koristuksina 6 tai 7 kotitekoista pitsiä. — Valkeat liinaiset sukat ja kantalaputtomat kengät. — Muutamia helminauhoja kaulassa, mutta ei huivia. — Hiukset ovat tytön itsensä tekemällä puna-valko-sinikirjavalla palmikkonauhalla kieretyt vempelen muotoisiksi sykeröiksi, jotka kelta-puna-sinikirjavilla tikutteilla päähän kiinnitetään. Näiden nauhojen päissä on terttuja (silkkisiä), jotka riippuvat tytön selässä. Päältä ympäröi vielä, kattaen osaksi sykeröt, kahta sormea leveämpi punainen verkko, jonka keskikohta pitkin pituuttaan on katettu tuuman pitkillä ja leveillä piikkisillä tinanastoilla. — Tytöllä on vyötäisillään 2 tuumaa leveä nahkavyö, johon on liitetty 20 kolmen tuuman korkuista

vaskisilaa. Siitä silasta, joka on lukkona, riippuu 3 tuumaa leveän vaskiristin ympärillä oleva puolen tuuman levyinen vaskirengas. Tästä riippuu pieni lammasnahkainen kukkaro, pieni puukko tuppineen ja vaskinen neulaputki, jonka sisässä on vaskiseen, pulkea kannattavaan renkaaseen päättyvä paksu nauha, johon silmäneuloja on pistetty. — Esiliinan, vyön, puukon, kukkaron ja neulaputken kattaa tuo pitkä sarkaviitta, joka pannaan kiinni sydäneläkohdalta vaskisilla hakasilla.

RUOKOLAHTI JA RAUTJÄRVI.

Nämä ovat aikanaan olleet yhtenä pitäjänä, sitten Rautjärvi Ruokolahden kappelina, kunnes Rautjärvestäkin tehtiin oma kirkkoherrakunta. Näin ollen on luonnollista, että kansan puvut molemmissa olivat samat. Ne ovat piirteiltään läheistä sukua niille, joita pidettiin Jääskessä, Kirvussa ja Antreassa. Kaikki mainitut viisi pitäjää kuuluivatkin Jääsken kihlakuntaan.

Naisen pyhäpaidan yliset tehtiin hienosta pellavapalttinasta. Kaulus oli 1,5 à 2 senttiä leveä ja koristettu valkealla (joskus punaisella) rihmalla. Itse paitavaate oli poimuttu kauluksen alle. Hihat olivat pitkät avosuiset, myöhemmin ne poimuttiin ja koristettiin hihansuun kaulusrihmalla. Paita suljettiin soljella, joka 1800-luvun alussa oli verraten pieni, mutta kasvoi sitten vuosisadan keskivaiheilla melkein kahvikupin lautasen kokoiseksi.

1800-luvun alussa käytettiin etupäässä ruutuisia hurs-luthameita, joissa oli leveä punaverkainen helma. Vuosisadan keskivaiheilla nämä alkoivat hävitä ja vallan ottivat jo ennen käytäntöön tulleet yksiväriset mustat ja harmaat hameet, jotka tähän aikaan yleisesti poimuttiin noin 1 à 2 senttiä leveihin poimuihin. Musta hame, jota sanottiin sarkahameeksi, oli kokovillainen ja pidettiin se etupäässä pyhähameena. Harmaa hame taas oli Ruokolahdella tavan mu-

kaan puolivillainen (loimet pellavaiset ja kuteet harmaasta villasta), mutta vanutettu sekin. Harmaata hametta käytettiin Ruokolahdella yksinomaan arkihameena ja säännön mukaan punaverkaisella helmuksella varustettuna. Rautjärvellä, jossa harmaa hame oli melkein yksin käytännössä, oli pyhähameessa punaverkahelmus, arkihameeksi tehdyssä oli helmassa tiuhakko eli kirjavaraitaiseksi kudottu sormen levyinen nauha. Harmaita hameita poimuttiin myöhemmin niinkuin mustia; näitä kun ruvettiin värjäriissä käyttämään, ei enää poimuttu, kun ei raatsittu kastella ja siten pilata värjäystä.

Esiliinat olivat jotenkin yhtäläiset kuin Jääskessä ja Antreassa. 1800-luvun keskivaiheilla alkoivat pyhinä käytetyt nyytinkiesiliinat joutua pois muodista. Nyytingit eli pitsit tehtiin siniset punaisine tai keltaisine koukeroineen. Kudonnaiset poikkiviiruiset esiliinat pysyivät loppuun asti käytännössä; viirut olivat punaisia, sinisiä ja keltaisia ja pohja valkea. Ruokolahden länsiosassa lähellä Joutsenon rajaa oli Joutsenon muodinmukaisia revinnäisesiliinoja, mutta revinnäiset eivät olleet mustia, vaan valkeita.

1800-luvun alussa tehtiin tankit harmaasta sarasta, mutta jo ennen vuotta 1850 tulivat siniset ja mustat liivit käytäntöön. Nämä suljettiin vanhaan aikaan vyötäisien kohdalla soljella tai hakasilla, sittemmin napilla; olivat enimäkseen taskuttomia. Niissä oli pu-

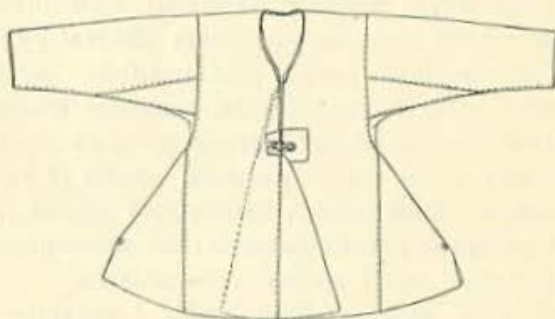
nainen verka kauluksena.

Kesällä käyttivät naiset kirkossa käydessään liinaviittoja, jotka olivat valkeat toimikkaasta pellavavaatteesta. „Liinaviitan kaulus neulalla naplattiin niin potraks jott“, sanoi vanha ämmä äskettäin entisestä vaateparresta kertoessaan. Liinaviitat olivat vanhempana aikana pitemmät kuin myöhemmin ja pantiin ne kiinni pienellä soljella.

Naisen tankki.

Talvella käytettiin harmaata sarkaviittaa, joka oli rinnasta vähän punaisella villalangalla kirjattu. Vyötäisien kohdalla oli edessä hakasien alla punaista verkkaa. Hakaset olivat enimmäkseen vaskisia litteitä, mutta käytettiin niitä myös hopeisia ja tinaisia. — Viitaksi aiottu harmaa sarka oli kokovillaista neliniitistä vaatetta, jota vanutettiin kotona tiinussa jaloilla pari vuorokautta (vantturi), välillä kaulattiin vaate, jotta vanutus tulisi tasaiseksi. Viitan teki räätäli, joka sitä varten tuli teettäjän kottiin.

Kirkossa käydessään pitivät tytöt päässään silkkiä s. o. kämmenen levyistä punaista verkkaa, joka pantiin hiuk-

Naisen viitta.

siin kiinni soreilla suurnuppisilla neuloilla. Sitä pitivät rippikouluissa käyneetkin. — Kun tyttöjen oli ripille mentävä, pantiin hiukset sykeröille ja monta (5 à 7) eriväristä (ruohonpäistä, punaista, mustaa y. m.) silkkinauhaa ympäri päähän, joista tavan mukaan alimmaisena (otsan likimmäisenä) oli musta. 1860-luvulla joutuivat tyttöjen käyttämät sykeröt muodista pois.

Kun morsian vietiin vanhempiansa kodista miehelään, pantiin hänelle lähtiessä huntu päähän. Hunnun aluksena olivat hiussykeröt, jotka kierrettiin palmikolla eli puna- ja valkeakirjavalla nauhalla. Sykeröt kiinnitettiin taas pai-

koilleen tikutteella eli sormissa tehdyllä nauhalla, jonka päissä oli, kuten palmikon päissä, pitkät tupsut. Nämä riippuivat kaikki neljä hunnun alla pitkin hartioita. Vielä 1860-luvulla olivat hunnut Ruokolahdella ja Rautjärvellä niin pitkät, että niiden alapäästä miltei tavoittelivat hameen helmaa. Sitten ne pienentyivät, mutta olivat kuitenkin suuremmat kuin Jääskessä ja Antreassa. Vanhat kotitekoiset hunnut olivat Ruokolahdella säännöllisesti kaksipietimisiä; loppuaikoina käytetyt ostovaatteesta tehdyt olivat pienempiä, yksipietimisiä. Näitä säilytettiin usein valmiina panoksella. — 1870-luvulla harvat enää kiersivät hiuksiaan sykeröiksi, vaan tehtiin vaimoille väljälliset sykeröt, joissa hiuksien sijassa oli pienet pellavatukut.

Sateessa suojelivat naiset päänsä ja hartioitansa puolivillaisella ruskearuutuisella hurstuella, jossa oli punainen verkka yhdellä sivulla ja leveästä nauhasta tehty olkamus (katso kertomuksia Pyhäjärven ja Joutsenon puvuista).

Jaloissa pitivät naiset vanhaan aikaan ruohikenkiä eli yksipohjaisia paulakenkiä, Rautjärvellä kurpposia eli lääväkenkiä, jotka olivat ruohikenkien tapaisia, matalia ja pauloilla varustettuja. 1800-luvun keskivaiheilla joutuivat nämä pois käytännöstä ja sijaan tulivat lipokkaat ja laapikkaat, jotka nekin olivat matalat, mutta kaksipohjaiset ja paulattomat. — Nahkajalkineita käytettiin etupäässä pyhinä, kotoisissa töissä oltiin kesällä enimmäkseen paljain jaloin, sääriissä vain sukanvarren tapaiset pellavarihmasta tehdyt kalsut. Syksyin keväin, vieläpä talvellakin käytettiin tuohisia jalkineita. — Jalkineiden kanssa pidettiin sukkia, jotka kesällä olivat liinaiset (myöhemmin puumuliset), talvella villaiset. Sukkien päällä pidettiin usein näiden tapaan tehtyjä pohjallisia, jotta eivät sukat liioin kuluisi, ehkä myös lämpimyiden tähden.

Sormikkaat olivat naisilla tavan mukaan kädessä kirkkomatkoilla, liinaiset, myöhemmin puumuliset kesällä, ja

villaiset talvella, jolloin vanhoilla usein saattoi olla kintaat, nuorillakin myöhemmin lapaset.

1800-luvun alkupuolella käyttivät naiset vyöllä tinavöitä, jotka olivat muodostetut siten, että kahden sormen levyisen nahkahihnan päälle oli pantu puolikorttelinen sininen verka, jonka päälle taas kiinnitettiin kotona valetut tinanastat eli -napit. Takana oli raksi, jonka läpi vyön pää ja soreista langosta tehty nauha pujotettiin ja josta ne riippuivat alas. Sinisen veran sijaan tuli myöhemmin punainen verka.

Ruokolahdella ja Rautjärvellä oli naisilla vanhaan aikaan vöyllisiäkin, joissa oli veitsi tuppineen, neulakota ja joku kukkaro. Rautjärveläisillä ne riippuivat usein kudotussa vyössä, jonka päät riippuivat takana.

Helmiä toivat naisille konttiukot, ja pitivät niitä ennen vanhatkin. Nuorilla oli joskus seitsemät helminauhat kaulassa. — Sormuksia käytettiin myös. „Miullkii olj hullumillain ollessain essormess 2, kesksormess 3 ja nimettömäss 2, ne olliit silleitä; ku tulin aikaihmiseks, alkoit pitää nastaniekkoi vaskisii ja hoppeisii,“ kertoi vanha emäntä Ruokolahden Jäppilänniemessä kesällä 1910.

Miehen paita oli Ruokolahdella yhtä mallia kuin Antreassa.

Pöksyt tehtiin harmaasta sarasta, niin myös liivi ja hihallinen tankki, jota myös sanottiin västiksi. Tankki vyötettiin usein vyöllä. Kylmänä aikana pidettiin tankin päällä pitkää kauhtanaa, joka sekin tehtiin harmaasta sarasta ja vyötettiin enimmäkseen ostovyöllä. Myöhemmin värjättiin tankki, liivit ja pöksyt sinisiksi ja muunkin värisiksi.

Muissa kohdissa oli miehen puku Ruokolahdella saman tapainen kuin Jääskessä ja Antreassa.

Neiti Aino Hämäläinen on huhtikuussa 1910 rouva Ester Hällströmille kirjoittamassaan kirjeessä kertonut Ruokolahden vanhasta naispuvusta seuraavaa, jonka rouva Hällsröm on hyväntahtoisesti jättänyt käytettäväkseni:

„Muutama aika takaperin puhelin erään seitsemänkymmenen vanhan mummon kanssa kansallispuvuista ja häneltä sain kuulla selvitykset eräästä puvusta, jota oli yleiseen käytetty Ruokolahdella hänen äitinsä äidin aikana ja jota pukua hän oli nähnyt, kun muistamaan rupesi, ainoastaan enää hyvin vanhoilla ihmisillä.

Hame ja liivi olivat samaa, valkoisiin pellavarihma-loimiin sinisellä, ei ihan tummalla, villalangalla kudottua kaksiniitistä kangasta.

Hame poimuteltu ihan ympäri noin 1—2 sm suuruisilla poimuilla, jotka olivat taivutetut oikealta vasemmalle päin ja painetut ihan helmaan asti. Hameen helmaan ensiksi ommeltiin noin 4—5 sm levyinen aivan sileä verka ja veran reunaan ommeltiin noin 2 sm leveä kolmivärinen (sininen, keltainen, joka oli hyvin kapea, ja punainen) „tiuhakko“ (kudottu nauha).

Liivi ommeltu kolmesta kappaleesta ja kiinnitettiin uumenien kohdalta pienellä soljella tai hakasilla.

Yliset olivat hienoa pellavapalttinaa, poimuteltu kauluksesta; kaulus 1½—2 sm levyinen ja koristettu valkealla rihmalla; hihat pitkät, avosuiset. Ylisien kaulus kiinnitettiin raksistaan pienellä soljella. (Suurta solkea ei silloin vielä käytetty).

Esiliina oli joko hieno palttiinainen „revinnäis-“ (aiwan saman mallinen reikäompeluksilla koristettu kuin Joutsenon esiliina, mutta aivan valkoinen) tai oli n. s. „nyytinki-esiliina“, muuten valkea paitsi muutama lanka oli nyytingin koukeroissa ruskea tai sininen.

Liinaviitta oli toimikasta pellavakangasta, sen kaulus oli kirjaeltu.

Sarkaviitta oli aina harmaa.

Sukat valkoisesta pellavarihmasta kudotut.

Kengät ruohikengät.

Päähineet: huntu vaimoilla; punainen verkka, sykeröt ja monen väriset silkkinauhat tytöillä.

Tinavyötä oli myös käytetty.

Kirjava tasku, ei kovin suuri, kuului pukuun.

Esiliinan nauhaa vähän leveämmät punaiset „pokraimet“ pidettiin liivin helman alla ja kiinnitettiin edestä soljella. Pokraimien päät riippuivat alas hameen helmaan asti.

Tämä oli kirkkopuku. Jokapäiväinen oli paljon yksinkertaisempi.

Jokapäiväisissä hameissa, sekä sinisessä että harmaassa, ei käytetty verkkaa helmassa, vaan ainoastaan tiuhakko.“

JOUTSENO.

Naisten paidoissa, jotka muodostettiin ylisistä ja alaisista, oli kapea, noin puolen tuuman levyinen kaulus, jossa oli nähtävänä yksi tikkaus. Hihansuissa oli vain päärmie. Sepalus pantiin kiinni hopeaisella soljella, joka tytöillä oli pieni, vaimoilla iso. Sulhanen osti suuren soljen morsiamelleen ennen häitä tai niiden jälkeen. — Kun oli kirkkoon tai vieraisiin mentävä ja sattui olemaan joko marautunut tai muuten mustanpuoleinen paita, pantiin puhtaat valkeat irtotiet yliset paidan päälle. — Ylisien päälle panivat toiset kirkkomatkalla silkkihuivin (kihlasilkin), talvella taas villaisen huivin.

Körtlivaatteessa olivat loimet pellavaiset ja kuteet villaiset lampaanmustat. Vaate oli kaksiniitisesti kudottu ja vanutettu. Helmassa oli usein musta lankainen tikutettu nauha; kauluksena tiuhalla kudottu musta, punainen ja valkeaviiruinen (myöhemmin siniviiruinen) nauha. Ennen käyttämistä poimuttiin körtti tiukasti noin sentin syvyisiin poimuihin.

Esiliinaa ei käytetty arkena, vaan ainoastaan kirkkomatkoilla; ne olivat kaikki revinnäisesiliinoja, nytytinki- eli pitsiväleillä ja -reunuksilla varustettuja (katso värillistä kuvaa).

Kesällä kirkossa käydessään käyttivät naiset vanhaan aikaan paidan päällä hartioilla yksin valkeata kostulia, joka ulottui polviin ja pidettiin vyötäisien kohdalta kiinni yksillä hakasilla. Kostulin teki Joutsenossa räätäli toimikkaisesta

liinavaatteesta. Myöhemmin aikoina käytettiin kostulin alla liiviä; eikä kaikilla kostulia ollutkaan; niillä oli roihkaniekka nuttu päällä kesälläkin.

Liivit tehtiin lampaanmustasta sarasta, neliniitisestä kokolankaisesta, ja reunustettiin myöhemmin aikoina tummansinisellä nauhalla. Ne pantiin kiinni yksillä hakasilla vyötäisien kohdalla ja niissä oli völli sekä kolme napit takana.

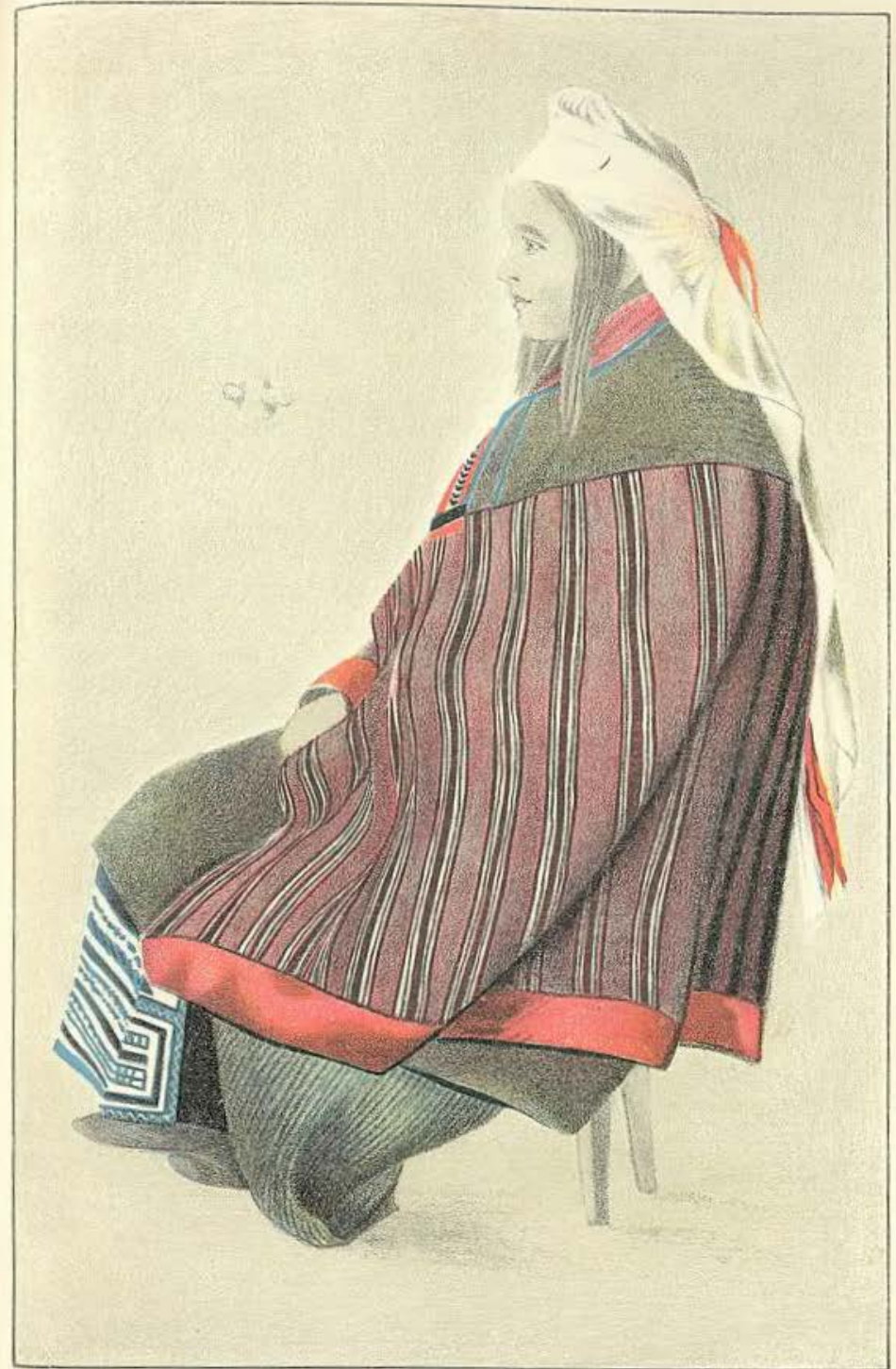
Västit, joita pidettiin liivien päällä pyhinä ja kesteissä, olivat kaikin puolin samallaisia kuin liivit, paitsi että niissä oli hihat, joita ei liivissä ollut. Västit olivat siis yhtä lyhyet kuin liivit.

Päällysvaateena käytettiin roihkaniekka nuttua, joka oli tehty lampaanmustasta sarasta sekin. Se ulottui polviin ja suljettiin yksillä hakasilla vyötäisien kohdalla, kuten kostulit, liivit ja västit.

Pakkasessa käyttivät etupäässä vanhanpuoleiset naiset lammashahkaturkkia, joka ulottui polviin ja jossa oli revonkoivet (koipinahat) kauluksena. Kellä ei näitä ollut, hän painatti turkinkauluksen punaiseksi kuten rinnan reunuksenkin, joka oli punainen niilläkin, jotka käyttivät revonkoipikaulusta. On luultavaa, että turkin helmetkin painettiin punaiseksi ylimuistoina aikoina. — Turkissa oli nahkanappi vyötäisien kohdalla.

Ennenkuin tytöt oli päästetty ripille, oli heillä hiukset hajallaan ja kirkkomatkalla musta, noin 3 senttiä leveä silkki (silkkinauha), jota piti kiinni pään ympärillä siihen takaraivon kohdalla ommeltu punainen verkkalappu ja jonka päät riippuivat vyötäisiin asti selässä. Tätä mustaa silkkiä käyttivät tytöt vanhempinakin.

Kun tyttöjen oli mentävä ripille, kierrettiin hiukset sykeröille palmikolla eli sini- ja valkosilmäisellä tummanruskealla nauhalla, jossa oli pitkät punaiset tertut. Kiertäminen aloitettiin pääläen molemmilta puolilta samalla palmikolla. Sykeröt käännettiin yli pääläen ja takaraivon alle.

Tähän tehtiin kaksinkertainen solmu, josta palmikon molemmat päät terttuineen sitten riippuivat selässä. Kun oli vähän hiuksia, pantiin pellavaa lisäksi. — Sykeröiden päälle pantiin ennen mainittu musta silkki ja korvahiukset jäivät irrallisina riippumaan (katso värikuvaa).

Kun tyttö oli vietävä miehelään, pantiin morsiamen kotitalossa tirkathuntu sykeröiden päälle. Läksiaisistä lähtiessä pantiin sitten pääpyyhe tirkathunnun päälle niin, että yksi kulma jäi morsiamen silmille ja köytettiin pyyhe kiinni leuan alle silkkinauhalla pyyhkeen laidoissa olevista rakista. Näin hän saattoi ujostelematta katsella ympärilleen uuteen kotiinsa tultuansa. Tirkathuntu oli morsiamella päässä, kunnes ensi ruoka häätalossa (miehelässä) oli syöty, kerta oli juotu ja pariskunta oli juonut yhteisen pullin, jolloin tirkathuntu pantiin pois ja oikea huntu sijaan. Kuitenkin nähtiin usein vielä häiden lopettajaisissa, kun nuoret läksivät häätalosta, tirkathuntu morsiamen päässä. Tirkathunnun reunuksena oli sininen nyytinki eli pitsi. — Pääpyyhettä piti morsian häiden jälkeenkin aina kirkossa käydessään, kunnes laskiaisen aikana kävi oljामissa, pari viikkoa vanhempiensa luona, jolloin pääpyhkeen käyttäminen lakkasi. Pääpyyhkeenkin nyytingit olivat sinisiä. — Huntu, jonka muodon päähän pantuna kuva jotenkin hyvin osoittaa, oli valkeinta ja hienointa pellavavaatetta mitä kotona osattiin tehdä. Hunnun solmun taakse kiinni köytetyt nauhat, jotka 1860 tehdyssä kuvassa ovat punaiset, olivat vanhempina aikoina valkeat. Jotta huntu pysyisi hyvin kuvallaan, pantiin ainakin myöhemminä aikoina sen alle kankeaa (esim. sokeritoppa-) paperia. — Talvella kirkkoon mennessä köytettiin hunnun päälle valkea huivi, joka otettiin pois, kun astuttiin kirkon sisään. — Tavan mukaan huivia ei pidetty arkena.

Kuvassa nähtävä neliskulmainen raitainen, punaverkaisella liepeyksellä varustettu vaate on hurstus. Se riippui

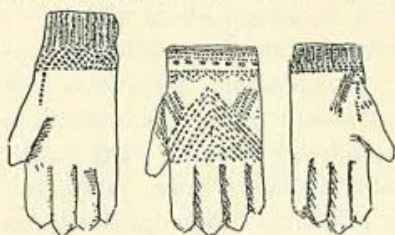
oikealla olalla tiuhdalla tehdystä olkamuksesta ja peitti vasemman käsivarren ja koko vasemman kyljen polvia myöten. Sitä käytettiin sateen varana, uutta kirkkoon mennessä, vanhempaa arkena, erittäin paimenessa, jolloin eväspussi kannettiin sen alla.

Kun naiset olivat avojaloin tai tuohijalkineissa ilman sukkia, käyttivät he pohkeiden suojana sukanvarren tapaisia kaputoita, jotka kesällä olivat rihmasta (liinaisia), talvella mustasta villalangasta.

Sukkia käytettiin kesällä vain kirkkomatkoilla, ne olivat valkoiset liinaiset (myöhemmin puumuliset). Talvella käytettiin mustia villaisia sukkia arkenakin.

Jalkineina käytettiin pyhinä nahkaisia silmäkenkiä, jotka olivat matalat, vähän halki rinnasta ja varustetut nahkapauloilla. Näiden päät olivat punaisesta sahviaanista kuten kengän reunat nuorilla naisilla. — Vanhaan aikaan ei ollut mitään tavatonta nähdä naisia kesäiseen aikaan kirkossa virsut jalassa.

Kesäisillä kirkkomatkoilla oli naisilla käsissään valkeat rihmaiset (myöhemmin puumuliset) hanskat. Talvella pidettiin rihmaisien hanskojen päällä villaisia kintaita.

Naisen sormikkaita eli hanskoja.

Pyyhkeitä (nenäliinoja), punareunaisia, pienenläntiä, pitivät naiset hameen kauluksessa riippumassa.

Helmiä pitivät tytöt etupäässä sinisiä, noin pihlajanmarjan kokoisia. Vanhaan aikaan niitä oli vain yhdet helmet tytön kaulassa, myöhemmin niitä saattoi olla neljätkin yht'aikaa.

Sormuksia käyttivät naiset yleiseen. Tyttöillä oli enimmiten nastaniekkoja hopeisia sormuksia, hertta nastana.

=====
Sinf. 475
=====